

I. [Sokratas]. Vakar su Aristono sūnumi Glaukonu buvau nuėjęs į Pirėją. Norejau pasimelsti deivei¹, bet to, pasiūrėti, kaip jie švęs tą šventę — juk ji švenčiama pirmą kartą. Vietinių gyventojų eitynės atrodė labai gražiai, bet ne mažiau iškilmingos buvo ir trakų eitynės. Pasimeldę ir pasiūrėję iškilmių, ėjome atgal į miestą. Iš tolo pamatęs mus einant namo, Kefalo sūnus Polemarchas paliepė tarnui mus pasivyti ir paprašyti, kad jo palauktume. Pribėgęs farnas truktelėjo mane iš užpakalio už apsiausto ir tarė:

— Polemarchas prašo jo palaukti.

Aš atsisukau ir paklausiau, kur jis.

— Ana, eina iš paskos. Palaukite jo.

— Gerai, palauksime, — pasakė Glaukonas.

Netrukus atėjo Polemarchas su Glaukono broliu Adimantu, Nikijo sūnumi Nikeratu ir dar kai kuo — visi grįžo iš iškilmingų eitynių.

Polemarchas tarė:

— Man atrodo, kad jūs skubate grįžti į miestą.

— Įspėjai, — atsakiau aš.

— Ar matai, kiek čia mūsų?

— Kurgi nematysi!

— Taigi turėsite arba mus visus nugalėti, arba likti čia.

— Bet juk yra dar viena išeitis — įtikinti jus, kad reikia paleisti mus namo.

— Argi galėtumėte įtikinti tuos, kurie visai nenori jusų klausyti?

— Jokiu būdu negalėtume, — atsakė Glaukonas.
— Tad turėkite galvoje, kad mes jusų neklausy-

sime.

Adimantas pridūrė:

— Ar žinote, kad šį vakarą deivės garbei bus raitelių lenktynės su deglais?

— Raitelių? — paklaustiau aš. — Tai naujiena. Jie raiti lenktynias, perduodami vieni kitiems deglus? Ar aš teisingai supratau?

— Taip, — atsakė Polemarchas. — Be to, bus naktinės iškilmės, jas būtų verta pamatyti. Taigi po vakarienės pakilsime ir eisime pažiūrėti tų iškilmių. Ten bus daug jaunuolių, galėsime pasikalbėti. Tik pasilikite, nedvejokite.

Glaukonas tarė:

— Matyt, reikės pasilikti.

— Jei jau tu sutinki, — tariau, — tai taip ir padarykime.

II. Taigi nuėjome į Polemarcho namus. Tenai rado me Polemarcho brolius Lisiją ir Eutidemą, o su jais chalkedoniečių Trasimachą, peanietį Charmantidą ir Aristonimo sūnų Klitofontą. Buvo namie ir Polemarcho tėvas Kefalas. Jis man atrodė labai susenęs: mat jau seniai buvau jį matęs. Jis sėdėjo labai susenęs ant pagalvės su vainiku² ant galvos, nes ką tik buvo aukojęs namų kieme. Susėdome prie jo — ten aplinkui buvo pristatyta krėslų.

Pamatęs mane, Kefalas tuojau pasisveikino ir tarė:
— Tu, Sokratai, nedažnai ateini į Pireją mūsų atlankyti. Negerai. Jei aš dar turėčiau tiek jėgų, kad galėčiau lengvai išsiruošti į miestą, tau nereikėtų į čia vaikščioti — mes pas tave ateitume. Bet dabar jau tu turėtum dažniau mus aplankyti. Žinok, kad juo labiau nyksta kiti, kūniški, malonumai, tuo didesnis kyla noras pasikalbėti ir tuo daugiau malonumo teikia pokalbiai. Taigi neatsisakyk padaryti man šį malonumą: ir su šiais jaunuoliais bendrauk, ir mus dažniau aplankyk! Juk esame seni pažįstami ir artimi draugai.

24

— Kefalai, — tariau aš, — iš tikro aš mėgstu kalbėtis su senais žmonėmis. Mat jie jau yra nuėję tą kelią, kuriuo ir mums galbūt teks keliauti. Todėl, man atrodo, iš jų reikia sužinoti, koks tas kelias — ar sunkus ir duobėtas, ar lygus ir patogus. Kadangi jau esi pastiekęs tą amžių, kai, anot poeto, stovima prie „senatvės slenkščio“, tai norėčiau sužinoti, ar šis amžiaus tarpas tau atrodė sunkus, ar tu kitaip apie jį manai.

III. — Sokratai, — atsakė jis, — prisiekiu Dzeusu, aš tau pasakysiu taip, kaip man atrodė. Mes, maždaug vieno amžiaus žmonės, dažnai sueiname į draugę, pateisindami senovės priežodį³. Dauguma iš mūsų suėję dejuoja, ilgisi jaunystės malonumų, prisimena meilės džiaugsmus, išgėrimus, puotas ir kitus panašius dalykus ir kremtasi, tarsi netekę didelių gėrybių; tada tai jie gyvenę, o dabar — argi tai gyvenimas? Kai kurie skundžiasi, kad namiškiai juos uja, ir traukia vis tą pačią giesmę, kiek nelaimių jiems atnešusi senatvė. Man atrodė, Sokratai, kad jie kaltina ne tą, kas kaltas, nes jeigu būtų kalta senatvė, tai ir aš patirčiau tas pačias nelaimes, ir visi kiti, kurie sulaukė tokio amžiaus; o aš sutikau senių, kurie buvo visai kitaip nusiteikę. Antai kartą man girdint kažkas paklausė poeto Sofoklio⁴: „Sofokli, o kaip dėl meilės teikiama smaugimų? Ar dar įstengi turėti reikalų su moterimi?“ „Tylėk, žmogau, — atsakė Sofoklis, — su didžiausiu malonumu ištrūkiau iš meilės, tarsi būčiau pabėgęs nuo žiauraus ir pašėlusio valdovo“.

Man ir tada tas jo atsakymas pasirodė vykęs, ir šiandien jis ne mažiau patinka. Senatvė iš tikrųjų išlaisvina nuo tokių dalykų ir suteikia visišką ramybę. Kai aistros susilpnėja ir aprimsta, atsiranda tokia savijauta, apie kurią kalbėjo Sofoklis: žmogus jaučiasi išsivadavęs nuo daugybės siaulėjančių valdovų. O jų, kaip ir kitų negerovių bei pašlijusių santykių su namiškiais, priežastis ta pati: kalta, Sokratai, ne senatvė, o žmogaus būdas. Kas gyvena tvarkingai ir yra sugyvenamas, tam ir senatvė nebūna labai sunki; o kas ne toks, tam, Sokratai, ir senatvė, ir jaunystė būna sunki.

25

IV. Cėrėdamasis tokiu jo atsakymu ir norėdamas jį dar labiau įtraukti į pokalbį, tariau:

— Kefalai, aš manau, kad dauguma žmonių, girdėdami tokius žodžius, nesutiks su tavimi ir manys, kad tu lengvai pakeli senatvę ne dėl savo būdo, o dėl to, kad turi didelį turtą. Juk turtingieji, kaip sakoma, turi kuo pasilengvinti senatvę.

— Teisingai sakai, — tarė Kefalas, — jie nesutiks. Iš dalies jie teisūs, bet ne tiek, kiek įsivaizduoja. Tiesa glūdi Temistoklio⁵ atsakyme kažkokiam serifičiui⁶, kuris jį koneveikė, teigdamas, kad Temistoklis pelnęs šlovę ne savo nuopelnais, kad už ją jis esąs skolingas savo miestui: „Teisingai. Būdamas serifietis, aš nebūčiau garsus, bet tu nebūtum garsus, ir būdamas atėnietis“. Šie žodžiai tinka ir neturtingiems žmonėms, kurie sunkiai pakelia senatvę: romiam žmogui, jeigu jis beturtis, senatvė nebus labai maloni, bet prasto būdo žmogus, kad ir koks jis būtų turtingas, senatvėje niekada nesijaus patenkintas.

Aš vėl paklausiau:

— Ar tu, Kefalai, daugumą savo turtų paveldėjai, ar pats įsigijai?

— Kur aš tau išgysiu! Turtų kaupimo atžvilgiu aš esu viduryje tarp senelio ir tėvo. Senelis, mano bendravardis, paveldėjęs maždaug tokio dydžio turtą, kokią aš dabar turiu, padidino jį keleriopai, o mano tėvas Lisanijas padarė jį mažesni, negu aš dabar turiu. Aš esu patenkintas, kad sūnums palieku ne mažesni, o turtų didesni turtą negu paveldėjau.

— Šito tavęs paklausiau todėl, — tariau, — kad man atrodo, jog nesi labai prisirišęs prie savo turtų; taip elgiasi daugiausia tie, kurie ne patys išgijo turtus. O tie, kurie patys sukaupe, dvigubai labiau prisiriša prie turtų negu kiti. Mat kaip poetai myli savo kūrinius, kaip tėvai vaikus, taip ir tie, kurie išgijo turtų, jais rūpinasi, nes tai yra jų pačių darbo vaisius; be to, kaip kiti, taip ir jie prisiriša prie turtų ir dėl jų teikiamos naudos. Su tokiais žmonėmis sunku bendrauti, nes jie nori kalbėti tik apie turtus.

— Teisybė sakai.

V. — Tikrą teisybę. Bet dar man pasakyk: kokią didžiausią naudą, tavo nuomone, teikia turtai?

— Bijau, — tarė Kefalas, — kad daugelis manim nepatikės. Tu žinai, Sokratai, kad, kai žmogus pajunta, jog mirtis jau nebetoli, jį apima baimė ir susirūpinimas dėl tokių dalykų, kurie jam anksčiau nė į galvą neateidavo. Visokie pasakojimai apie Hadą⁷ — kad už šičia padarytas neteisybes tenai reikėsią atlikti bausmė, — iš kurių anksčiau jis tik juokėsi, dabar sukelia nerimą jo sieloje: o jeigu tai tiesa? Ir jis pats — ar tai dėl senatvės negalios, ar tai dėl to, kad jau yra netoli ano pasaulio, — pradeda į visa tai žiūrėti rimčiau. Apimtas baimės ir nepasitikėjimo savimi, jis peržvelgia savo gyvenimą, ar nėra kartais ko nors kuo nusikriaudęs. Tas, kuris randa savo gyvenime daug nedorų, išsigąsta lyg vaikas, staiga pažadintas iš miego, ir gyvena, laukdamas ateityje tik bloga. O tą, kuris nesijaučia ką nors bloga padaręs, visuomet lydi, kaip sako Pindaras⁸, graži viltis, maloni senatvės maitintoja. Šis poetas, Sokratai, yra labai gražiai pasakęs, kad su tuo, kuris praleidžia gyvenimą teisingai ir šventai,

eina kartu

Malonioji senatvės maitintoja,

Puoselėjanti širdį viltis,—

Daugiausia ji valdo žmonių besiblaškančią dvasią.

Puikūs, nuostabūs žodžiai! Aš pridursiu, kad būti turtingam yra labai naudinga — žinoma, ne kiekvienam žmogui, o tik padoriam. Iškeliauti į aną pasaulį nesibijant, kad ką nors — net prieš savo norą — būsi apgavęs, kam nors pamelavęs ar kad kam nors lieki skolingas — ar dievui aukų, ar žmogui pinigų, — štai dėl ko labai svarbu būti turtingam. Yra daug ir kitų reikalingų dalykų, bet, juos palyginęs, aš vis dėlto manyčiau, Sokratai, kad turtas padoriam žmogui ypač reikalingas ir labai jam pravers.

— Tu puikiai kalbi, Kefalai, — pasakiau. — Bet štai teisingumas — ar teisingumu mes vadinsime tiesiog

sakyti tiesą ir sugrąžinti tai, kas ką yra iš ko paėmęs, ar šiuos du dalykus kartais vadinsime teisingais, o kartais neteisingais? Pateiksiu tau pavyzdį. Jei kas iš draugo, turinčio sveiką protą, pasiskolintų ginklą, o vėliau, kai šis išprotėjęs reikalautų ginklą grąžinti, jį atiduotų, kiekvienas pasakys, kad nereikia grąžinti ir kad tas, kuris grąžintų, pasielgtų neteisingai, kaip ir tas, kuris tokiam žmogui sakytų tiesą.

d

— Teisingai kalbi.
— Taigi „sakyti tiesą ir grąžinti tai, ką paėmei“ dar nebus teisingumo apibrėžimas.
— Kaip tik šitai bus jo apibrėžimas, — įsiterpė Polemarchas, — jei bent kiek tikėsime Simonidu⁹.
— Na, — tarė Kefalas, — jūs čia svarstykite, o man jau metas pasirūpinti aukojimu.
— Vadinasi, Polemarchas bus tavo įpėdinis? — paklausiau jo.
— Kas gi daugiau, — atsakė Kefalas šypsodamasis ir tuojau išėjo aukoti.

e

VI. — Na, tai tu, žodžio įpėdini, — tariau, — pasakyk, ką sako Simonidas, kad tu jam pritari? — Kad yra teisinga kiekvienam atiduoti tai, ką esi skolingas. Man atrodo, kad tai gerai pasakyta.
— Žinoma, sunku netikėti Simonidu — tai išmintingas ir dieviškas žmogus. Bet ką jis turi galvoje, taip sakydamas, tu, Polemarchai, galbūt supranti, o aš nesuprantu. Tik aišku, kad Simonidas kalba ne apie tai, ką mes ką tik svarstėme — kad viską, ką pasiskolinome, reikia grąžinti, savininkui pareikalavus, net jeigu tas būtų ir išprotėjęs, nes paimtas daiktas jau yra skola, kurią turime grąžinti. Ar ne taip?

332

— Taip.
— Taigi jokių būdu nereikia atiduoti daikto, kai jį grąžinti reikalauja beprotis?
— Teisybė.
— Matyt, Simonidas, sakydamas, jog yra teisinga grąžinti skolą, turi galvoje ką kita.

28

— Dievaži, tikriausiai ką kita. Simonidas mano, kad draugai privalo draugams daryti gera, o bloga — niekuomet.

— Suprantu, — pasakiau. — Kai kas nors grąžins pinigų tam, kuris juos pas jį pasidėjo, tai nebebus skolos grąžinimas, jei tas grąžinimas ir grąžintojui, ir gavėjui bus žalingas, o grąžintojas ir gavėjas bus draugai. Ar ne šitai norėjo pasakyti Simonidas?

— Kaip tik šitai.

— Na, o priešams ar reikia grąžinti skolą, jei esame skolingi?

— Aišku, — atsakė Polemarchas, — ir jiems privalome grąžinti tai, kas pridera. Mano manymu, priešas privalo atsilyginti priešui kaip pridera — kuo nors bloga.

VII. — Atrodo, — tariau, — kad Simonidas, kaip

poetas, mįslingai nusakė, kas yra teisinga. Matyt, jis norėjo pasakyti, kad teisingumas — tai grąžinimas kiekvienam to, kas jam pridera, o tai jis pavadino skola.
— O tu kaip manai?

— Pristiekiu Dzeusu, jei kas nors jo paklaustų: „Simonidai, ką kam reikia mokėti paskirti — žinoma, tai, kas pridera, — kad pasiteisintų gydymo meno vardas“, — tavo manymu, jis atsakytų?

— Aišku, kad kūnui vaistus, maistą ir gėrimą.

— O kam ką reikia suteikti — tai, kas pridera, — kad parodytum virėjo meną?

— Valgiams — skonį.

— Gerai, o kuo kam reikia atlyginti, kad meną galėtume pavadinti teisingumo menu?

— Jei laikysimės to, ką sakėme anksčiau, tai bus menas draugams daryti gera, o priešams — bloga.

— Taigi draugams daryti gera, o priešams — bloga Simonidas vadina teisingumu?

— Man taip atrodo.

— O ligos ir sveikatos atžvilgiu kas yra pajėgiausias sergantiems draugams daryti gera, o priešams — bloga?

— Gydytojas.

29

- e
- O jūreiviams, kurių tyko jūreivystės pavojai?
  - Vairininkas.
  - O teisingas žmogus? Kokiais atvejais ir kokiais veiksmais jis yra pajėgiausias draugams padėti, o priešams kenkti?
  - Man atrodo, kare, vieniems padėdamas kautis, o kitus puldamas.
  - Gerai. Bet, mielas Polemarchai, nesergantiems gydytojas yra nereikalingas.
  - Teisybė.
  - O neplaukiantiems — vairininkas.
  - Taip.
  - Išėina, kad tiems, kurie nekariauja, teisingas žmogus yra nereikalingas?
  - Kažin, ar taip yra.
  - Tai tu manai, kad teisingumas ir taikos metu reikalingas?
  - Reikalingas.
  - Ir žemdirbystė? Ar ne?
  - Taip.
  - Kad gautume derlių?
  - Taip.
  - Ir batsiuovystė?
  - Taip.
  - Manau, sakysi, kad aprūpintų batais.
  - Aišku.
  - Na, o teisingumas taikos metu kokiam reikalui ir kam įsigyti, tavo nuomone, yra reikalingas.
  - Kad būtų galima sudaryti sandėrius, Sokratai.
  - O ką vadini sandėriais? Ar bendrus veiksmus, ar ką kita?
  - Bendrus veiksmus.
  - Gerai. O ar, žaidžiant šaškėmis, geru ir naudingu bendru bus tas, kuris teisingas, ar tas, kuris moka žaisti šaškėmis?
  - Tas, kuris moka žaisti šaškėmis.
  - O plytoms ir akmenims mūryti ar teisingasis yra geresnis ir naudingesnis bendras už mūrininką?
  - Jokiu būdu ne.

- c
- Kitaristas geriau už teisingąjį tinka groti kitara.
  - O kur teisingojo dalyvavimas bus labiau pageidautinas negu kitaristo?
  - Man atrodo, piniginiuose reikaluose.
  - Išskyrus turbūt tuos atvejus, Polemarchai, kai reikia pasinaudoti pinigais, sakysim, kai reikia bendrai pirkti ar parduoti arkli. Tada, manau, naudingesnis bus prityręs raitininkas. Ar ne taip?
  - Matyt, taip.
  - O kai reikia pirkti laivą — laivų statytojas arba vairininkas?
  - Suprantama.
  - O kai reikia bendrai tvarkyti auksinius ar sidabrinus pinigus, tai kokiais atvejais teisingasis būna naudingesnis už kitus?
  - Kai norime pasidėti pinigų ir atgauti juos sveikus, Sokratai.
  - Tai, sakai, kai nenorime jais pasinaudoti, o tik laikyti padėtus?
  - Taip.
  - Vadinasi, kai pinigais nesinaudoji, tai teisingumas būna kaip tik naudingas?
  - Turbūt taip.
  - Kai reikia saugoti sodininko peilį, teisingumas yra naudingas ir visuomenei, ir paskiram žmogui, o kai reikia juo naudotis, tada reikalingas sodininkas.
  - Taip atrodo.
  - Turbūt pasakysi, kad, kai reikia saugoti skydą ir lyrą ir jais nesinaudoti, yra naudingas teisingumas, o kai reikia jais naudotis, tada būna naudingesnis pėsčininko ir muzikanto išmanymas.
  - Aišku, kad taip.
  - Panašiai yra ir su visais kitais daiktais: kai jais naudojames, teisingumas būna nenaudingas, o kai nesinaudojame — naudingas?
  - Matyt, taip.
- d
- VIII. — Taigi, mano mielas, teisingumas nėra jau toks vertingas dalykas, jei jis būna naudingas tik tada, kai nesinaudojama daiktais. Bet pasvarstykite štai

ką: ar tas, kuris geriausiai sugeba smogti kumštynėse ar kitokiose rungtyne, nemoka taip pat ir geriausiai apsisaugoti nuo smūgių?

— Tikriausiai moka.
— O tas, kuris sugeba apsisaugoti nuo ligos, labiausiai gali sukelti ją kitam?

— Man atrodo, gali.

— Ar tas, kuris sugeba slapta sužinoti priešų planus ir rengiamus veiksmus, nebus kartu ir geras kariuomenės saugotojas?

— Tikriausiai bus.

— Vadinasi, kas ką sugeba saugoti, tą sugeba ir pavogti?

— Atrodo, kad taip.

— Taigi, jei teisingasis sugeba pinigų saugoti, tai sugebės juos ir pavogti.

— Pagal tavo samprotavimą taip išeina.

— Taigi paaiškėjo, kad teisingas žmogus yra tarsi koks vagis. Tu tai tikriausiai sužinojai iš Homero⁴⁰. Mat Homeras labai vertina Odisejo motinos senelį Autoliką ir sako, kad jis visus žmones pranokęs suktumu ir priešai kos laužymu⁴¹. Taigi atrodo, kad, pagal lavę, pagal Homerą ir Simonidą, teisingumas yra tarsi koks vogimo menas, tik draugų labui, o priešų nenaudai. Ar ne šitai norėjai pasakyti?

— Prisiekiu Dzeusu, ne, — tarė jis. — Aš jau nebežinau, ką kalbėjau. Bet man vis tiek atrodo, kad teisingumas — tai daryti gera draugams, o priešams — bloga.

— O ką tu vadini draugais? Ar tuos, kurie atrodo esą geri žmonės, ar tuos, kurie iš tikrųjų yra tokie, net jeigu ir neatrodo esą geri? Panašiai ir su priešais.

— Suprantama, — tarė jis, — kad, kas ką laiko geru, tą ir myli, o ką laiko blogu, to neapkenčia.

— Argi šiuo atžvilgiu žmonės kartais nesuklysta? Daug ką laiko gerais, nors jie nėra geri, ir priešingai.

— Suklysta.

— Taigi tokiems žmonėms gerieji yra priešai, o blogieji — draugai.

334

b

c

32

— Tikrai.

— Tačiau jie mano, jog teisinga blogiems daryti gera, o geriems kenkti.

— Taip išeina.

— Bet gerieji yra teisingi ir negali neteisingai elgtis.

— Teisybė.

— Taigi pagal tavo žodžius išeitu, kad yra teisinga daryti bloga tiems, kurie nieko bloga nedaro.

— Jokiu būdu, Sokratai, — atsakė jis. — Tokia išvada, žinoma, netikusi.

— Taigi, — tariau, — yra teisinga blogiesiems kenkti, o teisingiesiems — padėti.

— Šita išvada geresnė už aną.

— Taigi, Polemarchai, tokiems žmonėms, kurie suklysta, vertindami kitus žmones, dažnai atsitinka, kad jie teisingu dalyku laiko draugams kenkti, nes, jų akimis, jie yra blogi, o priešams — daryti gera, nes jie jiems atrodytų esą geri. Tad mūsų išvada bus visai priešinga minėtiems Simonido žodžiams.

— Iš tikrųjų, — tarė jis, — taip atsitinka. Bet patikslinkime apibrėžimą. Atrodo, mes neteisingai apibrėžėme draugą ir priešą.

— O kaip mes juos apibrėžėme, Polemarchai?

— Kas atrodaš geras, tas ir esąš draugas.

— O kaip mes, — paklausiau, — patikslinsime apibrėžimą?

— Draugas yra tas, — atsakė jis, — kuris ir atrodo geras, ir iš tikrųjų yra geras; o kas tik atrodo esąš geras, bet toks nėra, tas atrodo esąš draugas, o iš tikrųjų nėra draugas. Tas pats apibrėžimas tinka ir priešui.

— Atrodo, pagal šį apibrėžimą geras žmogus bus draugas, o blogas žmogus — priešas.

— Taip.

— Matyt, tu nori, kad mes teisingumo apibrėžimą, teigiantį, jog teisinga yra draugui daryti gera, o priešui — bloga, papildytume šitaip: yra teisinga daryti

33

335

draugui gera, jei jis yra geras, ir kenkti priešui, jei jis yra blogas.

b — Tikrai. Man atrodo, kad šitaip labai gerai pasakytą.

IX. — Argi teisingam žmogui būdinga kenkti kai kuriems žmonėms? — paklausiau.

— Tikriausiai, — atsakė jis, — blogiems žmonėms ir priešams reikia kenkti.

— O jei kenki arkliams, ar jie darosi geresni, ar blogesni?

— Blogesni.

— Ar šunų, ar arklių ypatybių atžvilgiu?

— Arklių.

— O jei kenksi šunims, jie pasidarys blogesni šunų, o ne arklių ypatybių atžvilgiu?

— Aišku, šunų.

— O dėl žmonių, mano mielas, argi nesakysime, kad, jeigu jiems kenksime, jie taps blogesni žmoniškų jų ypatybių atžvilgiu?

— Tikriausiai.

— O teisingumas argi ne žmogaus ypatybė?

— Be abejo.

— Taigi, mano mielas, ir tie žmonės, kuriems kenkiame, būtinai turi pasidaryti neteisingesni.

— Būtinai.

— Argi muzikantai muzika gali padaryti žmones nemuzikalius?

— Tai neįmanoma.

— O prityrę jojikai jojimu atpratinti žmones nuo jojimo?

— Negali.

— O teisingieji teisingumu padaryti žmones neteisingus? O geri žmonės savo geromis ypatybėmis padaryti žmones blogus?

— Tai neįmanoma.

— Juk šaldyti, manau, yra ne šilumos, o to, kas jai priešinga, ypatybė.

— Taip.

— Ir ne sausumo ypatybė yra drėkinti, o to, kas jam priešinga.

— Aišku.

— O kenkti — ne gero žmogaus ypatybė, bet jam priešingo.

— Suprantama.

— Teisingasis — tai juk geras žmogus.

— Aišku, geras.

— Vadinasi, Polemarchai, ne teisingo žmogaus darbas kenkti — ar draugui, ar kam kitam; tai darbas to, kas jam priešingas, tai yra neteisingo žmogaus.

— Man atrodo, kad tu, Sokratai, kalbi visai teisingai.

— Taigi, jei kas tvirtina, kad teisingai elgtis — tai kiekvienam atiduoti tai, kas pridera, ir jeigu jis tą atiduoti davimą suprantą taip, kad teisingas žmogus privalo daryti žalą priešams, o draugams — tai, kas išeina jiems į naudą, tai žmogus, kuris šitaip sako, nėra išminčius, nes jis kalbėjo netiesą — juk mums paaiškėjo, kad teisinga niekada niekam nedaryti žalos.

— Sufinku su tuo, — atsakė Polemarchas.

— Taigi, — pasakiau, — aš ir tu — abu bendrai kovosime prieš kiekvieną, kuris tvirtins, kad šitaip yra pasakęs Simonidas ar Biantas, ar Pitakas⁴², ar koks kitas išmintingas ir garsus vyras.

— Aš esu pasirengęs dalyvauti toje kovoje.

— Ar žinai, kieno man atrodo būsiąs tas posakis, kuris teigia, jog esą teisinga draugams daryti gera, o priešams kenkti?

— O kieno? — paklausė Polemarchas.

— Manau, kad jis bus Perandro⁴³ ar Perdiko⁴⁴, ar Kserkso⁴⁵, ar tebiečio Ismenijo⁴⁶, ar kieno nors kito, dėl savo turtų įsivaizduojancio save galingu vyru.

— Labai teisingai kalbi.

— Gerai, — pasakiau. — Bet kadangi paaiškėjo, kad ne tai yra teisingumo ir to, kas teisinga, esmė, tai kas yra kita teisingumas dar galėtų būti?

X. Mums kalbant, Trasimachas jau ne kartą mėginęs iškišti į pokalbį, bet greta sėdėjusieji, norėdami iki

galo išklaudyti kalbą, jį vis sulaukydavo. Kai tik baigė kalbėti ir aš pasakiau paskutinius žodžius, jis nebeįstovėjęs ir, visas iššilęs lyg žvėris, puolė mus, tarsi norėdamas sudraskyti. Mes su Polemarchu nejuokais išsigandome ir susigūžėme, o jisai, kreipdamasis į visus, suriko:

c — Ką jūs čia, Sokratai, tiek laiko malate niekus! Ko vaidinate naivuolius ir pakaitomis vienas kitam nusileidžiate? Jeigu iš tikrųjų nori sužinoti, kas yra teisingumas, tai neklusinink ir nesipuikuok, kad gali sukirsti kitų atsakymus. Juk žinai, kad klausinėti yra lengviau negu atsakinėti; tu ir pats atsakinėk ir pasakyk, ką vadini teisingumu. Žiūrėk, kad man nesakytum, jog tai yra pareiga arba jog tai naudingumas, arba tikslingumas, arba pelningumas, arba tikimas! Kad ir ką sakysi, sakyk aiškiai ir tiksliai. Aš nepakęsiu, kad man tokius niekus pasakotum!

d Tie žodžiai pribloškė mane; išsigandęs pažvelgiau į jį. Ir jeigu aš nebūčiau pažiūrėjęs į jį pirmiau negu jis į mane, būčiau turbūt netekęs žado ¹⁷ Laimėi, kai jis įniro dėl mūsų pokalbio, aš į jį pažiūrėjau pirmas ir todėl dabar įstengiau jam atsakyti. Trupučių drebėdamas tariau:

— Trasimachai, nepyk ant mūsų! Jeigu mudu — aš ir jis — ir suklydome, nagrinėdami šį klausimą, tai suklydome ne iš blogos valios. Negi tu manai, kad, ieškodami aukso, mes savo noru vienas kitam nusileistume ir šitai mums sukliudytų jį surasti? O juk mes ieškome teisingumo, kuris yra daug kartų brangesnis už auksą. Nejaugi mes, užuot deję visas pastangas jį surasti, tarsi kokie kvailiai vienas kitam nuolaidžiaujame? Tik pagalvok, mano mielas! Deja, mes neįstengėme jo surasti. Tad jūs, kurie įstengiate tai padaryti, užuot ant mūsų pykę, turėtumėte mūsų pagailėti.

XI. Tai išgirdęs, Trasimachas kandžiai nusijuokė ir tarė:

— O Herakli! ¹⁸ Štai toji įprastinė Sokrato ironija! Aš jau seniai tai žinojau ir kitiems iš anksto sakiau, kad tu nesutiksi atsakinėti, o apsimesi kvailėliu ir da-

rysi viską, kad tik nereikėtų atsakinėti, kai kas tavęs ko paklaus.

b — Tu esi gudrus, Trasimachai, ir gerai žinai, kad jeigu paklaustum, iš kokių skaičių susideda dvylika, ir paklausęs iš anksto išpétum: „Žiūrėk, žmogau, kad man nesakytum, jog dvylika — tai dukart šeši arba triskart keturi, arba šešiskart du, arba keturiskart trys. Aš nepakęsiu, kad man tokius niekus taukštum“, — tai, manau, tau būtų aišku, kad niekas į tavo klausimą negalės atsakyti. O jeigu kas tau pasakytų: „Kaip čia išėina, Trasimachai? Argi mano atsakymuose negali būti nė vieno iš tų dalykų, kuriuos tu iš anksto uždraudei? Keistuolis! O jeigu vienas iš tų dalykų būtų teisingas, argi aš turėčiau ką kita sakyti, o ne tiesą? Kaip tu manai?“ Ką tu jam į tai atsakytum?

c — Pakaks, — tarė Trasimachas, — tu ir vėl tą patį. — O kodėl gi ne? — paklausiau. — Tą patį ar ne tą patį, bet taip gali pagalvoti tas, kurio tu klausai. Ar tu manai, kad jis atsakys ne taip, kaip jam atrodo, vis tiek, ar jam drausime, ar ne?

— Vadinasi, ir tu taip darysi? Ir tavo atsakyme bus kas nors, ką aš uždraudžiau?

d — Nenustebsiu, — atsakiau, — jei man taip ir išeis. — Na, — tarė jis, — o jeigu aš nurodysiu kitokią atsakymą apie teisingumą, daug geresnį negu visi šie atsakymai? Kokią bausmę tu sau pasiskirsi ¹⁹?

— Kokią gi kitą bausmę, jei ne tą, kuri tinka nemokšai! O nemokšai pritinka pasimokyti iš to, kuris žino. Tai šitokią bausmę aš sau skiriu.

— Gražiai suoki! Ne, tu užsimokėk už mokymą ²⁰!

— Kai tik turėsiu pinigų, — atsakiau.

e — Bet juk tu jų turi! — sušuko Glaukonas. — Trasimachai, dėl pinigų nesirūpink: mes visi sudėsime Sokratui.

— A, matau, kad Sokratas galėtų elgtis, kaip yra įpralęs: pats neatsakinėti, o kai kitas atsakinės, prikibinti prie įrodymų ir juos sukirsti!

— Gerbiamasis, — tariau, — kaipgi atsakyti, jei pirmiausia, nežinai ir sakaisi nežinąs, o antra, jei ir

turi apie tą dalyką kokią nors nuomonę, tau uždrausta sakyti tai, ką galvoji, be to, dar žymaus žmogaus? Veikiau tau pritikty kalbėti, juk tu sakaisi žinąs ir turįs ką pasakyti. Tad nesididžiuk, būk toks malonus, atsakyk man ir leisk Glaukonui ir kitiems iš tavęs pasimokyti.

XII. Man tai pasakius, ir Glaukonas, ir kiti pradėjo jo prašyti, kad neatsisakytų. Buvo aiškiai matyti, jog Trasimachas trokšta kalbėti, kad pasižymėtų, nes tarėsi turįs puikų atsakymą, bet jis apsimetė labai norįs, kad aš atsakýčiau. Pagaliau jis nusileido ir tarė:

— Štai kokia ta Sokrato išmintis! Kitų jis nenori mokyti, o pats visur vaikščioja, mokosi iš kitų ir net jiems už tai neatsidėkoja!

— Kad iš kitų mokausi, teisybę sakai, Trasimachai, bet kad aš esą neatsidėkojąs, klysti. Aš juk atsilyginu, kiek įstengiu, o įstengiu tik pagirti, nes pinigų neturiu. O kaip noriai aš šitai darau, kai kas nors, mano nuomone, gerai kalba, tu ir pats tuoj pamatysi, kai tik man atsakysi; aš esu įsitikinęs, kad tu gerai kalbėsi.

— Tad klausyk. Aš teigiu, kad teisingumas yra tai, kas naudinga stipresniajam. Na, ko nepagiri? Matyt, nenori.

— Kai tik suprasiu, ką tu kalbi, — atsakiau. — Kol kas dar nesuprantu. Tu sakai, kad teisingumas yra tai, kas naudinga stipresniajam. Ką tu nori tuo pasakyti, Trasimachai? Jei daugiakovininkas Polidamantas²¹ yra stipresnis už mus ir jo kūno jėgoms palaikyti yra naudinga jautiena, tai ar ir mums, silpnesniems už jį, naudinga ir teisinga valgyti tokį patį maistą?

— Tu bjaurus, Sokratai: kimbi prie žodžių, kad kuo labiau iškreiptum mano apibrėžimą.

— Visai ne, mano mielas, tik tu pasakyk aiškiau, ką turi galvoje.

— Argi tu nežinai, — tarė jis, — kad vienos valstybės yra tironų valdomos, kitos tvarkosi demokratiškai, o dar kitos yra aristokratų rankose?

— Kaipgi nežinosi!

— Ir kad kiekvienoje valstybėje viešpatauja tas, kuris turi valdžią?

— Žinoma.

— Kiekviena valdžia įstatymus savo pačios naudai: demokratija — demokratiškus, tironija — tironiškus; panašiai daro ir kitos valdžios. Išleisusios įstatymus, jos paskelbia, kad jie yra teisingi pavaldiniams — tai kaip tik ir yra naudinga valdantiems, — ir tuos, kurie jų nesilaiko, baudžia kaip įstatymų ir teisingumo pažeidėjus. Šitai, mano mielas, aš ir norėjau pasakyti: visose valstybėse teisingumu laikoma tas pat — tai, kas naudinga valdžiai. O juk ji yra jėga. Todėl, jeigu teisingai samprotauji, išeina, kad teisingumas visur yra tas pat — tai, kas naudinga stipresniajam.

— Dabar aš suprantu, ką tu kalbi. Pameginsiu išsiaiškinti, ar tai tiesa. Tu ir pats, Trasimachai, atsakei, kad teisingumas yra tai, kas naudinga, nors man uždraudei taip atsakyti. Tu tik dar pridėjai „stipresniajam“.

— Matyt, visai nereikšmingas priedas.

— Dar neaišku, gal jis ir svarbus. Tik aišku, kad reikia iširti, ar tu sakai tiesą. Ir aš sutinku, kad teisingumas yra kažkas naudinga. Bet tu priduri „stipresniajam“, o aš šito nežinau. Todėl šitai dar reikia išsiaiškinti.

— Tai aiškinkis.

XIII. — Taip ir padarysiu, — atsakiau. — Sakyk man, ar tu teigi, kad paklusti valdantiems taip pat yra teisinga?

— Teigiu.

— Ar bet kurios valstybės valdantieji yra neklystantys, ar gali ir klysti?

— Suprantama, — atsakė jis, — jie gali ir klysti.

— O ėmėsi leisti įstatymus, ar neišleidžia vienu įstatymų teisingų, o kitų — neteisingų?

— Aš taip ir manau.

— Bet išleisti teisingus įstatymus jiems patiems yra naudinga, o išleisti neteisingus — nenaudinga. Ar taip?

— Taip.
— Ir pavaldiniai turi paklusti viskam, ką tik nustato valdovai? Tai ir yra teisinga?

— O kaipgi kitaip?

— Taigi pagal tavo išeina, kad yra teisinga vykdyti ne tik tai, kas stipresniajam naudinga, bet ir tai, kas priešinga, tai yra nenaudinga.

— Ką tu čia kalbi?

— Man atrodo, tą patį, ką ir tu. Įsižiūrėkime atidžiau. Argi mes nesutarime, kad valdovai, įsakydami pavaldiniams vykdyti jų nurodymus, kartais suklęsta ir pasirenka ne tai, kas jiems patiems yra naudinga, tuo tarpu iš pavaldinių pusės bus teisinga vykdyti bet kokius valdančiųjų įsakymus? Ar ne taip sutarėme?

— Manau, kad sutarėme.

— Tik prisimink,— tariau aš,— jog tu sutikai, kad yra teisinga daryti ir tai, kas valdantiejiems ir stipresniems yra nenaudinga, kai valdantieji, patys to nenorėdami, įsako daryti tai, kas jiems kenkia; juk, pagal tavo, yra teisinga, kad pavaldiniai vykdytų tai, ką jiems įsako. Tokiu atveju, išmintingasis Trasimachai, ar nepriešieis padaryti išvadą, kad yra teisinga daryti priešingai, negu tu sakai? Juk silpnesniems įsakoma vykdyti tai, kas stipresniems yra nenaudinga!

— Taip, prisiekiu Dzeusu, Sokratai,— sušuko Polemarchas,— visiškai aišku, kad taip!

— Ypač jeigu tu jam šitai paliudysi,— įsikišo Klitofontas.

— O kam Sokratui reikia liudininko? — tęsė Polemarchas.— Juk pats Trasimachas pripažįsta, kad valdantieji kartais įsako vykdyti tai, kas jiems patiems kenkia, o pavaldiniai elgiasi teisingai, jiems paklusdami.

— Iš tikrųjų, Polemarchai, Trasimachas tvirtino, jog yra teisinga, kad pavaldiniai vykdytų valdančiųjų įsakymus.

— Bet, Klitofontai, jis taip pat tvirtino, kad teisingumas yra tai, kas naudinga stipresniajam. Pateikęs šiuos du teiginius, jis sutiko, kad stipresnieji kartais liepia silpnesniems ir pavaldiniams vykdyti tai,

kas jiems patiems yra nenaudinga. Iš viso to išeina, kad nė kiek ne mažiau teisinga daryti tai, kas stipresniems nenaudinga, negu tai, kas jiems naudinga.

— Bet,— papriestataro Klitofontas,— stipresniajam naudingi dalyku jis vadino tai, ką stipresnysis laiko esant sau naudinga. Silpnesnysis šitai turi vykdyti — tai ir esą teisinga.

— Bet Trasimachas ne taip kalbėjo,— pasakė Polemarchas.

— Ar ne vis tiek, Polemarchai? — tariau.— Jei dabar Trasimachas kalba taip, mes taip ir suprasime jo žodžius.

XIV.— Sakyk man, Trasimachai, ar tu šitai norėjai apibrėžti teisingumą: teisinga yra tai, kas stipresniajam atrodo esą naudinga, nesvarbu, ar tai bus iš tikro naudinga, ar ne? Ar galiu teigti, kad tu šitaiip sakei?

— Visai ne. Argi tu manai, kad aš stipresniuojų vadinu tą, kuris klysta, ir kaip tik tada, kai jis klysta? — Aš maniau, kad tu tai turėjai galvoje, kai sutikai, jog valdantieji nėra neklystantys, bet, priešingai, kartais ir klysta.

— Koks tu priekabus, Sokratai, savo samprotavimuose! Ar tu, pavyzdžiui, vadini gydytoju tą, kuris suklęsta, gydydamas ligonius, kaip tik dėl to, kad jis suklęsta? Arba puikiu skaičiuotoju tą, kuris skaičiuodamas suklęsta, kaip tik tada, kai jis suklęsta ir kaip tik dėl tos jo klaidos? Aš manau, kad mes tik taip sakome, jog gydytojas suklędo, skaičiuotojas suklędo, gramatikos mokytojas suklędo. O iš tikrųjų kiekvienas iš jų — tiek, kiek jis yra vertas to vardo, kuriuo jį vadiname,— niekuomet nesuklysta. Tad, griežtai kalbant — nes ir tu giri esi mėgęs tikslumą,— niekas, kas gretai išmano savo darbą, neklysta, nes klystama tik tuo atveju, kai trūksta žinių, kitaip tariant, išmanymo.

Taigi nei amatininkas, nei išminčius, nei valdovas niekuomet nesuklysta, kai jis puikiai išmano savo darbą, nors dažnai sakoma, kad gydytojas suklędo, valdovas suklędo. Šitokia prasme tu ir turi suprasti mano atsa-

kymą. Štai jis kuo tiksliausiai: valdovas — kiek jis yra tikras valdovas — neklysta; jis neklysdamas nustato, kas jam geriausia, o pavaldiniai turi šitai vykdyti. Taigi, kaip jau iš pradžių sakiau, teisingumas yra daryti tai, kas naudinga stipresniajam.

XV. — Trasmachai,— tariau,— negi tau atrodo, kad aš priekabiauju?

— Ir dar kaip,— atšovė jis.

— Ar tu manai, jog aš samprotaudamas tyčia uždavinėju tokius klausimus, kad tau pakenkčiau?

— Tuo aš esu tikras, bet tu nieko nepeši: nuo manęs nepaslėpsi savo pikty kėslų, o nepaslėpęs neištengsi manęs sukirsti pokalbyje.

— Gerbiamasis, aš net nemėginciau tavęs sukirsti. Bet, kad ir vėl tarp mūsų nekiltų šitoks nesusiipratimas, tu man pasakyk: ar žodžius „valdovas“ ir „stipresnysis“ tu vartoji iprastine, kasdiene, ar tiksliai apibrėžta prasme, sakydamas, kad bus teisinga, jei silpnesnysis darys tai, kas naudinga stipresniajam?

— Aš turiu galvoje valdovą,— atsakė jis,— pačia tiksliausia šio žodžio prasme. Todėl juodink ir šmeižk mane, jei tik gali! Man visai nesvarbu. Bet tu neištengsi to padaryti.

— Negi tu manai, jog aš esu toks kvailas, kad imsiuosi kirpti liūtą²²— kitaip tariant, apgauti Trasmachą?

— O vis dėlto mėginai,— atrėžė jis,— nors tai ne tavo jėgoms.

— Užteks šitokių kalbų,— tariau aš.— Geriau pasakyk man: ar gydytojas tikrąja šio žodžio prasme, kaip tu jį čia apibūdina, rūpinasi tik pinigais, ar ligonių gydymu?

— Ligonių gydymu.

— O vairininkas? Ar tikras vairininkas yra viršėnis už irklininką, ar jis tik paprastas irklininkas?

— Viršėnis.

— Aš manau, jog negalima atsižvelgti vien tik į tai, kad jis irgi plaukia laivu — irklininku jo nepava-

dinsi. Jis vadinamas vairininku ne dėl to, kad plaukia, o dėl to, kad vairuoja ir vadovauja irklininkams.

— Tavo tiesa,— sutiko jis.

— Išėitų, kad kiekvienas iš jų, tai yra ir gydytojas, ir vairininkas, turi kokių nors naudingų žinių.

— Aišku, turi.

— Ar tai ir nėra meno paskirtis — surasti ir parūpinti, kas kam naudinga?

— Taip, tokia jo paskirtis,— atsakė Trasmachas.

— O ar bet kuriam menui reikia dar ko nors, be jo paties didžiausio tobulumo?

— Ką tu čia turi galvoje?

— Štai ką,— atsakiau.— Pavyzdžiui, jei tu manęs paklaustum, ar mūsų kūnui pakanka paties savęs, ar jam reikia dar ko nors, aš atsakyčiau: būtinai reikia. Todėl ir atsirado gydymo menas, kad mūsų kūnas yra netobulas ir jam nepakanka paties savęs. Meno prireikė, kad suteiktų kūnui tai, kas jam naudinga. Ar aš teisingai kalbu?

— Teisingai.

— Tai ką? Argi pats gydymo menas nėra tobulas?

Ar apskritai menui būna reikalinga kokia nors papildoma ypatybė, kaip, pavyzdžiui, akims regėjimas, ausims klausas? Ar kuriam nors menui reikalingas dar kokis nors menas, kuris nuspręstų ir parūpintų, kas pirmajam naudinga? O gal pačiame mene yra koks netobulumas, ir kiekvienam menui reikalingas kitas menas, kuris svarstyty, kas pirmajam naudinga, o šiam svatstančiam menui reikia vėl kito, ir taip be galo? Ar gal kiekvienas menas pats sprendžia, kas jam naudinga? O gal, kad išsiaiškintų, kas pašalins jo trūkumus, menui nereikia nei jo paties, nei kito meno? Juk menas neturi jokio trūkumo, jokios kliaudos, ir jam nereikia ieškoti to, kas naudinga, už paties savęs. Menas, jeigu jis yra teisingas, lieka nepažeidžiamas ir gyvydas, kol išsaugo savo nepriekaištingumą ir vientingumą. Na, ar pagal tavo nustatytą tikslią žodžio reikšmę taip išeina, ar ne?

— Atrodo, kad taip.

XVI. Kai svarstydami priėjome šitą vietą ir visiems dalyviams pasidarė aišku, kad teisingumo apibrėžimas virto savo priešingybe, Trasimachas, užuot atsakęs, paklausė:

— Sakyk, Sokratai, ar tu turi auklę?

— Ką? — pasakiau. — Tu verčiau atsakytum, o ne šitokių dalykų klaustum.

— Juk tavo auklė užmiršta netgi nušluostyti tau nosį. O reiktų. Ji tavęs neišmokė skirti avies nuo pie-
mens.

— Ką tu čia dabar paistai?

— Mat tu galvoji, kad aviganiai arba jaučiganiai prižiūri savo avis ir jaučius, juos šeria, jais rūpinasi, turėdami kokį kitą tikslą, o ne šeimininkų ir savo pačių gerovę. Tu manai, kad ir valstybių valdovai — tie, kurie iš tikrųjų valdo, — žiūri į savo pavaldinius kaž-
kaip kitaip, negu piemenys į avis, ir kad jie dieną naktį rūpinasi kuo kitu, o ne tuo, kad patys turėtų kuo daugiau naudos. „Teisinga“, „teisingumas“, „neteisinga“, „neteisingumas“ — visa tai tau taip tolimai, jog tu net nežinai, kad teisingumas ir tai, kas teisinga, iš tik-
rųjų yra svetimas gėris: stipresniajam ir valdančia-
jam tai teikia naudą, o tam, kuris paklūsta ir tarnauja, gryniausią žalą. Neteisingumas — priešingai: jis valdo,
tiesą sakant, naivius ir todėl teisingus žmones, o pa-
valdiniai daro tai, kas naudinga valdovui, nes jis turi
galia. Dėl jų uolumo valdovas klesti, o jie patys ne-
turi iš to jokios naudos. Naivuoli Sokratai, reikia at-
kreipti dėmesį į tai, kad teisingas žmogus, palyginti su
neteisingu, visur pralaimi. Pirmiausia sandėriuose, kai
vienas su kitu imasi kokio bendro reikalo: tu niekur
netarsi, kad, galutinai atsiskaitant, teisingasis gautų
daugiau negu neteisingasis — jis visada pralaimi. To-
liau — santykiuose su valstybe: kai reikia mokėti mo-
kesčius, teisingasis, tokį patį turtą turėdamas, įneša dau-
giau pinigų, o neteisingasis — mažiau; o kai reikia
gauti, teisingasis nieko negauna, o neteisingasis gerai
pasipelno. Kai vienas ir kitas užima kokią nors vietą
valdžioje, net jei teisingasis neturėtų jokių kitų nuos-

— Vadinasi, — tariau, — gydymo menas rūpinasi ne tuo, kas naudinga gydymo menui, o tuo, kas naudinga kūnui.

— Taip, — atsakė jis.

— Ir jojimo menas rūpinasi ne tuo, kas naudinga jojimui, o tuo, kas naudinga arkliams. Ir kiekvienas kitas menas rūpinasi ne tuo, kas jam pačiam naudinga, nes jam nieko nereikia, o tuo, kas naudinga jo objektui.

— Atrodo, kad taip.

— Bet, Trasimachai, visi menai valdo ir pajungia sau tą sritį, kurioje jie taikomi.

Trasimachas, nors ir nenorom, su tuo sutiko.

— Taigi kiekvienam menui rūpi ne tai, kas naujin-
ga stipresniajam, o tai, kas naudinga silpnesniajam, kuriam jis vadovauja.

Trasimachas bandė prieštarauti, bet pagaliau su tuo sutiko. Kai jis sutiko, aš tariau:

— Vadinasi, kiekvienas gydytojas — jei jis yra tik-
ras gydytojas — rūpinasi ne tuo ir paskiria ne tai, kas yra naudinga gydytojui, bet tai, kas naudinga ligoniui. Juk sutarėme, kad gydytojas tiksliaja šio žodžio pras-
me yra kūrų valdytojas, o ne mėgėjas pasipelninti. Juk šitaip sutarėme?

Jis sutiko.

— Vadinasi, ir vairininkas tiksliaja šio žodžio pras-
me yra irklininkų vyresnysis, o ne irklininkas.

Jis sutiko.

— Taigi toks vairininkas, kuris kartu yra ir vyres-
nysis, rūpinsis ne tuo ir įsakys ne tai, kas naudinga vai-
rininkui, o tai, kas naudinga irklininkui, tai yra tam,
kuris jam paklūsta.

Trasimachas vargais negalais sutiko.

— Taigi, Trasimachai, — tariau, — ir kiekvienas val-
dovas, kaip valdovas, vis tiek, kokią valdžią jis turė-
tų, rūpinasi ne tuo ir įsako ne tai, kas jam pačiam yra
naudinga, o tai, kas naudinga pavaldiniui, kurio labui jis
veikia; ką tik jis kalba ir ką tik jis daro, visada žiūri,
kas naudinga pavaldiniui ir kas jam tinka.

toliu, nukencia jo namų reikalai, nes jis neturi laiko jais užsiimti, o iš valstybės reikalų jis negali pasipelnyti, nes yra teisingas. Be to, jis sukelia giminaičių ir pažįstamų nepasitenkinimą, nes, nenorėdamas pažeisti teisingumo, atsisako jiems padėti. O neteisingas žmogui viskas klostosi priešingai. Aš kartoju tai, ką tik ką sakiau: valdžios turėjimas suteikia daug pranašumų. Jeigu nori nuspręsti, kiek asmeniškai naudingiau yra būti neteisingam negu teisingam, turi šitai turėti galvoje. Lengviausiai tai suprasi, jeigu imsi neteisingumą labiausiai išbaigtu pavidalu, kai klesti kaip tik tas, kuris pažeidė teisingumą, o neteisingumo auka, vis dėlto nesiryžusi nusižengti teisingumui, yra itin apgalvėtinoje būklėje. Tokia yra tironija. Jinai čia iš pasalų, čia jėga grobia tai, kas jai nepriklauso — šventyklų ir valstybės, asmeninį ir visuomeninį turtą,— ir ne palapsniui, bet vienu kirčiu. Jei paskiras asmuo padaro tik dalį šių nusikaltimų, jis yra baudžiamas ir užsitraukia didžiausią gėdą. Tokius žmones vadina šventvagiais, vergų grobikais, įsilaužėliais, plėšikais, vagimis — pagal tai, kokią nusikaltimą jie padarė. O jei kas ne tik atima iš piliečių turtą, bet ir juos pačius pavertčia vergais, tokius žmones, užuot pavadinę kuriuo nors gėdingu vardu, vadina klestinčiais ir laimingai gyvenančiais ne tik tėvynainiai, bet ir svetimtaučiai kaip tik todėl, kad žino: toksai žmogus visiškai įgyvendino neteisingumą. Mat tie, kurie smerkia neteisingumą, bijosi ne elgtis neteisingai, o patys patirti neteisingumą. Tad neteisingumas, Sokratai, jei jis didelio masto, yra stipresnis už teisingumą, jame daugiau laisvės, jėgos ir valdingumo; teisingumas, kaip jau iš pradžių sakiau, yra tai, kas naudinga stipresniajam, o neteisingumas yra naudingas ir pravartus pats savaime.

XVII. Tai pasakęs, Trasimachas, tarsi vanotojas, užpylęs mums ausis žodžių srautu, jau ketino išeiti, bet pokalbio dalyviai jo neišleido, priverstė pasilikti ir savo žodžius pagrįsti įrodymais. Ir aš pats jo šito prašiau, sakydamas:

— Keistas tu žmogus, Trasimachai. Pabėrei mums tokius žodžius ir dabar ruošiesi išeiti, nei pakankamai įrodęs jų tikrumą, nei pats būdamas įsitikinęs, kad iš tikro taip yra, kaip tu sakei. Negi manai, kad tai menkinieks — imtis apibrėžti tokį dalyką? Juk tai taptų gyvenimo taisykle, pagal kurią gyvendamas kiekvienas iš mūsų turėtų kuo daugiausia naudotis!

— Aš manau,— atsakė Trasimachas,— kad čia yra kitaip.

— Atrodo,— tariau,— kad tu mumis visai nesirūpini, tau visai nesvarbu, ar mes, nežinodami to, ką tu sakaisi žinaš, gyvensime blogiau, ar geriau. Bet, mielas, malonėk ir mums tai atskleisti. Mūsų čia tiek daug: tau labai apsimorek, jeigu padarysi mums malonę. Dėl savęs paties aš galiu pasakyti, jog netikiu ir nemanau, kad neteisingumas būtų naudingesnis už teisingumą, net ir tuo atveju, kai neteisingumui suteikiama visiškai veikimo laisvė. Mano mielas, tegul kas nors būna neteisingas, tegul jis gali slapta arba kovoje daryti skriaudas, vis tiek aš nepatikėsiu, kad neteisingumas yra naudingesnis už teisingumą. Galimas daiktas, kad ir dar kas nors iš mūsų taip galvoja, ne aš vienas. Tad, gerbiamasis, įtikink mus galutinai, kad mes, teisingumą labiau vertindami už neteisingumą, galvojame neteisingai.

— Kaipgi aš tave įtikinsiu? — pasakė Trasimachas.— Jeigu tavęs neįtikino tai, ką čia kalbėjau, ką man su tavim daryti? Juk grūste neigrūsiu savo pažūrų tau į sielą!

— Vardan Dzeuso, tik ne šitaip! Tu pirmiausia laikykis to, ką pasakei, o jei norėsi savo nuomonę pa-keisti, pasakyk apie tai atvirai ir neapgaudinėk mūsų! ( ) dabar, Trasimachai, grįžkime prie to, kas buvo pasakyta. Iš pradžių apibrėžęs tikrą gydytoją, tu vėliau nepagalvojai, jog to paties tikslumo reikia laikytis ir apibrėžiant tikrą piemenį. Tu manai, kad jis gano avis tik todėl, kad yra piemuo, nes išpindamas jų gerove, o tarsi koks puotautojas, kuris ketina gerai pasivaišinti už stalo, arba tarsi pirklis, kuris ketina iš jų ne-

blogai pasipelnęti, tik ne kaip piemuo. O juk šis menas turi atitikti ne koki kitą, o savo tiesioginį tikslą, ir kuo geriausiu būdu — tada avys bus geriausiai užlaikomos; toks menas yra pakankamas šiam tikslui, kol jis neturi jokių trūkumų. Todėl, manau, mes visi sutiksime, kad kiekviena valdžia, kaip valdžia, rūpinasi gerove ne kieno nors kito, o tik tų, kuriuos ji valdo ir globoja, vis tiek, ar tai bus valstybė, ar paskiras asmuo. Ir nejaugi tu manai, kad tie, kurie valdo valstybes — tikri valdovai, — valdo savo noru?

— Prisiekiu Dzeusu, ne tik manau, bet ir gerai žinau.

— Betgi, Trasimachai, — tariau, — argi tu nepastebėjai, kad kitų valdžios vietų niekas nenori užimti savo noru, o reikalauja atlyginimo, nes mano, jog iš to ne jiems bus nauda, o tik pavaldiniams? Pasakyk man štai ką: ar ne todėl mes skiriame vieną meną nuo kito, kad kiekvienas iš jų turi savo paskirtį? Tik, mano mielas, nepasakyk kokios keistenybės, nes kitaip mes niekada neišsikapstysime.

— Iš tikro mes skiriame juos kaip tik dėl to, — atsakė jis.

— Argi kiekvienas menas neteikia mums tik tam tikros naudos, o ne naudą apskritai? Pavyzdžiui, gydymo menas teikia sveikatą, laivo vairavimo menas — saugumą plaukiant. Panašiai ir kiti menai.

— Iš tikrųjų.

— Taigi darbo apmokėjimo menas teikia atlyginimą. Juk jis tam ir skirtas. O gal tu gydymo meną ir vairavimo meną laikai tuo pačiu menu? Arba, jei nori tiksliai apibrėžti, kaip anksčiau siūlei, pasakyk: jei kas nors, vairuodamas laivą, tampa sveikesnis, nes jam yra naudinga plaukioti jūroje, ar dėl to laivų vairavimo meną pavadi: si gydymo menu?

— Jokių būdu ne, — atsakė Trasimachas.

— Ir, manau, nepavadinai atlyginimu už darbą, jei kas, pasisamdęs dirbti, pasveiks?

— Aišku, kad ne.

— Ir gydymo meno nepavadinai menu dirbti pasi-

samdžius, jei gydantysis gauna atlyginimą?

c

48

— Ne.

— Argi mes nesutarėme, kad kiekvienas menas yra savaip naudingas?

— Tegul bus taip.

— Taigi, jeigu amatininkai turi kokią bendrą naudą, tai aišku, kad ją jiems teikia kokia nors bendra veikla, kurioje jie visi dalyvauja.

— Atrodo, kad taip.

— Mes teigiame, kad amatininkai tą naudą, kurią teikia atlyginimas, gauna iš apmokėjimo už darbą meno.

Trasimachas vargais negalais sutiko.

— Taigi naudą, kurią kiekvienas amatininkas gauna iš atlyginimo, teikia ne jo paties menas. Tiksliau kalbant, gydymo menas teikia sveikatą, apmokėjimo už darbą menas — atlyginimą, statymo menas — namą, o sandymo menas — atlyginimą už tai. Kiekvienas menas dirba savo darbą ir teikia naudą pagal savo paskirtį. O jei prie meno nebus pridėtas atlyginimas, ar menininkas turės iš jo naudos?

— Atrodo, kad ne.

— Vadinasi, kai jis dirba veltui, menas neteikia jam jokios naudos.

— Aš taip manau.

— Dabar, Trasimachai, jau aišku, kad joks menas ir jokia valdžia nesirūpina tuo, kas jai pačiai yra naudinga, bet, kaip jau anksčiau sakėme, parūpina ir išaiko tai, kas naudinga pavaldiniui, nes žiūri tik silpnesniojo naudos. Todėl, mielas Trasimachai, aš neseniai sakiau, kad niekas savo noru nenori valdyti ir taisyti svetimų ydų, o reikalauja atlyginimo, nes tas, kuris nori tinkamai taikyti savo meną, niekuomet neveikia ir neliepia savo labui, o tik savo pavaldinių didžiausios gerovės vardan. Štai kodėl tiems, kurie imasi valdyti, reikia atlyginti — arba pinigais, arba garbe, arba hausme, jei atsisako valdyti.

— Ką tu nori tuo pasakyti, Sokratai? — paklausė Chlaukonas. — Pirmąsias dvi atlyginimo rūšis aš žinau,

1 Platonas

49

347

bet nesuprantu, kodėl tu ir bausmę priskyrei prie atlyginimo.

— Vadinasi, tu nesupranti, kaip atlyginama geriausiems,— tariau.— Dėl to ir valdo dori žmonės, kai jie sutinka valdyti. Argi tu nežinai, kad garbės ir turty troškimas yra laikomas gėdingu — toks jis iš tikrųjų ir yra.

— Aš tai žinau,— atsakė jis.

— Todėl geri žmonės nesutinka valdyti nei dėl turty, nei dėl garbės. Mat jie nenori nei, viešai imdami atlyginimą, būti vadinami samdiniais, nei, slaptai naudodamiesi valdžios teikiamomis gėrybėmis, būti vadinami vagimis. Jų nevilioja ir garbė, nes jie nėra garbėtroškos. Kad jie sutiktų valdyti, juos reikia priversti ir uždėti bausmę. Todėl ir laikoma gėdingu dalyku savovo noru siekti valdžios, nelaukiant prievartos. O didžiausia bausmė — tai būti valdomam blogesnio žmogaus, jeigu pats nesutikai valdyti. Man atrodo, kad kaip tik bijodami šitos bausmės dori žmonės ir valdo, kai yra valdžioje: jie imasi valdyti ne tikėdamiesi kokio nors gėrio ir jausdami pasitenkinimą, bet būtino reikalo verčiami, nes neturi už save geresnių nei sau lygių, kuriems galėtų pavesti tvarkyti reikalus. Jei atsirastų valstybė, kurioje gyventų tik geri žmonės, tikriausiai joje kiltų intrigų, siekiant išvengti valdžios, panašiai kaip dabar varžomasi dėl jos. Tada paaiškėtų, kad tas, kuris iš tiesų yra tikras valdovas, siekia naudodis ne sau, o pavaldiniams; ir kiekvienas tai suprantantis žmogus verčiau sutiktų, kad kitas jam teiktų naudą, negu pats rūpintųsi kito nauda. Aš jokių būdu nenusileidžiu Trasmachui, kad teisingumas esąs tai, kas naudinga stipresniajam. Bet tai mes apsvarstysime vėliau. Man atrodo, daug svarbesnis yra neseniai Trasmacho pareikštas tvirtinimas, jog neteisingo žmogaus gyvenimas esąs geresnis negu teisingo. O kaip tau, Glaukonai, atrodo? Kuris iš tų dviejų teiginių yra teisingesnis?

— Aš manau,— atsakė jis,— kad teisingo žmogaus gyvenimas yra naudingesnis.

50

— O tu girdejai,— tariau,— kiek gėrybių Trasmachas priskyrė neteisingo žmogaus gyvenimui?

— Girdejau, bet netikiu.

— Tad jeigu nori, pamėginkime jį įtikinti, kad jo teiginys neteisingas. Žinoma, jeigu mums pasiseks įrodyti, kad jis neteisus.

— Kur nenorėsi! — atsakė Glaukonas.

— Jeigu mes imsime prieštarauti jam, žodis po žodžio vardydami gėrybes, kurias teikia teisingumas, o po to vėl kalbės jis, ir mes vėl atsakysime į jo kalbą, tai teks skaičiuoti ir matuoti gėrybes, kurias nurodytume, ir prireiks teisėjo, kad nuspręstu, kiek jų kiekvienas iš mūsų pateikė kiekvienaime savo atsakyme. O jeigu mes svarstysime taip, kaip iki šiol, vieni su kitais sutardami, tai patys būsime ir teisėjai, ir gynėjai.

— Teisingai sakai.

— Katras iš šių dviejų būdų tau patinka?

— Antrasis,— atsakė jis.

XX. — Na, Trasmachai,— tariau,— atsakyk man iš pat pradžių. Ar tu teigi, kad tobulas neteisingumas yra naudingesnis už tobulą teisingumą?

— Tikrai taip manau,— atsakė jis,— ir pasakiau, kodėl.

— Na, gerai. O ką tu manai apie tuos du dalykus? Turbūt vieną iš jų vadini dorybe, o kitą — nedorybe?

— O kodėl gi ne?

— Vadinasi, teisingumą vadini dorybe, o neteisingumą — nedorybe.

— Suprantama, mielas. Juk aš ir sakau, kad neteisingumas yra naudingas, o teisingumas — ne.

— O kaip vis dėlto reikia sakyti?

— Kaip tik priešingai.

— Negi teisingumą vadinti nedorybe?

— Ne, tik kilniu naivumu.

— Ar neteisingumą tu vadini piktavališkumu?

— Ne, tik sugebėjimu sveikai galvoti,— atsakė jis.

— Ar tau, Trasmachai, neteisingieji atrodo protin- gi ir geri?

51

— Bent tie, kurie yra tobulai neteisingi ir sugeba užvaldyti išstisias valstybes ir tautas. O tu turbūt mane, kad aš kalbu apie tuos, kurie pjausto pinigines? Be abejo, ir tokie darbai yra naudingi, jei tik neiškyla aikštien. Bet apie juos neverta kalbėti; kas kita tai, apie ką aš ką tik kalbėjau.

— Aš suprantu,— tariau,— ką tu nori pasakyti, tik stebiuosi, kad tu neteisingumą priskiri prie dorybių ir išminties, o teisingumą — prie priešingų dalykų.

— Iš tikro aš juos taip skirstau,— atsakė jis.

— Tai, brole, kietas riešutas, ir nelengva į tai ką nors pasakyti. Mat, jei tu būtum teigęs, kad neteisingumas yra naudingas, bet būtum sutikęs, jog tai yra ydingas ir gėdingas dalykas, tai mes, remdamiesi viešąja nuomone, turėtume ką atsakyti. Bet dabar jau aišku, kad tu sakysi, jog neteisingumas yra ir gražus, ir stiprus, ir jam priskirsi visas tas ypatybes, kurias mes priskiriame teisingumui, nes išdrįsai palaikyti jį dorybe ir išmintimi.

— Tu puikiai išpėjai, tarsi žynys.

— Vis dėlto,— pasakiau,— nereikia nusiminti, reikia toliau visa tai svarstyti, kol tu, kaip man atrodo, kalbi tai, ką galvoji. Man rodos, Trasimachai, kad tu nė kiek nejuokauji, o kalbi taip, kaip iš tikrųjų tau atrodo.

— Argi tau ne vis tiek, ar man iš tikrųjų taip atrodo, ar ne — tu tik įrodyk, jog kalbu netiesa.

— Vis tiek,— atsakiau.— Bet pamėgink dar man atsakyti: ar tau atrodo, kad teisingas žmogus nori kuriuo nors atžvilgiu pranokti kita, irgi teisingą?

— Jokiu būdu ne,— atsakė jis,— nes kitaip jis nebūtų toks mandagus ir naivus, kokį jį dabar matome.

— Ar ir teisingumo reikalauose?

— Net ir teisingumo.

— O ar jis nenorėtų pranokti neteisingo žmogaus?

Ar jis tai laikytų teisingu dalyku?

— Laikytų teisingu dalyku ir norėtų pranokti, bet neįstengtų.

349

b

52

— Aš ne to klausiu,— pasakiau,— o klausiu tik, ar teisingasis, nors nenori ir nesiekia pranokti teisingojo, nori pranokti neteisingąjį?

— Taip ir yra.

— O neteisingasis? Argi jis siekia pranokti teisingąjį ir teisingumo reikaluose?

— O kodėl gi ne? — atsakė Trasimachas.— Juk jis nori visus pranokti.

— Taigi neteisingasis norės pranokti kitą neteisingąjį ir jo darbus ir pats stengsis turėti daugiau už visus kitus?

— Taip ir bus.

XXI. — Vadinasi,— tariau,— teisingas žmogus nenori pranokti į save panašaus žmogaus, tik į save nepanašų, o neteisingas nori pranokti ir į save panašų, ir nepanašų.

— Puikiai pasakei.

— Ar neteisingasis yra protingas ir geras, o teisingasis — nei protingas, nei geras?

— Kaip tik taip.

— Vadinasi, neteisingasis yra panašus į protingą ir gerą, o teisingasis — nepanašus.

— Kaipgi, toks būdamas, jis bus nepanašus į tokį, o toks nebūdamas, bus panašus?

— Taigi kiekvienas iš jų yra toks, į kokį jis yra panašus.

— O kodėl turėtų nebūti? — atsakė Trasimachas.

— Gerai, Trasimachai,— tariau.— Vieną žmogų tu vadini nusimanančiu apie muziką, o kita — nenusimanančiu?

— Žinoma.

— Katrą iš jų vadini protingu, o katrą — neprotingu?

— Nusimanantį vadinu protingu, o nenusimanantį — neprotingu.

— Nusimanantis apie muziką yra ir geras, o nenusimanantis — blogas?

— Taip.

— Na, o gydytojas? Argi taip pat?

53

- Panašiai.
 — Ar tau, mano mielas, atrodo, kad nusimanantis apie muziką žmogus, derindamas lyrą, stygų įtempimu ir atleidimu siekia dar ko nors daugiau, negu nusimanyi apie muziką?
 — Ne, neatrodo.
 — Na, o ko nors daugiau, palyginti su nenusimančiu apie muziką?
 — Būtinai siekia.
 — O gydytojas? Ar, paskirdamas vienoki ar kitoki maistą ar gerimą, jis siekia šituo ko nors daugiau, negu būti gydytoju ir išmankyti gydytojo darbą?
 — Ne.
 — O ar siekia jis ko nors daugiau, palyginti su negydytoju?
 — Taip.
 — Imkim bet kurią žinojimo ir nežinojimo sritį: ar kas nors, išmanantis savo darbą, savo veiksmais ir žodžiais siekia ko nors daugiau negu kitas, išmanantis tą patį darbą, ar to paties toje pačioje srityje, kaip ir tas, kuris į jį panašus?
 — Turbūt to paties,— atsakė jis.
 — O neišmanėlis? Argi jis nesiektų pranokti ir žinovą, ir kitą neišmanėlį?
 — Tikriausiai siektų.
 — Bet ar žinovas yra išmintingas žmogus?
 — Taip.
 — O išmintingas yra geras?
 — Sutinku.
 — Taigi išmintingas ir geras žmogus nenorės pranokti sau lygaus, o tik tą, kuris į jį nepanašus, vadinasi, jam priešingas?
 — Atrodo, kad taip,— atsakė jis.
 — O blogas ir neišmanėlis norės pranokti ir sau lygų, ir priešingą.
 — Tikriausiai.
 — Vadinasi, Trasimachai,— tariau,— išeina, kad neteisingas žmogus nori pranokti ir į save panašų, ir nepanašų. Ar ne taip sakei?

350

b

- Taip.
 — O teisingasis nenorės pranokti į save panašaus, tik nepanašų?
 — Taip.
 — Taigi teisingas žmogus yra panašus į išmintingą ir gerą, o neteisingas — į blogą ir neišmanėlį.
 — Taip atrodo.
 — Bet juk sutarėme, jog kas į ką panašus, tas toks ir yra.
 — Sutarėme.
 — Vadinasi, paaiškėjo, kad teisingas žmogus yra geras ir išmintingas, o neteisingas — neišmanėlis ir blogas.
 XXII. Trasimachas su visu tuo sutiko, bet ne taip lengvai, kaip aš čia pasakoju, o tik vargais negalais ir verste verčiamas. Jį pilte pylė prakaitas — juk buvo vasara. Čia aš pirmą kartą pamačiau Trasimachą išraudusį. Kai sutarėme, kad teisingumas yra dorybė ir išmintis, o neteisingumas — yda ir neišmanymas, aš tariau:
 — Gerai. Šitai mes jau pripažinome. Bet taip pat sakėme, kad neteisingumas yra galingas. Ar prisimeni, Trasimachai?
 — Prisimenu. Bet man nepatinka tai, ką tu čia dabar pasakei. Aš turiu kai ką į tai atsakyti. Beje, jei imsiu kalbėti, esu tikras, jog tu pavadinsi tai daugžodžiavimu. Taigi arba leisk man kalbėti, ką tik noriu, arba, jei nori, klausk, o aš tau, tarsi močiutėms, sekančioms pasakas, leisiu pasakoti ir arba linkčiosiu, arba purtysiu galvą.
 — Tik jokiu būdu ne priešingai savo nuomonei.
 — Atsakysiu taip, kad tau patiks, nes neleidi man kalbėti. Ko dar nori?
 — Prisiekiu Dzeusu,— tariau,— nieko. Jei sutinki atsakinėti, tai atsakinėk, o aš klausinėsiu.
 — Klausk.
 — Aš tavęs paklausiu to paties, ko neseniai klausiau. Mat aš noriu, kad apsvarstyume viską iš eilės. Tad koks yra santykis tarp teisingumo ir neteisingumo? Juk buvo pasakyta, kad neteisingumas yra galingesnis

351

55

54

c

d

e

ir stipresnis už teisingumą. Tačiau jei teisingumas yra išmintis ir dorybė, tai lengva bus įrodyti, kad jis yra stipresnis už neteisingumą, nes neteisingumas yra nemokšiskumas. Niekas to negalėtų paneigti. Bet aš, Trasimachai, nenoriu taip paprastai išspręsti to klausimo. Veikiau štai kaip: ar tu pripažįsti, jog valstybė gali būti neteisinga ir mėginti neteisingai pavergti kitas valstybes ir laikyti jas savo valdžioje?

b — Kaipgi nepripažinsi? — atsakė jis. — Ypač tai gali padaryti geriausioji iš valstybių, tobula savo neteisingumu.

— Suprantu, — tariau, — kad tai tavo teiginys. Bet aš štai kaip į tai žiūriu: ar valstybė, užvaldžiusi kitą valstybę, savo galybę išlaikys be teisingumo pagalbos, ar būtina turės pasitelkti teisingumą?

c — Jeigu, kaip tu ką tik pasakei, teisingumas yra išmintis, tai turės pasitelkti teisingumą, o jei yra taip, kaip aš sakiau, — tai neteisingumą.

— Puiku, Trasimachai, kad ne tik galvos linktelėjimu ar papurtymu pritari ar atmeti, bet visai gražiai atsakai.

— Noriu tau įtikti, — atsakė jis.

XXIII. — Ir gerai darai. Bet padaryk man dar tokį malonumą ir pasakyk: ar valstybė arba kariuomenė, arba plėšikų ir vagių gauja, arba kokia kita žmonių grupė, kuri bendrai ims kokią nors neteisybę, galėtų, tavo nuomone, ką nors laimėti, jei tie žmonės viešni su kitais elgtųsi neteisingai?

d — Negalėtų.

— O jeigu nesielgtų neteisingai? Tada geriau sektųsi?

— Aiškus dalykas, kad geriau.

— Mat, Trasimachai, neteisingumas sukelia tarpusavio nesantaiką, vaidus, neapykantą, o teisingumas — santarvę ir draugystę. Ar ne taip?

— Tegul bus taip, — atsakė jis, — nenoriu tau prieštarauti.

— Gerai darai, gerbiamasis. Pasakyk man dar štai ką. Jei neteisingumui, kur tik jis atsiranda, yra būdin-

e ga sukelti neapykantą, tai argi jusiai, atsiradęs tarp laisvų žmonių ar vergų, neprivers jų vienas kito neapkęsti, vaidyti ir ar nepasidarys neįmanoma ką nors bendrai veikti?

— Tikrai pasidarys.

— O jeigu jis atsiras tarp dviejų žmonių, ar neišsiskirs jiedu, ar nepradės vienas kito neapkęsti, ar nepasidarys priešai ir vienas kitam, ir teisingiesiems?

— Pasidarys, — atsakė Trasimachas.

— O jeigu, nuostabus žmogau, neteisingumas atsiranda tik viename žmoguje, ar jis praras savo galią, ar turės jos nė kiek ne mažiau?

— Tegul turi jos nė kiek ne mažiau!

— O neteisingumo galia tokia, kad vis tiek, kur jis atsiranda — valstybėje, gentyje, kariuomenėje ar kokioje kitoje bendrijoje, — pirmiausia padaro neįmanoma veikti sutartinai, nes sukelia nesantaiką ir vaidus, vidaus ir išorės priešikumą, taip pat ir teisingo priešinko atžvilgiu. Ar ne taip?

— Taip.

— Aš manau, kad ir viename žmoguje neteisingumas veikia taip, kaip reikalauja jo prigimtis: pirmiausia jis padaro jį neveiklų, nes žmogus nesutaria ir vaidijasi pats su savimi, tampa priešu ir pats sau, ir teisingiems žmonėms. Ar ne taip.

— Taip.

— Mano mielas, bet juk teisingi yra ir dievai?

— Galbūt.

b — Taigi, Trasimachai, neteisingasis bus priešas dievams, o teisingasis — draugas.

— Gardžiuokis savo žodžiais, — tarė jis. — Drašiau! Aš tau neprieštarau, kad šitiems neįsipykčiau.

— Na, tai padėk man gardžiuotis ir toliau atsakydama, kaip iki šiol atsakinėjai. Paašikėjo, kad teisingi žmonės yra išmintingesni, geresni ir geriau gali veikti, o neteisingi nieko negali veikti kartu. Net jeigu sakome, kad kada nors neteisingieji sutartinai yra ką nors svarbaus nuveikę, tai, šitaip sakydami, mes esame ne visai teisūs. Juk jeigu jie būtų buvę visiškai

neteisingi, tai būtų nesulaikę ir puolę vieni kitus. Tai gi aišku, kad jie turėjo šiek tiek teisingumo, kuris jiems trukdė skriausti ir vienas kitą, ir savo priešus; kaip tik dėl to jie ir įvykdė tai, ką įvykdė. Atlikti nedorus darbus juos skatino juose slypintis neteisingumas, bet jie buvo tik pusiau nedori, nes tie, kurie yra visai blogi ir neteisingi, visiškai nieko negali veikti. Štai kaip aš šitai suprantu, o ne taip, kaip tu iš pradžių teigai. Dabar pasvarstykime, ar teisingieji gyvena geriau už neteisinguosius ir yra laimingesni, nes mes žadėjome vėliau išsiaiškinti šį klausimą. Iš to, ką esame pasakę, man atrodo, jau ir dabar viskas aišku, bet vis tiek reikia apsvaistinti giliau, nes čia kalbame ne apie bet ką, o apie tai, kaip reikia gyventi.

— Tai svarstyk,— pasakė Trasimachas.
— Aš taip ir darau,— atsakiau.— Pasakyk man, ar tu manai, kad arklys turi kokią nors paskirtį?

— Turi.

— Ar ne tai tu laikai arklio ar kurio kito gyvulio paskirtimi, ką galima atlikti ar bent geriausiai atlikti tik su to gyvulio pagalba?

— Nesuprantu.

— Paklausiu kitaip: ar gali regėti kuo kitu, o ne akimis?

— Negaliu.

— O ar gali girdėti kuo kitu, ne ausimis?

— Jokiu būdu ne.

— Todėl teisinga sakyti, kad tai yra jų — akių ir ausų — paskirtis.

— Teisinga.

— Ar galėtum vynuogės šakelę nupjauti kardu, peiliu ar dar kuo kitu?

— Zinoma.

— Bet, aš manau, niekuo kitu taip gražiai nenupjausi, kaip sodininko peiliu, kuris yra kaip tik tam darbui padarytas.

— Teisybė.

— Tai ar nesakysime, kad tai yra sodininko peilio paskirtis?

— Sakysime.

XXIV. — Dabar, manau, geriau suprantai, ko tavęs klausiu: ar kiekvieno daikto paskirtis nėra tai, ką galima padaryti tik su juo arba su juo padaryti geriau, negu naudojantis kuriuo nors kitu daiktu?

— Suprantu,— tarė jis,— ir manau, kad kaip tik tai ir yra kiekvieno daikto paskirtis.

— Gerai. O ar tau neatrodo, kad kiekvienas daiktas, jeigu jis turi savo paskirtį, turi ir savo ypatybių? Grįžkime prie minėtų pavyzdžių: ar sutinkame, kad akys turi savo paskirtį?

— Turi.

— Vadinasi, akys turi ir savo ypatybę?

— Turi ir tai.

— Na, o ausys ar turi savo paskirtį?

— Turi.

— Vadinasi, ir ypatybę?

— Taip, ir ypatybę.

— O ar ne taip yra ir su visais kitais daiktais?

— Taip.

— Gerai. Ar akys galėtų gerai atlikti savo paskirtį, jei neturėtų joms būdingos ypatybės, o vietoj jos turėtų ydą?

— Kaipgi jos galėtų? Matyt, vietoj regėjimo tu turi galvoje aklumą.

— Kaip tik regėjimas,— tariau,— ir yra akių ypatybė. Bet ne to aš klausiu. Aš tik klausiu, ar kas nors, turėdamas jam būdingą ypatybę, atlieka savo paskirtį gerai, o turėdamas ydą — blogai?

— Taip ir yra. Teisybę sakai.

— Ar ausys, netekusios savo ypatybės, blogai atliks savo paskirtį?

— Blogai.

— Ar šis dėsnis tinka ir visiems kitiems daiktams?

— Man atrodo, tinka.

— Na, o dabar pasvarstykime štai ką. Ar siela turi kokią nors paskirtį, kurios daugiau niekas negalėtų atlikti,— pavyzdžiui, rūpintis, valdyti, svarstyti ir panašiai? Ar galėtum visa tai pagrįstai priskirti kam

nors kitam, o ne sielai? Argi nesakysim, kad tai yra būdinga sielai?

— Visa tai galima priskirti tik sielai.

— Na, o gyvybė? Ar nesakysim, kad ji būdinga sielai?

— Suprantama, — atsakė Trasimachas.

— Vadinas, pripažinsime, kad siela turi jai būdingą ypatybę?

— Pripažinsime.

— Ar siela, Trasimachai, netekusi jai būdingos ypatybės, galės gerai atlikti savo paskirtį, ar negalės?

— Negalės.

— Taigi bloga siela valdys ir rūpinsis būtinai blogai, o gera siela atliks visa tai gerai.

— Būtinai.

— Argi mes nesutarėme, kad sielos ypatybė yra teisingumas, o neteisingumas — yda?

— Sutarėme.

— Taigi teisinga siela ir teisingas žmogus gyvens gerai, o neteisingas — blogai.

— Pagal tavo išvedžiojimus taip išeina.

— Bet tas, kuris gerai gyvena, yra laimingas, jam sekasi, o kuris blogai gyvena — priešingai.

— Be abejo.

— Taigi teisingasis yra laimingas, o neteisingasis — nelaimingas.

— Galbūt, — atsakė Trasimachas.

— Bet būti nelaimingam yra nenaudinga, o būti laimingam — naudinga.

— Kaipgi kitaip?

— Taigi, laimingasis Trasimachai, neteisingumas nėra naudingesnis už teisingumą.

— Na ir vaišinkis sau, Sokratai, šitais dalykais per bendridijas!

— Tai tu mane vaišini, Trasimachai, — pasakiau, — nes pasidarei sukalbamas ir lioveisi pykęs. Vis dėlto dar nesijaučiu iki valiai prisivaišinęs — tai mano kaltė, ne tavo! Kaip smalžiai, dar iki soties neprisigardžiaavę ankstesniojo valgio, puola ragauti naujo, taip,

man rodosi, darau ir aš: dar neišsprendęs klausimo, kurį mes iš pradžių svarstėme — kas yra teisingumas, — mečiau jį į šalį ir šokau nagrinėti, ar teisingumas yra yda ir nemokšiškumas, ar išmintis ir dorybė; paskui, išgirdęs teiginį, kad neteisingumas esąs naudingesnis už teisingumą, nebeiškencčiau ir nuo ano klausimo perečiau prie šito. Taip išėjo, kad visi svarstymai nedavė jokios naudos. Juk jeigu nežinau, kas yra teisingumas, tai vargu ar galėsiu sužinoti, ar teisingumas yra dorybė, ar ne, ir ar tas, kuris ją turi, yra laimingas, ar nelaimingas.

— Yra ir tokia trečia gėrio rūšis. Bet kas iš to?
 — Kuriam iš tų gėrių priskirtume teisingumą?

— Aš jį priskirčiau gražiausiam gėriui, kurį reikia branginti ir patį savaime, ir dėl to, ką jis duoda, jei nori būti laimingas.

— Bet daugumai žmonių atrodo kitaip, — tarė Glaukonas. — Jie priskiria jį varginančio gėrio rūšiai: juo reikia užsiimti tik dėl atlyginimo, gero vardo ir garbės; štai pajau geriau jo vengti, nes pats savaime jis esąs labai sunkus.

II. — Žinau, — atsakiau, — kad dauguma žmonių taip mano. Ne veltui Trasimachas jau seniai peikia šią gėrio rūšį ir garbsto neteisingumą. Bet aš, matyt, esu nenuovokus.

b — Na, — tarė Glaukonas, — tai išklausk ir mane. Gal tada su manim sutiksi. Man atrodo, kad Trasimachas per greit pasidavė tarsi angis tavo kerams. Aš dar nesu patenkintas nei vieno, nei kito teiginio įrodymu. Mat aš trokštu sužinoti, kas yra teisingumas ir neteisingumas ir kokią jiedu turi galią, patys savaime glūdėdami žmogaus sieloje; atlyginimą ir padarinius palikim nuošalyje. Jeigu sutinki, aš padarysiu taip: grįšiu prie Trasimacho įrodinėjimų ir pasakysiu, pirma, kaip dauguma žmonių supranta teisingumą ir iš kur mano jį esant kilusį; antra, parodysiu, kad visi, kurie jo laikosi, daro tai prieš savo valią, laikydami jį būtinybe, o ne gėriu; trečia, įrodysiu, kad jų elgesys yra visai suprantamas, nes, kaip jie sako, neteisingo žmogaus gyvenimas yra geresnis negu teisingo. Man pačiam, Sokratai, viskas atrodo ne taip, bet aš nežinau, ką manyti. Trasimachas ir šimtai kitų savo kalbomis man išūžė galvą, o kad kas būtų apgynęs teisingumą ir įrodęs, jog jis geriau už neteisingumą, nesu girdėjęs. Aš norėčiau, kad kas nors išgarbintų jį patį savaime, ir labiausiai pageidaučiau, kad tu tai padarytum. Todėl aš tyčia girsiu neteisingą gyvenimą ir tuo parodysiu, kaip turėtum išpeikti neteisingumą ir išgirti teisingumą. Ar sutinki su mano pasiūlymu?

ANTROJI KNYGA

I. Šitai pasakęs, aš jau maniau, kad man nebereikės daugiau kalbėti. Bet pasirodė, jog tai buvo tik įžanga. Glaukonas, kuris visada būna labai karingas, ir dabar nesutiko su Trasimacho atsisakymu ir tarė:

— Sokratai, ar tu tikrai nori, kad atrodytu, jog mus įtikinai, ar iš tikrųjų nori įtikinti, kad bet kokiu atveju teisingumas yra geriau už neteisingumą?

— Norėčiau jus iš tikrųjų įtikinti, — atsakiau, — jeigu tai nuo manęs priklausytų.

— Betgi tu, — tarė Glaukonas, — darai ne tai, ką nori. Pasakyk man: ar tu laikai gėriu tai, ką mes vertiname ne dėl to, ką tai duoda, bet patį savaime, kaip, pavyzdžiui, džiaugsmą ar nekaltus malonumus, kurie ateityje neturi jokių padarinių, o tik džiugina tą, kuris juos patiria?

— Man atrodo, kad tai yra kažkas panašu į gėrį.

c — Na, o tai, ką mes vertiname ir patį savaime, ir dėl to, ką tai duoda, kaip, pavyzdžiui, protingumas, rengėjimas, sveikata ir visa kita, kas mums yra vertinga dėl abiejų priežasčių, ar tu laikai gėriu?

— Taip.

d — O ar tau neatrodo, kad yra dar ir trečia gėrio rūšis, kuriai priklauso gimnastika, ligonių slaugymas, gydymas ir kiti pelningi užsiėmimai? Juos pavadintume varginančiais, bet naudingais. Vargu ar mes panourtume užsiimti jais dėl jų pačių, jeigu ne atlyginimas ir kitokia jų teikiama nauda.

— Sutinku, — atsakiau. — Argi protingam žmogui gali būti kas nors maloniau, kaip galimybė kuo dažniau kalbėti ir klausyti apie tokį dalyką?

— Puiku. Tai gi teisingumas ir iš kur jis kilo. Sadržysias — kas yra teisingumas ir iš kur jis kilo. Sakoma, kad neteisingai elgtis paprastai yra gera, o patirti neteisingumą — bloga. Bet patirti neteisingumą yra didesnis blogis už tą gerį, kurį patiria tasai, kuris neteisingai elgiasi. Todėl žmonės, paragavę ir vieno, ir kito, tai yra ir elgęsi neteisingai, ir kentėję nuo neteisingumo, nusprendė, kad jeigu jau negalima vieno iš tų dalykų išvengti ir laikytis kito, tai geriausia vieniems su kitais susitarti ir nei daryti skriaudų, nei jų patirti. Tada jie pradėjo leisti įstatymus ir daryti tarpusavio sutartis, o įstatymų nuostatus pavadino teisėmis ir teisingais. Tai tokia esanti teisingumo kilmė ir esmė. Teisingumas užima tarpinę vietą tarp to, kas yra visų geriausia, tai yra neteisingai elgtis, tai yra kęsti baustam, ir to, kas yra visų blogiausia, tai yra kęsti skriaudas ir negalėti atsikeršyti. Teisingumas yra viduryje tarp šių dviejų dalykų, ir žmonės jį vertina ne todėl, kad jis yra gėris, bet todėl, kad patys neištengia skriausti kitų. Juk tam, kuris gali daryti skriaudas ir yra tikras vyras, niekuomet neatėis į galvą susitarti, jog negalima skriausti ar būti skriaudžiamam, — nebent jis būtų išprotėjęs! Tai tokia, Sokratai, yra teisingumo esmė, ir taip jis, anot žmonių, atsirado.

III. Kad ir tie, kurie elgiasi teisingai, daro tai prieš savo valią ir tik dėl to, kad neištengia neteisingai elgtis, geriausiai pamatysime, jei mintyse įsivaizduosime šitokią dalyką: ir teisingam, ir neteisingam žmogui duokime valią daryti, ką tik jie nori, ir pažiūrėkime, kur juos nuves jų polinkiai. Teisingąjį užklupsime einantį tuo pačiu keliu, kaip ir neteisingasis. — abu ves savą naudiskumas; kiekviena prigimtis siekia naudoti sau ir laiko ją geriu, ir tik įstatymas jėga priverčia gerbti lygybę. Žmonės turėtų puikiausią galimybę daryti, kaip aš sakau, ką tinkami, jeigu jiems suteiktume tokią galia, kokią, sako, kadaise turėjęs Lydo palikuonis Gi-

gas¹. Jis buvo piemuo ir tarnavo tuometiniam Lydijos valdovui. Kartą, užėjus liūčiai, sudrebėjo žemė, ir netoli nuo tos vietos, kur jis ganė, prasivėrė žemė ir atsirado didžiulis plyšys. Nustebeš jis nusileido į tą plyšį ir, kaip pasakojama, pamatė ten visokių nuostabių dalykų, taip pat ir tuščiaviduri varinį arklį su durelemis. Įkišęs pro dureles galvą, viduje jis pamatė lavoną, iš pažiūros didesnio nei žmogaus ūgio. Lavonas buvo visai nuogas, tik ant rankos žibėjo auksinis žiedas. Numovęs tą žiedą, Gigas išlindo lauk. Kai piemenys susirinko pranešti valdovui apie kaimenių būklę — jie taip darydavo kas mėnesį, — atėjo ir Gigas, užsimovęs auksinį žiedą. Sedėdamas tarp kitų, jis netyčia atsuko žiedo akį į išorę ir vėl pasidarė matomas. Susidomėjęs jis ėmė bandyti, ar iš tikro žiedas turi tokią galią, ir visada išeidavo taip, kad vos tik jis atsukdav

o žiedo akį į delno pusę, pasidarydavo nematomas, o kai pasukdavo ją į išorę — matomas. Įsitikinęs, kad taip yra, jis išsiprašė, kad kartu su kitais pasiuntiniais jį vėl pasiųstų pas valdovą. Atsidūręs rūmuose, jis suviliojo valdovo žmoną, jos padedamas nužudė jį ir užėmė jo sostą. Jei būtų du tokie žiedai, ir vieną užsimautų teisingas žmogus, o kitą — neteisingas, tikriausiai nė vienam iš jų neužtektų tvirtybės likti ištikimam teisingumui ir susilaikyti nepalietus svetimo turto, kai gali be baimės pasiimti turguje, ko tik geitika nori, ką nori žudyti, ką nori išlaisvinti iš grandinių — apskritai elgtis su žmonėmis tarsi koks dievas. Šiuo atžvilgiu teisingasis niekuo nesiskirtų nuo neteisingojo, abu darytų tą patį. Tai aiškiausiai įrodo, kad nė vienas nėra teisingas savo valia, o tik iš prievartos, nes teisingumo niekas nelaiko geriu ir, kai tik gali elgtis neteisingai, taip ir daro. Mat kiekvienas žmogus mano, kad neteisingumas jam yra naudingesnis už teisingumą, ir jis mano teisingai, — pasakys tas, kuris gi-

na tokį požiūrį. Juk jeigu kas nors, turėdamas tokią galią, niekuomet nepanorės pasielgti neteisingai ir nepalies svetimo turto, tai visiems, kurie šitai pastebės, jis atrodys apgailėtinas ir kvailas. Viešai tokį žmogų jie vieni kitiems girs — iš baimės, kad patys nenukentėtų. Štai kaip yra.

e IV. Tų dviejų žmonių, apie kuriuos kalbame, gyvenimą sugebėsime teisingai įvertinti tik tada, kai sugretinsime patį neteisingiausią ir patį teisingiausią; kitaip nieko neišeis. Kaip juos gretinsime? Ogi štai kaip: iš neteisingojo neatimsime nė mažiausios neteisingumo dalelės, o iš teisingojo — nė mažiausios teisingumo dalelės. Išivaizduokime, kad jiedu abu yra tobuli savo ipročiais. Pirmiausia tegul neteisingasis elgiasi taip, kaip tie, kurie puikiai išmano savo amatą: geras varininkas arba gydytojas žino, ką jo menas gali ir ko negali; jis imasi to, ką gali, ir numoja ranka į tai, ko neteisingasis, imdamasis nedorybių, turi mokėti pasislėpti, jei nori būti neteisingas. Kas leidžiasi sugaunamas, tą reikia laikyti prastai išmanančiu savo darbą.

b Juk didžiausias neteisingumas — atrodyti teisingam, kai iš tikrųjų toks nesi. Taigi tobulai neteisingam žmogui dera vaizduoti tobuliausią teisingumą, neužmirštant nė menkiausios smulkmenos; leiskime jam, darant didžiausius nusikaltimus, įgyti didžiausią teisingo žmogaus šlovę; jeigu jis kur suklyps, tegul įstengia pasitaisyti; tegul jis bus pakankamai iškalbingas pasiteisinti, jeigu jį įskūs dėl kokio nusikaltimo; tegul jis jėga nugali ten, kur reikia panaudoti smurtą, nes jis ir drąsus, ir stiprus, be to, turi draugų ir turto. Šalia šitokio nedorelio pastatykime teisingąjį, paprastą ir kilnų žmogų, kuris, Eschilo žodžiais tariant, nori ne atrodyti, o būti geras. Visa, kas apsimesta, reikia atmesti. Mat, jei jis dėsis esąs teisingas, jam reikš pagarbą, plauks dovanos — juk visiems jis atrodys kaip tik toks, ir bus neišku, ar jis yra teisingas dėl teisingumo, ar dėl dovanų ir pagarbos. Atimkime iš jo viską, palikime tik teisingumą, ir padarykime jį visiškai

priešingą pirmajam žmogui: nedarydamas nieko neteisinga, tegul jis būna laikomas didžiausiu nedoreliu, kad išlaikytų teisingumo išmėginimą ir įrodytų, jog jo nepaveiks piktos paskalos ir tai, kas jas lydi. Tegul jis tvirtai eina savo keliu iki pat mirties, laikomas nedoreliu, nors iš tikrųjų yra teisingas. Ir kai jie abu prieis kraštutinę ribą, vienas — teisingumo, kitas — neteisingumo, tada galėsime spręsti, katras iš jų yra laimingesnis.

V. — Ak, mielas Glaukonai, — tariau, — kaip puikiai tu nugludinai tarsi kokias statulas tuodu vyrus, kad galėtume juos įvertinti!

e — Stengiausi, kiek galėdamas, — atsakė jis. — Kadangi jiedu yra tokie, tai, aš manau, bus nesunku nusakyti, koks gyvenimas laukia vieno ir kito. Reikia šitai padaryti, ir jei man išeis grubokai, tai žinok, Sokratai, kad čia ne mano žodžiai, o tų, kurie vietoj teisingumo garbina neteisingumą. Jie sakys, kad toks teisingasis bus plakamas rykštėmis, kankinamas, jį surakins grandinėmis, jam išdegs akis, ir galų gale, iškintęs visas kančias, jis bus pamautas ant mieto ir sužinos, kad pageidautina ne būti, o tik atrodyti teisingu. Eschilo žodžius kur kas teisingiau būtų taikyti neteisingajam. Juk jie iš tikrųjų sakys, kad neteisingasis užsiima tikrais dalykais, o ne regimybė, ir nori ne atrodyti neteisingas, o būti toks:

Jis varo gilią vagą proto dirvoje —
Iš jos išauga užmojai kilniausi².

b Pirmiausia jis paims į savo rankas valdžią, nes atrodys esąs teisingas; paskui ves žmoną iš kokios tik panorės šeimos, išleis dukteris už ko panorėjęs, užmėgs ryšius ir bendraus su kuo tik užsigeis ir, be to, iš visko turės naudos, nes nė kiek nesibodi neteisingumu. Jeigu iškils asmeninis ar visuomeninis konfliktas, jis laimės ir nugalės priešus, o nugalėjęs juos, praturtės, apipils malonėmis draugus, sutriuškins priešus, dievams aukos gausias aukas ir prabangias dovanas — jis geriau už teisingąjį sugebės įsiteikti dievams ir

žmonėms, kuriems tik panorės, ir veikiausiai jam, o ne teisingajam lemta būti labiau mylimam dievų. Tačiau, Sokratai, jie sako, kad ir dievai, ir žmonės neteisingajam kuria geresnį gyvenimą negu teisingajam.

VI. Kai Glaukonas baigė kalbėti, aš jau ketinajam paprieštarauti, bet jo brolis Adimantas tarė:

— Sokratai, ar tu manai, kad klausimas jau išspręstas?

— Kur čia manysi, — atsakiau.

— Nepasakyta tai, kas svarbiausia.

— Ar nežinai priežodžio, kad brolis broliui padeda? Taigi, jei jis ko nepasakė, pagelbėk jam, nors man užtenka ir to, ką jis pasakė; jo kalba išmušė mane iš vėžių, ir aš nebežinau, kaip apginti teisingumą.

— Niekus kalbi, — tarė Adimantas. — Paklausyk, ką aš dar pasakysiu. Mums reikia apsvairstyti ir tuos tvirtinimus, kurie prieštarauja tam, ką pasakė Glaukonas: jie giria teisingumą ir peikia neteisingumą. Tė aiškiau suprasime, ką norėjo pasakyti Glaukonas. Tėvai ir visi kiti, kurie rūpinasi kienu nors auklėjimu, savo vaikus moko ir ragina būti teisingus; jie giria teisingumą ne dėl paties teisingumo, bet dėl gero vardo, kuris įgyjamas teisingumu, kad tam, kuris atrodo teisingas, atitektų ir valstybinės tarnybos, ir pelningos vedybos, ir kitokia nauda, kurią minėjo Glaukonas, kalbėdamas apie žmogų, kuris turi gerą vardą, nors ir nėra teisingas. Maža to, šie žmonės nurodo ir kitus pranašumus, kuriuos teikia geras vardas: dievų malonė ir gausias gėrybes, kurių dievai negali pamaldiejiems. Apie tai kalba kilniais Heziodas ir Homeras. Pagal Heziodą, dievų valia teisingiesiems

Duona (...) dirvoj užauga, kalnų ažuolyną viršūnės

Čeža nuo gilų rusvų, o stuobriuose dūzgia bitutės.

Nuo gausybės gaurų jų vilnotos avys net svyrą.

ir dar daug kitų gėrybių gavę jie iš dievų. Panašiai sako ir Homeras:

tavo šlovė lig padangų iškilo,

Lygu karaliaus beydžio, kuris iš dievo malonės

Valdo galybę žmonių ir, šalį tvarkydamas plačią,

Žiuri teisybės visur. Juodojoje žemėje auga

Miežiai jam ir kviečiai, o vaisiais lūžta jo sodai,

Avys veda be skaičiaus, žuvim jo vandenys knibžda.

Musėjas ir jo sūnus⁵ teisingiesiems parūpina iš dievų dar didesnių gėrybių: nuveda juos į Hadą, suguldo į guolius, surengia šiems šventiesiems pokylį ir leidžia jiems visą laiką girtauti, užsidėjus ant galvų vainikus, manydami, jog amžinas girtumas esąs puikiausias atlyginimas už dorybę. Kiti mano, kad dievų malonė esanti dar didesnė; jie sako, jog dievobaimingas ir priesaiką gerbiaš žmogus po mirties gyvenaš vaikų vaikuose ir ateinančiose kartose. Štai už ką — ir už kitus panašius dalykus — jie liaupsina teisingumą. Nedorėlius ir neteisingus žmones Hade jie panardina į dumblą ir verčia rėčiu nešioti vandenį⁶, o kol jie gyvi, skleidžia apie juos piktas paskalas — ta bausmė, kurią minėjo Glaukonas, kalbėdamas apie teisingus žmones, laikomus nedorėliais, išrinkanti neteisinguosius. Daugiau apie juos nėra ką pasakyti. Štai kaip girtiami vieni ir peikiami kiti.

VII. Be šito, apsvairstyk, Sokratai, ir kitokią nuomonę apie teisingumą ir neteisingumą, kurią pareiškia ir paprasti žmonės, ir poetai. Visi jie vienu balsu liaupsina susivaldymą ir teisingumą kaip gražų, bet sunkų ir varginantį dalyką, o nesuvaldymą ir neteisingumą vaizduoja esant malonų ir lengvai pasiekiamą dalyką, kuriį smerkia tik viešoji nuomonė ir įstatymai. Jie sako, kad neteisingumas apskritai yra naudingesnis už teisingumą: turtingus ir įtakingus nedorėlius ir viešajame, ir asmeniniame gyvenime jie yra linkę laikyti laimingais ir gerbi, o tų, kurie yra silpni ir neturtingi, negerbia ir nesiskaito su jais, nors ir laiko juos geresniais už anuos. Keisčiausias jų požiūris į dievus ir dorybę: dievai geriems žmonėms skiria nelaimės ir blogą gyvenimą, o blogiesiems — priešingą likimą. Elgetaujantys žyniai atėję beldžiasi į turtingųjų duris ir įtikinėja, esą jiems dievai yra suteikę gailią aukomis ir kerais panaikinti koki nors jų pačių ar jų protėvių padarytą nusikaltimą — ir tai būsią pada-

ryta linksminantis ir puotaujant; o jeigu kas panorės pakenkti savo priešui, už mažą atlyginimą jie gali užkeikimais ir magiškais mazgeliais padaryti žalą vis tiek ar geram, ar blogam žmogui — jie tvirtina sugebą palenkti dievus, kad jiems padėtų. Tiems savo žodžiams paremti jie pasitelkia ludininkais poetus, kalbančius apie tai, kad blogis esąs lengvai pasiekiamas.

Jo

galėsi lengvai pilnom rieškutėmis semtis;

Kelias į jį kuo lygtausias; arti jis prie mūsų gyvena.

O šaunumo dievai be prakaito niekam neduoda.

Kelias į jį gana ilgas, status⁷.

Irodinėdami, kad žmonės gali dievus paveikti, ima ludininku Homerą, kuris pasakė:

Juk dievai tai ir tie atskleidžia.

Nors aukštesni jie dora ir galybe, garbės daugiau turi.

Jeigu dievam nusikalsta žmogus ar nusizengia sunkiai,

Vis dėlto juos smilkalais ir karščiausia malda arba vynu

Pilstymais, dūmais aukų, apžadais jam nulenkti pavyksta⁸.

e Jie turi šūsnis knygų, parašytų, anot jų, Musėjo ir Orfėjo⁹, Selenės¹⁰ ir Mūzų sūnų. Pagal šias knygas jie atlieka savo apeigas ir ne tik paskirus žmones, bet ir išstas tautas įtikinėja, esą aukomis ir linksmomis pramogomis galima panaikinti ir nuplauti ne tik gyvųjų, bet ir mirusiųjų nedorybes. Tas apeigas jie vadina išventinimais. Jos mus išvaduoja nuo pomirtinių kentėjimų, o kurie jų neatlieka, tų po mirties laukia baisūs dalykai¹¹.

b VIII. Kiek daug tokių ir kitokių panašių dalykų, brangusis Sokratui, kalbama apie dorybę ir ydą ir apie tai, kaip jas vertina žmonės ir dievai! Ką, tavo nuomone, turi daryti jaunuoliai, paveikti tokių kalbų? Nors jų siela yra kilni ir sugeba protauti, juos suvilioja tokie samprotavimai tarsi jaukas, ir iš jų jie daro išvadas, koks turi būti žmogus ir kokiu keliu jis turi eiti, kad užsitikrintų sau kuo geriausią gyvenimą. Jau nuolis veikiausiai paklaus savęs Pindaro žodžiais:

Ar tiesa padės man užkopti į aukštą tvirtovę.

Ar apgaulė ir melas?

70

c Pagal tuos samprotavimus išeina, kad jeigu aš būsiu teisingas, bet mažes tokiu nelaikys, tai neturėsiu jokios naudos, o tik vargus ir nuostolius, o jeigu būsiu neteisingas, bet įgysiu teisingo žmogaus šlovę, gyven-siu puikiai, tarsi koks dievas. Tad jeigu, kaip man tvirtina išminčiai, regimybė nugali net tiesą ir yra laimės laidas, reikia pasukti kaip tik šituo keliu: aplink save nupiešiu vaizdingą dorybės paveikslą — tai padės man sukurti regimybę — ir po šia priedanga paslėpsiu gudriąją ir mitriąją išmintingą Archilocho lapę¹². Kai kas gal pasakys: nelengva visą laiką slėpti savo nedorumą. Mes atsakysime: nė vienas iš didelių dalykų nėra lengvas; jeigu norime būti laimingi, turime eiti tuo keliu, kuriuo mus veda tų samprotavimų pėdosakai. Norėdami paslėpti nedorumą, mes sudarysime sąjungas ir gruputes; yra ir įtikinėjimo mokytojų, kad mus išmokytų kalbėti teismuose ir liaudies susirinkimuose. Pasitelkdami tai įtikinėjimus, tai prievartą, mes visada laimėsime ir nebūsime baudžiami. „Bet nuo dievų negalima nei pasislėpti, nei jų priversti“. Jeigu dievų nėra arba jeigu jiems visiškai nerūpi žmonių reikalai, tai mums nėra ko stengtis nuo jų pasislėpti. O jeigu jie yra ir rūpinasi mumis, tai juk apie juos mes žinome arba esame girdėję iš pasakojimų ir poetų, kurie aprašė jų kilmę. Tie patys poetai pasakoja, jog esą galima dievus palenkti į savo pusę aukomis, nuolankiomis maldomis ir dovanomis. Tai reikia arba tikėti ir vienu, ir kitu, arba visai netikėti. Jei tikėsime jais, tada būkime neteisingi ir iš pelno, kurį gausime per nedorybes, aukokime jiems aukas. Būdami teisingi, galėsime dievų nebijoti, bet neteksime naudos, kurią teikia neteisingumas. O būdami neteisingi, pasi-pelnysime ir savo maldomis įkalbėsime dievus dov-noti mums mūsų nusikaltimus ir išvengsime bausmės. „Bet Hado karalystėje būsime nubausti už čia padary-tus nusikaltimus — arba mes patys, arba mūsų vaikų vaikai.“ Tačiau, mano mielai, protaujantis žmogus į tai atsakys: įšventinimai daug gali, taip pat dievai iš-gelbėtojai, jei tikėsime didžiausiomis valstybėmis ir

366

71

b dievų vaikais — poetais ir dievų pranašais, kurie sako, kad yra kaip tik taip.

IX. Tad kuo dar remdamiesi pasirinktume teisingumą vietoj didžiausio neteisingumo? Jei tik mokėsimė paslėpti neteisingumą po apsimestu padorumu, ir dievų, ir žmonių akyse mūsų gyvenimas atitiks mūsų norus — ir mums gyviems esant, ir po mirties; taip mums sako ir paprastai žmonės, ir mokyčiausieji. Sakyk, Sokratai, ar po viso to, kas pasakyta, dvasios stiprybė ir kūno galia apdovanotas žmogus, be to, turtingas ir kilmingas, galėtų panorėti gerbti teisingumą? Jis tik pasijuoks, išgirdęs garbinant teisingumą, o ir tas, kuris įstengia įrodyti, kad tai, ką mes pasakėme, yra melas, ir kuris pats yra visiškai įsitikinęs, kad geriausias dalykas — teisingumas, net ir tas yra labai atlaidus neteisingiesiems ir nepyksta ant jų, nes gerai žino, kad, išskyrus vieną kitą žmogų, kuris, apdovanotas dieviška prigimtimi, piktinasi neteisingumu arba, žinojimo apšviestas, suslaiko nuo nedorybių, daugiau niekas nėra teisingas savo noru ir smerkia neteisingumą tik iš bailumo arba dėl senatvės, arba dėl kokios kitos negalios, tai yra todėl, kad neįstengia nedorai elgtis. Aišku, kad iš tikrųjų taip yra. Juk pirmasis iš tokių žmonių, kuris tik igyja galią, pirmasis ir elgiasi nedorai, kiek tik gali. Šito priežastis, Sokratai, yra tai, nuo ko mudu su broliu pradėjome visa tai su tavimi svarstyti, sakydami: „Keistas tu žmogus! Iš jūsų visų, kurie sakotės esą teisingumo gerbėjai — pradedant senovės didvyriais, kurių kalbos mums yra išlikusios, iki šiandieninių žmonių, — dar nė vienas nesmerkė nedorybės ir negarbino teisingumo dėl ko nors kito, o ne dėl garbės, aukštų vietų ir dovanų, kurias jis teikia. Tuo tarpu paties teisingumo ar neteisingumo, glūdinčio sieloje to, kam jis būdingas, nors tai būtų paslėpta ir nuo dievų, ir nuo žmonių, dar niekas nei poezijoje, nei prozoje nėra pakankamai apsvaistęs ir įrodęs, kad neteisingumas yra didžiausias blogis, koks tik gali glūdėti sieloje, o teisingumas — didžiausias gėris. Jei nuo pat pradžių jūs visi būtumė-

72

te šitaip kalbėję ir iš mažens būtumėte mus tuo įtikinę, mums nereikėtų sergėti vieniems kitų nuo nedorų darbų, o kiekvienas pats sergėtųsi, baimindamasis, kad, nedorai elgdamasis, netaptų didžiausio blogio bendrininku“.

Štai ką, o galbūt ir dar daugiau galėtų pasakyti apie teisingumą ir neteisingumą Trasimachas arba kas nors kitas, grubiai, mano nuomone, iškreipdamas jų prigimtį, o aš — nenoriu nuo tavęs slėpti — kalbėjau stipriai, kaip tik įstengiau, nes trokštu išgirsti, kaip tu šitai paneigsi. Todėl ne tik įrodyk mums, kad teisingumas yra geriau už neteisingumą, bet ir pasakyk, koki jė daro žmogų, patys savaime glūdėdami jame — gerą ar blogą. Apie tai, koki žmogus turi vardą, nekalbėk — ir Glaukonas tau taip patarė. Juk jeigu tu turėsi galvoje tikrąjį vardą ir dar pridėsi tariamą, mes sakysime, kad tu giri ne teisingumą, o tik teisingumo regimybę, ir peiki ne neteisingumą, o tik neteisingumo regimybę, kad ragini mus slėpti savo nedorumą ir sutari su Trasimachu, jog teisingumas yra svetimas gėris, naudingas stipresniajam, kuriam parankus ir naudingas jo paties neteisingumas, o silpnesniajam teisingumas nereikalingas. Kadangi tu tvirtinai, jog teisingumas priklauso prie didžiausių gėrybių, kurias verta turėti dėl to, ką jos duoda, o dar labiau dėl jų pačių, — tokių, kaip regėjimas, klausa, protas, sveikata ir kitos gėrybės, tikros dėl savo pačių prigimties, o ne dėl žmonių nuomonės, — tai tu ir išgirk šią teisingumo pusę: pasakyk, kad teisingumas pats savaime yra naudingas tam, kam jis būdingas, o neteisingumas — žalingas. Tai, kad už teisingumą atlyginama garbe ir pinigais, palik kitiems išgirti. Aš galėčiau pakęsti girdėdamas, kaip kiti giria teisingumą ir smerkia neteisingumą, išskeldami į pirmą vietą atlyginimą ir garbę, bet nepakęsiu, jei tu šitaip kalbėsi — nebent tu šito pareikalautum, — nes tu visą gyvenimą sprendei tik šį vieną klausimą. Todėl ne tik įrodyk mums, kad teisingumas geriau už neteisingumą, bet taip pat pasakyk, koki jė padaro žmogų, patys savaime glūdėda-

367

73

mi jame — nesvarbu, ar dievai ir žmonės tai mato, ar ne, — ir kodėl vienas iš jų yra gėris, o kitas — blogis.

X. Aš visada gėrėdavau Glaukono ir Adimanto igimtais gabumais, bet dabar mane ypač sužavėjo jų kalbos. Jas išklausęs, tariau:

— O jūs iš tiesų savo šaunaus tėvo vaikai! Ne be pagrindo Glaukono gerbėjas savo elegiją, kuia krei-pėsi į judu, pasižymėjusius mūšyje prie Megaros, pra-dėjo tokiais žodžiais:

Jūs, Aristono šaunuolio vaikai, dievų giminaičiai ⁴³.

Man, mieliaji, atrodo, kad čia gerai pasakyta. Jūs tik-rai turite kažką dievišką, jei, sugebėdami taip puikiai kalbėti apie neteisingumo naudingumą, vis dėlto ne-manote, kad neteisingumas yra geriau už teisingumą. Man atrodo, kad jūs iš tikrųjų taip nemanote. Taip sprendžiu iš viso jūsų elgesio, nes vien tik jūsų kalbo-mis aš nepatikėčiau. Bet kuo labiau aš jums tikiu, tuo labiau nesumuju, ką daryti, nežinau, kaip jums padėti, nes jaučiuosi neįstengiąs. Kad taip iš tikro yra, rodo štai kas: kalbėdamas prieš Trasimachą, tariausi įrodęs, jog teisingumas yra geriau už neteisingumą, bet jūsų mano įrodymas nepatenkino. Kita vertus, negaliu neginti savo nuomonės, nes, man atrodo, būtų nedora nepagelbėti tavo akivaizdoje plūstamam teisingumui, kol dar esi gyvas ir įstengi kalbėti. Taigi geriausia gin-ti jį, kiek išgali. Ir Glaukonas, ir kiti manęs prašė, kad pagelbėčiau kiek galėdamas ir nemesčiau svarstyti, kol neišaiškinsiu teisingumo ir neteisingumo esmės ir tikrojo vieno ir kito naudingumo. Aš jau sakiau, kaip man atrodo: klausimas, kurį imamės tyrinėti, yra ne-lengvas; man rodos, jis pagal jėgas tik tam, kieno skvarbus žvilgsnis. Mes, mano nuomone, nesame pa-kankamai stiprūs iširti tokį dalyką — tai tas pat, ką žmogų, turintį prastą regėjimą, versti iš toli skaityti smulkias raides. O jeigu staiga kas nors susiprotėtų, kad tos pačios raidės būna ir didesnės, parašytos di-desnėje lentoje, tai, manau, būtų tiesiog atradimas pir-miau perskaityti tai, kas parašyta stambiomis raidė-

mis, o paskui ir tai, kas smulkiomis, jeigu tik parašyta tas pat.

— Žinoma, — tarė Adimantas. — Bet, Sokratai, ko-kį tu čia matai ryšį su teisingumo klausimu?

— Aš tau pasakysiu. Ar teisingumas yra būdingas paskiram žmogui, ar jis būna būdingas ir ištisai vals-tybei?

— Ir valstybei, — atsakė jis.

— Argi valstybė nėra didesnė už paskirą žmogų?

— Aišku, didesnė.

— Didesniam dalyke veikiausiai ir teisingumas yra didesnio masto ir lengviau suvokiamas. Taigi, jei norite, pirmiau panagrinėkime, kas yra teisingumas valstybėse, o paskui lygiai taip pat iširsime jį ir paski-rame žmoguije, tai yra pasistengsime mažesniajame su-rasti panašumą į didesnįjį.

— Man atrodo, kad tai geras pasiūlymas.

— Jei mes mintyse įsivaizduotume besikuriančią valstybę, tai pamatytume joje ir teisingumo, ir netei-singumo pradus.

— Tikriausiai.

— Yra vilties, kad tokiomis sąlygomis lengviau pastebėsime tai, ko ieškome.

— Aišku, lengviau.

— Tai, man atrodo, reikia pasistengti šitai padary-ti. Čia didelis darbas. Patys spręskite.

— Jau nuspręsta, — tarė Adimantas. — Pradėk.

XI. — Mano nuomone, — tariau, — valstybė atsi-randa tada, kai kiekvienas iš mūsų jaučiasi negalis pats vienas viskuo apsirūpinti, nes reikia dar daugelio dalykų. Ar tu manai esant kokią kitą valstybės susi-darymo priežastį?

— Ne, nemanau.

— Vadinasi, kiekvienas žmogus pasitelkia tai vie-ną, tai kitą žmogų, kad patenkintų vieną ar kitą po-reikį, ir kadangi visiems daug ko trūksta, žmonės su-siburia į draugę, kad bendrai gyventų ir vieni kitiems padėtų; tokią bendriją ir vadiname valstybe. Ar ne taip?

— Taip.
 — Tai ką? Kas geriau dirba — ar tas, kuris moka daug darbų, ar tas, kuris tik vieną?
 — Aišku, tas, kuris moka tik vieną darbą.
 — Bet, aš manau, taip pat yra aišku, kad, jei praleisi darbo laiką, nieko nepadarysi.
 — Aišku.
 — Mat joks darbas nelaukia, kol dirbantysis turės laiko; priešingai, jis turi visą laiką rūpintis darbu, o ne dirbti jį priešokiais.
 — Būtinai.
 — Išei, kad galima padaryti daugiau, geriau ir lengviau, kai kiekvienas dirba kokį nors vieną darbą, kuris atitinka jo sugebėjimus, be to, dirba laiku, ne užsimdamas kitais darbais.
 — Be abejo.
 — Taigi, Adimantai, parūpinti visam tam, ką mes minėjome, reikia ne keturių, o daugiau žmonių. Juk žemdirbys, aišku, nepasidarys nei gero arklų, nei kaupuko, nei kitų žemdirbystei reikalingų įrankių. Taip pat ir statybininkas — jam irgi daug ko reikia. Lygiai taip pat ir audėjas, ir batsiuovys.
 — Teisybė.
 — Taigi statybininkai, kalviai ir daug kitų amatininkų, prisijungę prie mūsų mažutės valstybės, padarys ją didelę.
 — Be abejo.
 — Bet valstybė dar nebus labai didelė, jei net prie jų pridėsime aviganius, jaučių ir kitokių galvijų pie-
 menis, kad žemdirbiai turėtų jaučių žemei arti, o statybininkai kartu su žemdirbiais turėtų kinkomų gyvulių kroviniams vežioti, kad audėjai ir batsiuviai turėtų vilnų ir odų.
 — Sudėjus viską į krūvą, — tarė Adimantas, — išeis jau nemaža valstybė.
 — Bet beveik neįmanoma įkurti valstybę tokioje vietoje, kur ji apsteitų be prekių įvežimo iš kitur.
 — Aišku, neįmanoma.

— Taip.
 — Vadinasi, kiekvienas ką nors duoda kitam ir ką nors iš kito gauna, ir mano, kad taip jam yra geriau.
 — Žinoma.
 — Na, tai mintyse kurkime valstybę nuo pat pradžių, — tariau. — Kaip matyti, ją kuria mūsų poreikiai.
 — Be abejo.
 — O pirmutinis ir svarbiausias poreikis yra apsirūpinti maistu, kad galėtum gyventi.
 — Aišku.
 — Antrasis poreikis — būstas, trečiasis — drabužiai, ir taip toliau.
 — Taip jau yra.
 — Na, o kaip valstybė gali visu tuo apsirūpinti? Matyt, vienas turės būti žemdirbiu, kitas — namų statytoju, dar kitas — audėju. Turbūt pridėsime dar ir batsiuvių ir dar kai ką iš tų, kurie padeda patenkinti mūsų kūno poreikius.
 — Teisybė.
 — Taigi valstybę būtinai turi sudaryti bent keturi ar penki žmonės.
 — Taip atrodo.
 — Tai ką? Ar nereikia, kad kiekvienas iš jų dirbtų savo darbą visos bendrijos labui — vienas žemdirbys augintų maistą keturiems ir sunaudotų keturis kartus daugiau laiko ir darbo ir dalytųsi su kitais tuo, ką jis išaugino? Ar jis turi nesirūpinti kitais, auginti tik ketvirtą dalį laiko, o kitas tris dalis skirti būstui iširengti, įsitaisyti drabužiams, apavui ir nevargti dėl kitų, bet pasirūpinti viską savo jėgomis ir tik sau pačiam?
 — Pirmasis atvejis geresnis, Sokratai, — tarė Adimantas.
 — Prisiėkiau Dzeusu, — pasakiau, — čia nėra nieko nuostabaus. Ir man pačiam kilo tokia mintis, kai tu pasakei, kad iš pradžių žmonės gimsta nelabai panašūs vienas į kitą — kiekvieno prigimtis ir sugebėjimai dirbti vieną ar kitą darbą yra skirtingi. Ar ne taip?

— Taigi dar reikės žmonių, kurie atgabentų iš kitos šalies tai, ko reikia.

— Reikės.

— Bet toks tarpininkas grįš tuščiomis, jeigu jis nuvyks tuščiomis, tai yra nenugabens kitiems nieko iš to, ko jiems reikia. Ar ne taip?

— Manau, kad taip.

— Vadinasi, reikia gaminti ne tik tai, ko patiems reikia, bet taip pat ir tokių dalykų, už kuriuos gautum iveržamų prekių, ir tiek, kiek jų reikia.

— Reikia.

— Taigi mūsų valstybei reikės daugiau žemdirbių ir įvairių amatininkų.

— Taip, daugiau.

— Taip pat ir daugiau tarpininkų, kad jie įvežtų ir išvežtų įvairius dalykus. Tai bus pirkliai. Ar ne taip?

— Taip.

— Taigi mums reikės ir pirklių?

— Reikės.

— O jei prekyba vyks jūromis, reikės ir daugybės žmonių, nusiimančių apie jūreivystę.

— Reikės jų nemažai.

XII. — Na, o pačioje valstybėje kaip jie savo tarpe dalysis tuo, ką pagamins? Juk kaip tik dėl to sudarėme bendriją ir sukūrėme valstybę.

— Aišku, — atsakė Adimantas, — kad dalysis paduodami ir pirkdami.

— Todėl reikės ir turgaus, ir pinigų, kurie išreikštų keičiamų daiktų vertę.

— Reikės.

— Jeigu žemdirbys ar kuris kitas amatininkas, nesėjęs savo gaminius į turgų, nepataikys atvykti tuo pačiu laiku, kaip ir tas, kuriam reikia pirktis tuos gaminius, ar jis tuščiai leis laiką, sėdėdamas turguje visą dieną?

— Jokių būdu ne, — atsakė Adimantas. — Atsiras žmonių, kurie, tai matydami, apsiims būti tarpininkais.

Gerai sutvarkytose valstybėse paprastai tuo užsiima

silpnos sveikatos žmonės, netinkami kitokiam darbui. Jie ten, turguje, tik ir laukia, kad už pinigus išigytytų ką nors iš tų, kurie nori parduoti, ir vėl parduotų už pinigus tiems, kuriems reikia ką nors nusipirkti.

— Todėl, — tariau, — miestui yra reikalingi smulkūs prekiautojai. Argi mes nevadiname smulkiais prekiautojais tų, kurie sėdi turguje ir verčiasi pirkimu ir pardavimu, o tų, kurie keliauja iš vieno miesto į kitą — pirkliais?

— Vadiname.

— Mano nuomone, yra ir kitokių tarpininkų. Tai žmonės, kurie dvasiniu atžvilgiu nelabai verti būti bendrijoje, bet jie turi daug fizinės jėgos ir gali dirbti sunkius darbus. Jie parduoda savo jėgą ir jos kainą vadina atlyginimu. Todėl jie ir vadinami samdiniais. Ar ne taip?

— Taip.

— Taigi valstybei reikalingi ir samdiniai.

— Manau, kad taip.

— Adimantai, ar jau pakankamai išaugo mūsų valstybė, kad ją galėtume laikyti tobula?

— Turbūt.

— O kur joje vieta teisingumui ir neteisingumui? Kuriuose iš mūsų minėtų dalykų jie pasireiškia?

— Nežinau, Sokratai, — atsakė Adimantas. — Nebent kokiam nors visų tų dalykų tarpusavio sąryšyje.

— Galimas daiktas, — tariau, — kad tu esi teisus. Bet reikia tai išsiaiškinti ir eiti iki galo. Pirmiausia pažūrėkime, kaip gyvena šitaip pasirenge žmonės. Jie augina duoną, darys vyną, siūs drabužius, apavą, statys namus, vasarą dirbs daugiausia basi ir pusnuegiai, o žiemą — tinkamai apsirenge ir apsiavę. Susimalę miežius arba kviečius, kruopas virs, o iš miltų užmaišys teslą ir ant nendrių arba ant švarių lapų keps iš jos skanius pyragus ir duoną; gulėdami ant mirtų ir kukmedžio lapų pakloto, jie puotaus kartu su savo vaikais, užsigerdami vynu; pasipuosę vainikais, jie giedos himnus dievams, linksmi bendraudami vieni su

kitais; saugodamiesi skurdo ir karo, jie turės tiek vaikų, kiek leidžia jų ištekliai.

XIII. Čia įsikišo Glaukonas, sakydamas:

— Tu verti tuos žmones vaišintis, matyt, vien sau sa duona!

— Teisybę sakai, — tariau. — Užmiršau pasakyti, kad jie turės kai ką ir prie duonos. Aišku, kad turės ir druskos, ir alyvų, ir sūrio, ir svogūnų, ir daržovių — tai vis valstiečių maistas. Mes pridėsime jiems ir gardėsių — figų, žirnių, pupų. Jie keps mirtos vaisius ir buko riešutus ir po truputį gurkšnos vyną. Šitaip jie gyvens santarvėje, sveiki sulauks gilios senatvės ir mirdami perduos savo palikuonims tokį patį gyvenimo būdą.

— Sokratai, jei kurtum kiaulių valstybę, ar ne tokiu pačiu pašaru jas šertum? — paklausė Glaukonas.

— Bet ko gi dar reikia, Glaukonai?

— To, kas įprasta, — atsakė jis. — Jei nori, kad jie gerai jaustųsi, paguldyk juos į guolius, valgius sudėk ant stalų, duok mėsos ir gardėsių, kokius valgo dabartiniai žmonės.

— A, suprantu. Atrodo, mes kalbame ne tik apie besikuriančią valstybę, bet ir apie valstybę, gyvenančią pertekliuje. Gal tai ir neblogai. Mat, nagrinėdami šitokią valstybę, mes galbūt geriau pastebėsime, kaip valstybėje atsiranda teisingumas ir neteisingumas. Valstybė, kurią čia aptarėme, yra tikroji, tai yra sveika, valstybė. Jei norite, galime panagrinėti ir karščiuojančią valstybę. Matyt, kai kam mūsų nustatytas prastas gyvenimo būdas nepatiks, jie bus nepatenkinami, jiems duok ir guolių, ir stalų, visokių rykų, mėsos, kvėpalų, smilkalų, heterų, gardėsių — ir visko kuo daugiau. Išėina, kad būtinais dalykais reikia laikyti jau ne tai, apie ką mes iš pradžių kalbėjome — namus, drabužius, apavą, — ne, duok mums paveikslų ir papuošalų, aukso, dramblio kaulo ir kitų panašių dalykų. Ar ne taip?

— Taip.

373

b

— Taigi reikės vėl padidinti valstybę, nes sveikosios valstybės jau nepakaks: ją reikės išplėsti, papildyti daugybe tokių žmonių, kurie valstybei nėra būtini: visokiais medžiotojais, mėgdžiotojais — figūrų, spalvų ir dar kitais, kurie užsiima dailiaisiais menais, — poetais ir jų kūrybų atlikėjais, rapsodais, aktoriais, teatro rangovais, įvairių reikmenų gamintojais, visokių dirbinių, ypač moterų papuošalų, meistras. Mums reikės padidinti ir patarnautojų skaičių. Argi nereikės auklėtojų, auklių, žindyvių, kambarinių, kirpėjų, taip pat virėjų ir mėsininkų? Prireiks ir kiaulių-ganių. Mūsų pirmoje valstybėje jų nebuvo, nes nereikėjo, o šitoje valstybėje reikės. Be to, reikės daugybės visokių galvijų, jeigu jau maistui bus vartojama mėsa. Ar ne taip?

— Žinoma.

— Šitaip maitinantis, ir gydytojų reikės daug daugiau negu anksčiau.

— Žinoma, daugiau.

XVI. — Ir šalis, kurios iki šiol užteko gyventojams išmaitinti, pasidarys per maža. Kaip tu manai? — Iš tikrųjų taip.

— Taigi, jeigu norėsime turėti pakankamai ganyklų ir dirvų, reikės atsirėžti dalį kaimynų žemės, o šie savo ruožtu turės atsirėžti dalį mūsų žemės, jeigu ir jie, nesitenkindami tuo, kas būtina reikalinga, pasiduos troškimui turėti vis daugiau ir daugiau.

— Tai bus neišvengiama, Sokratai.

— Tada, Glaukonai, turėsime kariauti. Ar kaip kitaip elgsimės?

— Be karo neapsieisim, — atsakė jis.

— Kol kas nekalbėsime apie tai, — tariau, — ar karas yra gėris, ar blogis. Pasakysime tik, kad jau atskleidėme, kas sukelti karą — aistra vis daugiau turėti; užvaldžiusi žmones, ji tampa visų asmeninių ir valstybinių nelaimių priežastimi.

— Teisybė.

— Tada, mano mielas, reikės dar labiau padidinti valstybę — net visa kariuomene, kuri galėtų ginti nuo

6 Platonas

374

priešų valstybės turtą ir visa tai, apie ką mes čia kalbėjome, ir atremti priešų antpuolius.

— Na, o patys piliečiai — ar jie neįstengtų kariauti?

— Ne, — tariau, — negalėtų, jei tu ir mes visi, kurdami savo valstybę, teisingai išsprendėme tą klausimą; jei prisimėni, mes nutarėme, kad vienas žmogus negali gerai išmanyti daugelio menų.

— Tu teisus.

— Tai ką? Ar karo veiksmai nėra menas?

— Ir dar koks, — atsakė Glaukonas.

— Tad ar batų siuvimu reikėtų labiau rūpintis negu karo menu?

— Jokiu būdu ne.

— Batsiuviui mes uždraudėme būti dar ir žemdirbiu ar audėju, ar statybininku, jam leidome likti tik batsiuviu, kad jis gerai atliktų batsiuvio darbą. Ir kiekvienam kitam palikome tik vieną darbą, kuriam jis iš prigimties geriausiai tinka; jį, atsisakęs kitų darbų, jis ir dirbs visą savo gyvenimą ir, jei tik leis laiko veltui, puikiai jį atliks. O argi nesvarbu, kad visa, kas susiję su karo menu, taip pat būtų gerai atliekama? Argi karo menas yra toks lengvas, jog ir žemdirbys, ir batsiuvis, ir bet kuris kitas amatininkas gali kartu būti ir geras karys? Niekas neišmoks gerai žaisti šaš-kėmis ar kauleliais, jeigu neužsiminės tuo iš pat mažens, o žais tik retkarčiais. Tai nejaugi, paėmęs į rankas skydą ar kurį kitą ginklą ir užšivilkęs karinę ap-rangą, tuoj pat pasidarysi geru kovotoju ir hoplitų¹⁴ kautynėse, ir bet kuriame kitame mūšyje? Joks iran-kis, paimtas į rankas, iš karto nepadarys tavęs nei meistrui, nei atletui ir bus nenaudingas, jeigu nemoki su juo apsieiti ir esi neigudęs.

XV. — Kitaip tie įrankiai būtų neįkainojami.

e — Vadinasi, kuo svarbesnis yra saugybinių (φυλακῆ) darbas, tuo labiau jis nesuderinamas su kitais užsiėmi-mais — juk jis reikalauja meistriskumo ir didelių pa-stangų.

— Ir aš taip manau, — tarė Glaukonas.

— Šiam užsiėmimui reikia turėti ir atitinkamų įgim-tų savybių.

— Be abejo.

— Atrodo, mūsų darbas bus parinkti — jei tik suge-bėsime — žmones, kurie dėl įgimtų savybių tinka sau-goti valstybei.

— Taip, tai mūsų darbas.

— Prisiekiu Dzeusu, — tariau, — užsikrovėme neleng-vą darbą. Vis dėlto nenusiminkime, darykime, kiek mūsų jėgos leis.

— Žinoma, nereikia nusiminti, — pritarė Glaukonas.

— Ar tu manai, kad šiuo atžvilgiu yra skirtumas tarp geros veislės šuniuko ir jaunuolio iš geros šeimos savybių?

— Kokias savybes tu turi galvoje?

— Ir vienas, ir kitas turi būti aštraus regėjimo priešui susekti, miklius susektą priešą vyti ir stiprus, jei reikės su pasivytu priešu kautis.

— Visos tos savybės reikalingos.

— O kad gerai kautumeis, reikia būti narsiam.

— Kaipgi kitaip!

b — Ar galės būti narsus arklys ar šuo, ar kitas kuris gyvulys, jei jis nebus aršus? Argi nesipastebėjęs, kad iniršis yra nesutramdomas ir nenugalimas ir kad kiek-viena iniršio apimta siela yra bebaimė ir nepasiduo-danti?

— Esu pastebėjęs.

— Dabar aišku, kokios turi būti kūniškos sargybi-nio ypatybės.

— Aišku.

— Ir kad jo siela turi būti arši.

— Ir tai aišku.

— Bet, Glaukonai, — tariau, — ar būdami tokio bū-do, jie nebus žiaurūs ir vieni kitiems, ir kitiems pilie-ciams?

— Prisiekiu Dzeusu, — atsakė Glaukonas, — į tai ne-lengva atsakyti.

c — Saviesiems jie turi būti švelnūs, o priešams — žiaurūs. Priešingu atveju jiems neprisieis laukti, kad kiti juos išžudytų — jie patys išžudys vieni kitus.

— Teisybė.

— Tai ką daryti? — tariau. — Kur rasti kartu ir švelnų, ir narsų būdą? Juk įniršis ir švelnumas yra vienas kitam priešingi.

— Aišku.

d — O jei vienos iš tų dviejų ypatybių truks, žmogus jokių būdu negalės būti geras sargybinis. Atrodo, kad tų dviejų ypatybių neįmanoma sujungti; tad išei-
na, kad negalima rasti gero sargybinio.

— Tikra bėda, — tarė Glaukonas.

Aš kiek pagalvojau ir, apsvarstęs tai, ką anksčiau kalbėjome, tariau:

— Teisybę sakai, mano mielas. Mes patekome į bėdą, nes nutolome nuo to vaizdinio, kurį susikūrėme.

— Kaip?

— Mes nesumojome, kad yra žmonių, kurie turi šias dvi priešingas ypatybes.

— Kur jie?

e — Tai būdinga ir kitiems gyvūnams, o ypač tam, kurį lyginame su mūsų sargybinio. Tu, be abejo, žinai, kad geros veislės šunys būna labai romūs su savais, pažįstamais, o su nepažįstamais — priešingai.

— Žinau.

— Vadinasi, — tariau, — šitai yra galima, ir, ieškodami tokio sargybinio, mes nenusikaltome prigimčiai.

— Atrodo, kad ne.

XVI. — Ar tau neatrodo, kad būsimajam sargybinui dar kai ko trūksta: jam turi būti įgimtas ne tik įniršis, bet ir išminties siekimas.

— Kaip tu sakai? — paklausė Glaukonas. — Nesu-
prantu.

— Ir šį bruožą, — pasakiau, — tu pastebėsi šunyse; gyvuliui tai tikrai nuostabus dalykas.

— Būtent?

— Pamatęs nepažįstamą žmogų, šuo urzgia, nors prieš tai nebūtų patyręs iš jo nieko bloga, o pamatęs

pažįstamą, vizgina uodega, nors niekad os nebūtų patyręs iš jo nieko gera. Ar tai ne nuostabu?

— Iki šiol, — tarė Glaukonas, — aš nekreipiau dėmesio į tai, bet aišku, kad taip yra.

b — Šita jo prigimties ypatybė yra nuostabi ir netgi tikrai filosofiška.

— Kaip tai suprasti?

— Mat apie žmogaus, kurį mato, draugiškumą ar priešiskumą šuo sprendžia pagal tai, pažįsta jis jį ar ne. Argi tai nėra siekimas pažinti, kai savas žmogus nuo svetimo skiriamas, remiantis atpažinimu ir neatpažinimu?

— Šito nepaneigsi.

c — Argi siekimas pažinti ir išminties siekimas nėra tas pat?

— Tas pat, — atsakė Glaukonas.

— Todėl drašiai galima sakyti, kad ir žmogui, kuris bus švelnus saviems ir pažįstamiems, iš prigimties bus būdingas išminties ir pažinimo siekimas.

— Galima sakyti.

d — Taigi nepriekaištingas valstybės sargybinis turės būti iš prigimties siekiantis išminties, siekiantis pažinti, be to, aršus, vikrus ir stiprus.

— Visai teisingai.

— Toks ir turės būti sargybinis. O kaip mes tokius žmones auginsime ir auklėsime? Ar, šitai svarstydami, mes lengviau išsiaiškinsime tai, dėl ko ir pradėjome šią kalbą, — kaip visuomenėje atsiranda teisingumas ir neteisingumas? Reikia žiūrėti, kad nenutoltume nuo mūsų pokalbio tikslo ir nesileistume per daug toli.

Glaukono brolis tarė:

— Aš manau, kad šitai mums labai pravers, siekiant mūsų tikslo.

— Mielas Adimantai, prisiekiu Dzeusu, tada nereikia atsisakyti išsiaiškinti šį klausimą, net jei tai ilgai užtruks.

— Tikrai nereikia.

— Na, tai neskubėdami, kaip daro pasakotojai, imkimės — tegul tik žodžiais — auklėti šiuos žmones.

- Taip ir reikia daryti.
- XVII. — Koks gi bus tas auklėjimas? Turbūt būtų sunku surasti geresnį auklėjimą už tą, kuris praktikuojamas nuo seniausių laikų: kūnui — gimnastika (γυμναστική), o sielai — dailieji menai (μουσική) ¹⁵.
- Iš tikro taip.
- Turbūt pradėsime nuo dailiųjų menų, o tik paskui — gimnastika.
- Kodėl gi ne?
- Dailiesiems menams tu priskiri ir pasakojimus (λόγος). Ar ne?
- Priskiriu.
- Pasakojimai būna dviejų rūšių — tikri ir pramanyti.
- Taip.
- Ir auklėti reikia abiejų rūšių pasakojimais, bet pradėti nuo pramanytųjų?
- Nesuprantu, apie ką tu kalbi.
- Ko čia nesuprasti? — tariau. — Juk iš pradžių vaikams pasakojame mitus, o mitai apskritai — tai išmonė, bet juose yra ir šiek tiek tiesos. Taigi mitais vaikus pradėdame auklėti pirmiau negu gimnastika.
- Taip.
- Todėl aš ir sakiau, kad pirmiau reikia imtis dailiųjų menų, o tik paskui gimnastikos.
- Teisingai, — tarė Adimantas.
- Argi tu nežinai, kad kiekviename darbe svarbiausia yra pradžia, ypač jei tai liečia jauną ir gležną būtybę? Kaip tik tuomet ugdomi ir įsitvirtina tie bruožai, kuriuos kas nors nori įdiegti auklėtinui.
- Iš tikro taip yra.
- Argi mes lengva širdimi leisime vaikams klautis ir dėtis į galvas bet kokius ir bet kieno sugalvotus mitus, dažniausiai prieštaraujancius toms pažiūroms, kurias, mūsų manymu, jie privalės turėti suaugę?
- Jokiu būdu neleisime.
- Taigi pirmiausia mums reikės prižiūrėti mitų kūrėjus: jeigu jų kūrinys bus geras, primsime jį, o jei blogas — atmesime. Paskui mes įkalbėsime aukles ir

377

b)

c)

86

motinas pasakoti vaikams tik pripažintuosius mitus, kad jais sparčiau ugdytų jų sielas, negu jų kūnus — rankomis. Daugumą dabar pasakojamų mitų reikės atmesti.

— Kokius gi? — paklausė Adimantas.

— Pagal reikšmingesnius mitus galėsime spręsti ir apie smulkiuosius. Juk ir vieni, ir kiti kuriami pagal tą patį pavyzdį ir veikia lygiai taip pat. Ar ne taip?

— Taip. Bet aš nesuprantu, kokius reikšmingesnius mitus tu turi galvoje.

— Tuos, — tariau, — kuriuos mums pasakojo Heziodas, Homeras ir kiti poetai. Sukūrė melagingus mitus, jie pradėjo pasakoti juos žmonėms ir iki šiol pasakoja.

— Kokie tie mitai, — paklausė Adimantas, — ir ką tu jiems prikisi?

— Tai, ką visų pirma ir iš esmės dera prikišti — ypač kai prasimanymas nevykęs.

— Ką tu turi galvoje?

— Kai kas nors, kalbėdamas apie dievus ir didvyrius, neigiamai vaizduoja jų savybes, tai yra lygiai tas pat, kaip kad jeigu dailininkas nupieštų ką nors visai nepanašų į tai, ką jis norėjo nupiešti.

— Tokius dalykus iš tiesų reikia peikti, tik kuriuo atžvilgiu?

— Visų pirma, — tariau, — didžiausią melą apie didžiausius dievus išgalvojo tas, kuris negražiai pasakoją, jog Uranas padaręs tai, ką jam priskiria Heziodas, ir kad Kronas jam už tai atsikeršijęs ¹⁶. Net jei visa tai, kas pasakojama apie Krono darbus ir kančias, kurias jis patyrė iš sūnaus, būtų teisybė, vis dėlto nereikėtų šito lengva širdimi pasakoti kvailiukams vaikams — verčiau apie tai nutylėti. O jeigu jau būtinai reikia papasakoti, tai bent tegul tik nedaugelis slapta tai išgirsta, paaukoję ne paršelij ¹⁷, o kokią nors didelę ir sunkiai įgyjamą auką, kad tik vienas kitas galėtų girdėti pasakojimą.

— Šitokie mitai iš tikrųjų nekokie.

b

— Mūsų valstybėje, Adimantai, jų nereikėtų pasakoti. Negalima pasakoti jaunam žmogui, esą, darydamas didžiausius nusikaltimus ir visokiais būdais keršydamas savo tėvui už nedorybes, jis nepadarytų nieko ypatinga, o tik pasielgtų taip, kaip darė pirmieji, didieji dievai.

— Prisiekiu Dzeuso, — tarė jis, — ir man pačiam atrodo, kad tokių dalykų nereikia pasakoti.

— Apskritai nereikia pasakoti, kad dievai su dievais kariauja, spendžia vieni kitiems spąstus, vaidijasi, — juk visa tai netiesa. Jei norime, kad tie, kurie saugos mūsų valstybę, laikytų didžiausia gėda vaidytis tarpusavyje, tuo labiau nereikia jiems pasakoti nei smulkiai aprašinėti milžinų mūsų ir kitokių dievų ir didvyrių vaidų su savo artimaisiais ir giminaičiais — priešingai, jeigu norime juos įtikinti, kad nė vienas pilietis niekuomet neįteltų neapykantos kitam ir kad tai būtų nedora, tai seniai ir senutės iš mažens turi vaikams apie tai pasakoti, o ir vėliau, kai vaikai paūgės; ir poetus reikia priversti, kad jie kurdami laikytų šių taisyklių. O pasakojimų apie tai, kaip Herą sukaustė grandinėmis jos sūnus Hefaistas, kurį jo tėvas nutrenkė į žemę už tai, kad šis mėgino užstoti motiną⁴⁸, arba apie dievų kovas, sukurtų Homero, negalima įsileisti į mūsų valstybę, nesvarbu, ar jie būtų alegoriniai, ar ne. Juk vaikai nesugeba atskirti, kur alegorija, o kur — ne: nuomonės, kurias jie įsisąmonina tokiam amžiuje, lieka visam laikui, neišdildomos ir nepajudinamos. Todėl nepaprastai svarbu žiūrėti, kad mitai, kuriuos vaikai pirmiausia išgirsta, kuo rūpestingiausiai diegtų jiems dorybes.

XVIII. — Tai suprantama. Bet jei kas mūsų paklaustų, kas tai per mitai ir apie ką jie, ką mes jiems atsakytume?

379

— Adimantai, — tariau, — dabar mudu ne poetai, o valstybės kūrėjai. O valstybės kūrėjams pakanka žinoti, kokie turi būti mitai, ir žiūrėti, kad šito būtų laikomasi. Kurti mitus — ne jų reikalas.

88

— Teisybę sakai. Bet norėčiau žinoti, kokie turėtų būti mitai apie dievus.

— Štai kokie: dievą visuomet reikia vaizduoti toki, koks jis yra, — vis tiek, ar epe, ar lyrikoje, ar tragedijoje.

— Iš tikrųjų.

— Argi dievas nėra iš esmės geras? Argi ne tokį jį ir reikia vaizduoti?

— Kaipgi kitaip?!

— Juk joks gėris nėra žalingas. Ar ne taip?

— Taip.

— Argi tai, kas nežalinga, kenkia?

— Jokiu būdu ne.

— O kas nekenkia, argi daro ką nors bloga?

— Nedaro.

— Kas nedaro nieko bloga, tas negali būti ir kokio nors blogio priežastis.

— Negali.

— Tai ką? Gėris yra naudingas?

— Naudingas.

— Vadinasi, gėris yra teisingo veikimo priežastis.

— Taip.

— Taigi gėris yra ne bet kokių, o tik teisingų veiksmų priežastis. Dėl blogio jis niekuo dėtas.

— Visiškai teisingai, — pritarė Adimantas.

— Kadangi dievas yra geras, — pasakiau, — tai jis negali būti viso ko priežastis, kaip tvirtina dauguma; jis yra tik nedaugelio dalykų priežastis, o dėl daugelio dalykų jis nėra kaltas; juk gėrio būna mažiau negu blogio. Gėrio priežastimi negalima laikyti nieko kito, kaip tik dievą, o blogio priežasties reikia ieškoti kur nors kitur.

— Man atrodo, kad tu labai teisingai kalbi.

— Todėl negalima priimti nei Homero, nei kitų poetų suklydimų apie dievus, kai jie neteisingai teigia, d jog esą

Rūmuose Dzeuso prie slenkščio du kubilu stovi didžiausiu Su dovanom: viename jų nelaimės, antrajame — gėriai,

89

ir tam, kuriam Dzeusas duoda iš abiejų,

Tam atsitinka nelaimių, bet kartais ir laimė ateina,

o tą, kuriam tik iš antrojo,

Skurdas ir badas per šventąją žemę jį vejasi nuolat ¹⁹.

Taip pat netiesa, kad Dzeusas esąs dalytojas

ir gėrybių visų, ir nelaimių ²⁰.

XIX. Mes nepritarsime, jei kas sakys, jog Atėnė ir Dzeusas paragino Pandarą sulaužyti priesaiką ir nu-traukti paliaubas ²¹; atmesime ir pasakojimą, kad Te-midė ir Dzeusas sukėlė vaidą tarp dievų ²². Negalima leisti jaunuoliams klausytis ir šių Eschilo žodžių:

Nusikaltimą dievas pasiūnčia žmonėms,
Kai nori jų namus sugriaut iš pamatų ²³.

Jeigu kokiame nors kūrinyje bus tokios jambinės eilutės ar bus aprašyta Niobės nelaimės arba Pelopo ai-nių kančios ²⁴, arba trojiečių vargai, tai arba reikia nepripažinti, kad tai yra dievo darbas, arba, jeigu vis dėlto dievo, tai sugalvoti maždaug tokį paaiškinimą, kokį mes čia norime surasti: poetas turės sakyti, kad dievas daro tik tai, kas teisinga ir gera, o bausmė, krintanti tiems žmonėms, yra jiems į naudą. Bet ne-galima leisti poetui tvirtinti, kad nubaustieji kenčia, ir dar dievo valia. O jei poetai sakys, kad tuos žmo-nes reikėjo nubausti ir kad vargsta tik nedorieji, ku-riems dievas daro gera, juos bausdamas, šitai galima leisti sakyti. Bet negalima leisti sakyti, jog dievas, kuris yra geras, esąs kaltas dėl kieno nors nelaimių,— tam turime iš visų jėgų priešintis: mūsų valstybėje tokių dalykų niekas — nei jaunas, nei senas, jeigu jis nori, kad valstybėje viešpatautų teisėtumas,— neturi nei kalbėti, nei klausytis pasakojant eilėmis ar proza, nes toks tvirtinimas ir nedoras, ir nenaudingas, ir, be to, prieštaringas.

— Aš kartu su tavimi balsuosiu už šį įstatymą, jis man patinka.

— Tai bus pirmasis įstatymas ir pirmoji taisyklė dėl dievų: pagal ją, ir kalbose, ir poetiniuose kūri-

e

380

b

c

90

niuose reikia teigti, kad dievas yra ne viso ko, o tik gėrio priešastis.

— Tai visiškai priimtina,— tarė Adimantas. d

— O koks bus antrasis įstatymas? — paklausiau.— Argi tu manai, kad dievas yra burtininkas, kuris ty-čia pasirodo mums tai vienu, tai kitu pavidalu; čia jis pats keičiasi, įgydamas įvairius kitus pavidalus, čia tik klaidina mus, versdamas manyti apie jį tai viena, tai kita? O gal dievas yra kažkas paprasta, ir jis niekad neišeina už savo pavidalo ribų?

— Negaliu taip iš karto atsakyti.

— O jeigu kas peržengia savo pavidalo ribas, tai jis kinta arba savaime, arba dėl kieno nors kito poveikio. e

— Be abejo.

— Bet tai, kieno būklė kuo geriausia, mažiausiai pasiduoda įvairiems poveikiams. Juk, pavyzdžiui, sveiko ir stipraus kūno neįstengia pakeisti valgis, gė-rimas, sunkus darbas arba augalų — saulės kaitra, vė-jai ir kiti panašūs dalykai.

— Be abejo.

— Narsiausias ir protingiausias sielos išoriniai įvy-kiai taip pat negali sudrumsti ir pakeisti.

— Žinoma. 381

— Net ir sudėtiniai daiktai — rykai, namai, drabu-žiai,— jeigu jie gerai padaryti ir tvarkingai užlaikomi, dėl tos pačios priežasties taip pat mažai kinta dėl lai-ko ir kitokių išorinių dalykų poveikio.

— Iš tikrųjų taip yra.

— Taigi kiekvienas daiktas, arba iš prigimties to-bulas, arba tobulai padarytas, arba ir toks, ir toks, be-veik nesikeičia dėl kieno nors poveikio. b

— Atrodo, kad taip.

— Bet juk dievas ir visa, kas su juo susiję, yra visais atžvilgiais tobula.

— Žinoma.

— Todėl jam mažiausiai tinka keisti savo pavidalą.

— Mažiausiai.

XX. — Bet gal jis pats save keičia ir įgyja kita pavidalą?

91

— Argi tu nežinai, kad tikro melo — jei taip galima pasakyti — nekencia visi dievai ir žmonės?

— Kaip, kaip?

— Ogi štai: niekas nenori apsigauti ir kito apgauti dėl pačios esmės ir dėl svarbiausių dalykų — čia kiekvienas labiau už viską vengia melo.

— Aš vis dar nesuprantu.

— Tu manai, — tariau, — kad aš čia kalbu kažką nepaprastą, tuo tarpu aš tik sakau, kad apgauti savo sielą tikrovės atžvilgiu, palikti ją suklaidintą ir pats būti nemokša ir persisunkęs melu niekas nenori: čia visi labiausiai neapkenčia melo.

— Tikra teisybė.

— Tai va — šitai, apie ką aš ką tik kalbėjau, visai pagrįstai galima pavadinti tikroju melu: tai suklaidinto žmogaus sieloje glūdiš nežinojimas. O žodinis melas jau yra sielos būsenos atgamimas, vėlesnis jos atvaizdas, vadinasi, jau ne grynas melas. Ar ne taip?

— Taip.

XXI. — Taigi tikrojo melo nekencia ne tik dievai, bet ir žmonės.

— Manau, kad taip.

— O kaip su žodiniu melu? Gal kai kada jis kaip kam būna ir naudingas, tad neverta jo neapkęsti? Pavyzdžiui, priešų ir vadinamųjų draugų atžvilgiu — kai jie, apimti šėlo ar beprotybės, puola daryti ką nors bloga, ar tada melas nėra naudinga priemonė, padedanti nukreipti juos nuo blogų darbų? O ir tuose minutiuose pasakojimuose, apie kuriuos ką tik kalbėjome, melas yra naudingas, jei tik jis kaip galima panašėnis į tiesą, nes mes nežinome, kaip viskas buvo iš tikrųjų senovėje.

— Iš tikrųjų taip būna, — sutiko Adimantas.

— Bet kokiu atžvilgiu melas yra naudingas dievui? Galbūt jis, neturėdamas žinių apie senus laikus, apgautinėja mus, sukurdamas tiesos regimybę?

— Tai būtų tiesiog juokinga!

— Vadinasi, dievuje nėra melagio poeto.

— Manau, kad ne.

93

— Matyt, jei tik jis keičiasi.

— Ar jis pakeičia save į geresnį ir gražesnį, ar į blogesnį ir bjaurėsnį?

— Tik į blogesnį, — atsakė Adimantas, — jeigu jau keičiasi. Juk negalėtume pasakyti, kad dievui trūksta grožio arba dorybių.

— Puikiai pasakei, — tariau, — Bet jeigu taip yra, Adimantai, tai ar tu manai, kad kas nors — nesvarbu, dievas ar žmogus — pats savo noru padarys save kuriu nors atžvilgiu blogesnį?

— Tai neįmanoma.

— Taigi neįmanoma ir tai, kad dievas panorėtų pakeisti pats save: kiekvienas iš dievų, būdamas geriausias ir gražiausias, visuomet išlaiko savo pavidalą.

— Tai būtina, — sutiko Adimantas.

— Tad, mielas bičiuli, tegul nė vienas poetas nepasakoja mums, kad

dievai, prisimėtę svečiaus iš tolimo krašto

Ir apsirengę prastai, per miestus ir per kaimus keliauja ²⁵,

tegul niekas neskleidžia paskalų apie Protėją ir Tetidę ²⁶, tegul tragedijose ir kituose kūrinuose nevaizduoja Heros, pasivertusios žyne ir renkančios aukas

argiečio Inacho vaikams, gyvybės davėjams ²⁷,

ir tegul apskritai neprasimano nebūtų dalykų. Ir motinos neturi, patikėjęsios poetais, gąsdinti savo vaikų prasimanymais, jog kažkokie dievai vaikščioją naktimis, pasivertę visokiais svetimšaliais. Šitokiomis pasakomis jos įžeidinėja dievus, o ir vaikai nuo jų darosi bailūs.

— Jos neturėtų šito daryti, — pritarė Adimantas.

— Vadinasi, patys dievai nesikeičia. Bet galbūt jie burtais apgauna mus ir įtikina, jog jie rodosi įvairiais pavidalais?

— Galbūt.

— Tai ką? — tariau. — Negi dievas panorės apgautinėti mus — žodžiais arba iš tikrųjų, — vietoj savęs paikišdamas mums tik vaiduoklį?

— Nežinau, — atsakė Adimantas.

382

92

e — O gal jis imtų apgaudinėti, išsigandęs priešų?
— Jokiu būdu.
— O gal dėl savo artimųjų šėlimo ar beprotybės?
— Bet juk nė vienas beprotis ar patrakėlis nėra dievų mylimas.

— Taigi dievui nėra jokio pagrindo meluoti.

— Nėra.

— Todėl nė vienas dievas ar demonas nemeluoja.
— Jokiu būdu nemeluoja.

— Taigi dievas yra kažkas visiškai paprasta ir tikra ir savo veiksmais, ir žodžiais; jis ir pats nesikeičia, ir kitų neapgaukinėja nei žodžiais, nei siūsdamas ženklus — nei miegant, nei budint.

— Iš tavo žodžių man ir pačiam šitai darosi aišku.

— Taigi,— tariau,— tu sutinki, kad aštroji taisyklė, kurios reikia laikytis ir samprotavimuose, ir kūryboje, kai kalbama apie dievus, yra tokia: dievai — ne burtininkai, jie nekeičia savo pavidalo ir neapgaukinėja mūsų nei žodžiais, nei darbais.

— Sutinku,— atsakė Adimantas.

— Taigi, daug ką girdami Homero poezijoje, mes vis dėlto nepritarsime sapnui, kurį Dzeusas pasiuntė Agamemnonui²⁸. Nepritarsime ir Eschilui toje vietoje, kur Tetidė sako, jog Apolonas per vestuves pranašavęs

man laimę vaikuose, kurie

ilgai gyvenią, nepatirdami ligų.

Dievai mane mylėsią, saugosią visad.

Pajaną užgiedoję, aukštindams mane.

Ir aš tikėjau — Febo lupos nemeluos.

O jis — giedojęs pats, tada puotavęs pats,

Pasakęs pats,— patsai nužudė mano sūnų!²⁹

c Kai koks nors poetas ims šitaip kalbėti apie dievus, mes supyksime ir neduosime jam choro³⁰; taip pat uždrausime mokytojams naudoti šitokią poeziją jauniui auklėti, nes sargybiniai turi būti dievobaimingi ir panašūs į dievus, kiek tai žmogui įmanoma.

— Aš visiškai sutinku su šiais reikalavimais ir esu pasirengęs laikyti juos įstatymais.

94

TREČIOJI KNYGA

I. — Taigi,— tariau,— dievų atžvilgiu reikės laikytis šitokios taisyklės: tie, kuriems privалу gerbti dievus ir savo gimdytojus ir tarpusavio meilę laikyti labai svarbiu dalyku, jau iš pat mažens turi vienų pasakojimų klausytis, o kitų — nesiklausyti.

— Man rodos,— tarė Adimantas,— kad mes visai teisingai nutarėme.

— Na, o jeigu jie turi būti narsūs, tai ar nereikia jiems kalbėti ne tik šitokius dalykus, bet dar ir kitokius, kad išrautume mirties baimę? Kaip tu manai, ar gali būti narsus tas, kuris bijosi mirties?

— Prisiekiu Dzeusu, manau, kad ne.

— Ar tu manai, kad žmogus, kuris tiki Hadu ir jo baisumais, nebijos mirties ir vėrciau pasirinks mirtį mūšyje negu pralaimėjimą ir vergiją?

— Jokiu būdu ne.

— Taigi, kaip matyti, mums reikės susirūpinti ir tokiais mitais ir iš jų, kurie juos pasakoja, reikalauti, kad taip naiviai nejuodintų Hado karalystės, o daugiau ją išgirtų, nes jų pasakojimai ir neteisingi, ir nenauodingi būsimiems kariams.

— Reikės,— pritarė Adimantas.

— Taigi iš epo, pradėję nuo pirmos eilutės, išbrauksime visus šitokius dalykus:

— Aš malonėčiau geriau už tarną būti pas kita

Žmogų beturtį, kuris ir duonos pristinga ne kartą,

Nei karaliauti visų ligi šiol numirusių tarpe¹.

95

Išbrauksim ir šitas eilutes:

Kad neiškiltų į šviesą žmonėms ir dievams nemirtingiems
Rūmai jo tvankūs, pripūtkę, kurių ir dievai neapkenčia ²,

arba:

Nuostabūs dedas dalykai! Ir Hado namuos pasilieka
Vėlei pavidalas senas, tik jausmo širdy ne krislelio ³.

Ir šitą:

Vienas tik jis gyvastingas, kiti — be gyvybės šešėliai ⁴,

ir:

Siela iš kūno išskrido ir Hado šalin nukeliavo,
Savo likimą apverkus, jaunystę ir jėgą palikus ⁵.

Ir šitą:

Suplazdėjęs šešėlis prasmego
Žemėn kaip dūmas lengvutis ⁶,

ir:

Kaip gūžioje olos tamsumoį siksnošparniai švokščia,
Ėmę plasnoti sparnais, kai vienas krinta nuo sienos,
Kur jie, sukibę eilėj, greit glaudžiasi vėlei į pulką,—
Lygiai taip švokštė tos vėlės ir skrido, pulkan susimetę ⁷.

Mes paprašysim Homero ir kitų poetų neužsigauti, jei
visus šitokius dalykus išbrauksime — ne dėl to, kad jie
būtų nepoetiški ir nemalonūs daugeliui klausytojų, bet
dėl to, kad, priešingai, kuo jie poetiškesni, tuo mažiau
tinka klausytis vaikams ir suaugusiems, jeigu žmogus
turi būti laisvas ir labiau bijotis vergijos negu mirties.

— Ir aš taip manau,— pritarė Adimantas.

II. — Taip pat reikia atmesti visus baises ir gąs-
dinančius su tuo susijusius pavadinimus — Kokito,
Stikso ⁸, vėlių, vaiduoklių ir kitus,— kuriuos išgirdus
žmonėms plaukai pasišaušia. Galbūt jie tinka kur nors
kitur. Bet mes būgstaujame dėl sargybinių, kad nuo
tokių sukretimų jie nepasidarytų pernelyg nervingi ir
jautrūs.

— Ir pagrįstai būgstaujame.

— Vadinasi, tokių pavadinimų reikia atsisakyti.

— Reikia.

— Ir poezijos kūrimuose reikia piešti visai priešin-
gą vaizdą.

— Aišku.

— Taip pat išmesime iš poezijos ir didžiųjų vyrų
skundus ir dejonės.

— Jei išmetėm anuos, reikia išmesti ir šitai.

— Pažiūrėkime,— tariau,— ar teisingai darome, iš-
mesdami tokius dalykus. Mes teigiame, kad tikras vy-
ras nelaiko baisiu dalyku kito tikro vyro mirties, nors
tai būtų ir jo draugas.

— Iš tikrųjų taip teigiame.

— Todėl jis neaimanuos, tarsi tą būtų ištikę kaž-
kas baisesaus.

— Neaimanuos.

— Mes taip pat teigiame, kad toks vyras, garbingai
gyvendamas, yra visiškai nepriklausomas ir mažiau-
siai reikalingas kitų žmonių.

— Teisybė.

— Todėl jam visai nebaisu netekti sūnaus ar brolio,
ar turto, ar kitų panašių dalykų.

— Visai nebaisu.

— Vadinasi, kai jį ištikis kokia nelaimė, jis nevaitos,
o tyliai iškęs.

— Tylų tyliausiai.

— Todėl teisingai pasielgtume, atimdami iš didžiųjų
vyrų aimanas ir palikdami jas moterims — ir tai nerim-
toms — ir niekam tikusiems vyrams, kad tie, kuriuos
norime išaukleti šalies sargybiniais, gėdytųsi taip
elgtis.

— Teisingai,— patvirtino Adimantas.

— Ir vėl prašysime Homero ir kitų poetų nepasa-
koli, kad Achilas, deivės sūnus, „vertės nuo šono ant
šono, aukštiejininkas gulė ir kniūpsčias“ ir „pagaliau,
atsikėlęs iš guolio, nerimo pilnas, išbėgo pajūrin“ ar-
ba kad jis „stvērė (...) rankom abiem pajuodavusias
dulkes nuo žemės, bėrė jas sau ant galvos“ ⁹, ir ap-
skritai nevaizduoti jo verkiančio ir vaitojančio. Ir
apie Priamą, kuris savo kilme buvo artimas dievams,
nesakyti, kad jis

Prasė maldavo visus, atskliaupdamas žemėj į purvą,
Vyją kiekvieną vardu pavadindamas ¹⁰.

Dar labiau prašysime jų neversti dievų sielvartauti
ir kalbėti:

Oi, kokia vargšė ir kaip nelaiminga aš močia herojaus ¹¹.

O jeigu jau apskritai negalima dievų taip vaizduoti,
tai kokio reikia išūlumo, kad didžiausiąjį iš dievų pa-
rodytum tokį nepanašų į save, tariantį tokius žodžius:

Vargasi! Tą mieląjį vyrą antai mano akys pamatė,

Kaip apie mūrus jį veja. Širdis man sugruod, nes gaila ¹²,

arba:

Vargas man! Štai Sarpedonas, kuris man brangiausias tarp vyrų,
Turi pražūti nuo rankos nūn. Menetiado Patroklo ¹³.

III. Jeigu jaunuoliai, mielas Adimantai, tokių da-
lykų klausysis rimtai ir neišjuoks jų kaip dievams ne-
pritinkančių, tai vargu ar kas nors, būdamas tik žmo-
gus, laikys žeminančiu dalyku ir priekaištaus sau, jeigu
jam šaus į galvą pasakyti ar padaryti ką nors pana-
šaus,— priešingai, jis be jokios gedos dėl kiekvieno
menkniekio raudos ir aimanuos.

— Tikra teisybė.

— Taigi šito neturi būti, kaip mes ką tik išsiaiš-
kinome. Šios išvados ir laikykimės, kol kas nors neįti-
kins mūsų pakeisti ją kita, geresne.

— Sutinku.

— Bet mūsų jaunuoliai neturi būti ir perdėm ju-
kūs: po stipraus juoko priepuolio beveik visada ap-
ima visai priešinga nuotaika.

— Man irgi taip atrodė,— pritarė Adimantas.

— Taigi negalima vaizduoti, kaip juokas suima gar-
bingus žmones, o juo labiau — dievus.

— Taip, šito tai juo labiau.

— Todėl mes neleisime Homerui šitaip kalbėti apie
dievus:

Nebesuvaldomai juoktis pradėjo dievai laimingieji,
Štubį Hefaistą pamatę vikriai sukimėjantis rumuos ¹⁴.

Pagal tave išeina, kad negalima tokių dalykų pasakoti.

— Taip, šito iš tikrųjų negalima pasakoti, jeigu no-
ri žinoti mano nuomonę.

— Juk tiesą reikia vertinti. Jei mes teisingai sakė-
me, kad dievams melas iš tikrųjų yra nenaudingas, o
žmonėms jis naudingas kaip vaistas, tai aišku, kad to-
ki vaistą reikia leisti naudoti tik gydytojams, o neiš-
manančių prie jo negalima prileisti.

— Aišku.

— Jau kam kam, o valstybių valdovams tikrai dera
meluoti ir priešams, ir savo piliečiams — savo valsty-
bės labui, bet visi kiti neturi griebtis melo. Jeigu koks
nors žmogus meluos valdovams, mes pasakysime, kad
tai yra toks pat — o gal dar didesnis — nusikaltimas,
kaip kad jeigu ligonis meluotų gydytojui arba darantis
gimnastikos pratimus slėptų nuo mokytojo tikrąją sa-
vo kūno būklę, arba irklininkas nesakytų vairininkui
tiesos apie laivą ir jūreivius, kaip einasi jam pačiam
ir kitiems jūreiviams.

— Teisingai kalbi.

— Taigi, jei valdovas sugaus meluojant kurį nors
iš tų, kurie dirba,

Žyni, ar tą, kuris gydo, ar gerą dailidę ¹⁵,

jis nubauss jį už tai, kad šis įveda pražūtingą paprotį,
kuris apvers valstybę tarsi kokį laivą.

— Ypač jeigu po žodžių eis darbai.

— Na, o nuosaikumas (σωφροσύνη) ar nebus reika-
lingas mūsų jaunuoliams?

— Kaipgi nei! — atsakė Adimantas.

— Dauguma žmonių svarbiausiu nuosaikumo bruo-
žu laiko ne tik paklusimą valdovams, bet ir saikingumą
valgant, geriant ir meilės dalykuose.

— Ir man taip atrodė.

— Taigi, manau, mes pavadinšime vykusiais tuos
žodžius, kuriuos taria Homero Diomedas:

Liaukis, nutilk. Paklausyk patarimo tu mano geriausiai ¹⁶,

taip pat ir tokias eilutes:

Vyrai achajai tylėdami žengė, rūstybe kvėpavo,

Gerbė jie savo vadus ir jų klausė ¹⁷.

ir kitus panašius žodžius.

— Puiku.

— O ką tu pasakysi apie šitokius žodžius:

Vargšas girtuokli, tau akys šumies, o širdis tai kaip stirnos⁴

ir po jų einančius? Ar jiems pritari? Ar gerai bus, jei kas nors kalbėdamas ar eilėse bus toks įžūlus su savo valdovu?

— Visai negerai.

— Tokie žodžiai, mano nuomone, nepadės skiepyti jaunuoliams nuosaikumo. Beje, nereikia siebėtis, jeigu jie patinka. Kaip tau atrodo?

— Taip pat, kaip ir tau.

IV. — Na, o kai poetas išmintingiausio vyro lūpomis tvirtina, jog puikiausias dalykas — tai, kad

skobnys lūžta gėrybėm,

Duona, mėsų kalnais, ir vyno pylėjas nespėja

Semt iš kraterio ir pilt kiekvienam prinėšęs į taurę¹⁹,

ar šitai, tavo manymu, tinka skiepyti jaunuoliams su sivaldymą? Arba šitai:

Bet nusibaigti badu — baisiau už viską pasauly²⁰,

arba kad Dzeusas, kai visi dievai ir žmonės miegojo ir tik jis vienas budėjo, staiga apimtas meilės geismo, viską užmiršo ir, pamatęs Herą, taip išiaudrino, jog net nenuėjo į savo kambary, o panorėjo čia pat ant žemės su ja susijungti, ir prisipažino jai esąs apimtas tokios aistros, kokia nė tada jo nebuvo užvaldžiusi, kai jiedu pirmą kartą susitiko slapta nuo savo tėvų²¹. Arba kad Arėjas ir Afroditė Hefaisto buvo apkalti lovoje²² ir kiti panašūs dalykai?

— Pristiekiu Dzeusu,— tarė Adimantas,— tokie dalykai man atrodo netinkami.

— Bet jei garsūs vyrai ir žodžiais, ir darbais rodo ištvėrmę, reikia žiūrėti ir klausyti. Kad ir, pavyzdžiui, šitai:

Trenkė sau kumščiu todėl į krūtinę ir pratarė šitai:

„Reikia išverti, širdie! Nepalygint baisesnę ištvėręi Kančią“²³.

390

b

c

d

100

— Teisingai kalbi.

— Be to, mūsų auklėtiniai neturi imti dovanų ir būti godūs.

— Jokiu būdu.

— Negalima jiems pasakoti, kad

Dovanos tinka dievams, karalius garbuiosius patenkia²⁴.

Negalima pagirti ir Achilo auklėtojo Feniko, kuris esą teisingai pataręs savo auklėtiniai padėti achajams, jei šie duos dovanų, o jei ne — ir toliau pykti²⁵. Mes nesutiksime ir su visais tais negražiais dalykais, kurie pasakojami apie Achilą — kad jis buvęs toks godus, jog priėmęs Agamemnono dovanas²⁶, arba kad mirusiojo kūną gražinės tik po to, kai gavęs išpirką — kitaip nesutikęs grąžinti²⁷.

— Tokie poelgiai nenusipelno pagyrimo.

— Aš gerbiu Homerą, bet vis dėlto kad ir nenoromis turiu pasakyti, jog nedora tokius dalykus priskirti Achilui ir tikėti, kai šitai tvirtina kiti poetai. Arba vėlgi — štai ką Achilas sako Apolonui:

Pavojingiausias dievu, tu mane suvedžiojai, taiklusis,

.....

Keršyčiau tau iš tikrųjų, jei tokią galybę turėčiau²⁸.

Net upės dievui Achilas nepakluso²⁹ ir buvo pasirengęs kautis su juo; arba apie savo plaukus, skirtus kiti upei, Sperchėjui, jis pasakė:

Lai jau ir garbanos mano palydi Patroklą herojų³⁰,

o Patroklas tada jau buvo miręs. Neįtikėtina, kad jis būtų šitai padaręs. Arba pasakojimai apie Hektoro lavono vaikiojimą aplink Patroklo kapą³¹, belaisvių aukojimą lauže³² — mes pasakysime, kad visa tai — melas. Mes neeisime, kad mūsų kariai tikėtų, jog Achilas, deivės ir dorovingojo Pelėjo, Dzeuso sūnaus³³, sunus, išauklėtas išmintingą Chirono³⁴, buvęs tokios preštaringos dvasios, jog sirgęs dviem viena kitai priešingomis ligomis — žemu turty troškimu ir išdidžia patiekia dievams ir žmonėms.

101

— Teisingai kalbi.

V. — Taip pat netikėsime,— tariau,— ir kitiems neleisime pasakoti, kad Poseidono sūnus Tesėjas ir Dzeuso sūnus Piritojas buvę gudrūs ir klastingi grobikai³⁵ arba kad kuris kitas dievo sūnus ar didvyris būtų išdrįsęs daryti tokius baisius ir šventvagiškus darbus, apie kuriuos meluoja poetai; mes priverisime poetus sakyti arba kad tai ne jų darbai, arba kad jie nėra dievų vaikai — tik jau ne priešingai ir vienam, ir kitam. Tegul jie nebando įtikinti jaunuolių, kad dievai sukelia blogį ir kad didvyriai nė kiek ne geresni už žmones. Kaip jau anksčiau sakėme, tai nedora ir neatitinka tiesos. Juk įrodėme, kad iš dievų negali kilti blogis.

— Be abejo.

— Net ir klausytis apie tai yra žalinga. Mat kiekvienas ims pateisinti savo nedorumą, jei įsitikins, kad šitaip daro ir darė ir tie, kurie dievams giminingi, ir Dzeuso artimieji:

tarp Idos kaunų

Aukuras jų tėvo, Dzeuso, iškilęs.
Jų gyslomis dar teka kraujas dieviškas³⁶.

Todėl reikia padaryti galą šitokiems mitams, kad jie mūsų jaunuoliams neįskiepytų nuomonės, jog esą galima lengva ranka daryti nusikaltimus.

— Reikia.

— Kadangi mes svarstome,— tariau,— kokių pasakojimų reikia ir kokių nereikia, tai kokią jų rūšį dar liko aptarti? Jau išsiaiškinome, kaip reikia kalbėti apie dievus, demonus, apie didvyrius ir apie Hado karalystę.

— Visiškai.

— Ar tik ne apie žmones mums liko išsiaiškinti?

— Teisingai.

— Bet, mano mielas, kol kas mes nieko negalime apie tai pasakyti.

— Kodėl?

— Aš manau, mes turėtume sakyti, kad ir poetai, ir tie, kurie rašo proza, dažniausiai klaidingai sprendžia apie žmones — jie mano, kad nedorėliai paprastai

d

e

392

b

būna laimingi, o teisingi žmonės — nelaimingi, kad ne-teisingumas esąs naudingas, jei tik jis neiškyla aiškė-tėn, ir kad teisingumas esąs naudingas kitam, o pačiam teisingajam jis — bausmė. Tokius dalykus mes uždrau-sime kalbėti ir liepsime eilėse ir mituose pasakoti visai priešingai. Ar ne taip?

— Taip.

— Jei sutinki, kad aš kalbu teisingai, tai manau, kad sutinki ir su mūsų ankstesniais samprotavimais.

— Teisingai manai.

— Kad apie žmones šitaip negalima kalbėti, mes nutarsime tik tada, kai išsiaiškinsime, kas yra teisin-gumas ir kuo jis savaime naudingas tam, kuris yra teisingas, nesvarbu, ar kiti jį laiko tokiu, ar ne.

— Tikra teisybė.

VI. — Apie pasakojimus užteks kalbėti. Dabar, aš manau, reikia paanalizuoti išraiškos būdus. Tada bū-sime išsiaiškinę ir ką reikia pasakoti, ir kaip.

— Nesuprantu, ką tu turi galvoje,— pasakė Adi-mantas.

— Turi suprasti,— tariau.— Gal šitaip greičiau su-prasi: visa, ką mitų kūrėjai ir poetai pasakoja, jie pasakoja arba apie praetį, arba apie dabartį, arba apie ateitį, ar ne?

— O kaipgi kitaip galėtų būti?

— Ir visa tai jie arba paprastai pasakoja, arba mėgdžiodami, arba darydami ir viena, ir kita kartu.

— Man dar ne visai aišku.

— Matyt, aš juokingas ir nenuovokus mokytojas! — tariau.— Nemoku paaiškinti! Tada padarysiu taip, kaip daro tie, kurie nemoka aiškinti: imsiu koki nors atski-rą atvejį ir, juo remdamasis, pamėginsiu parodyti, ką aš noriu pasakyti. Sakyk, ar žinai „Iliados“ pradžia, kur poetas pasakoja, kaip Chrisas prašė Agamemnono pažinti jam dukterį, kaip šis supyko ir kaip Chrisas, negavęs dukros, meldė dievą atkeršyti achajams?

— Žinau.

393

103

— Žinai, kad, baigiant eilutėmis:

Vyrų achajų, labiausiai gi brolių Atrichų valdovų³⁷,
ir meldė

poetas kalba savo vardu ir visai nemėgina nukreipti mūsų minties kitur, vaizduodamas, jog kalba kas kitas, o ne jis pats. Bet tolesnėse eilutėse jis kalba taip, tarsi jis pats būtų Chrysis, ir nori sudaryti mums išpuodį, kad kalba ne Homeras, o senasis šventikas³⁸. Panašiai sukurtas visas pasakojimas apie Trojos karą, apie įvykius Itakėje ir kitose „Odisejoje“ aprašytose vietose.

— Iš tikrųjų, — pritarė Adimantas.

— Vadinasi, ir tai, kai jis pateikia kitų žodžius, ir kai įsiterpia pats ir kalba nuo savęs, vis tiek yra pasakojimas.

— Aišku.

— Bet kai jis kalba kieno nors kito vardu, ar nesakome, kad tada jis stengiasi kalbėjimo būdu kuo labiausiai panėšėti į tą asmenį, kurį mums pasakė kalbėsiant?

— Sakome, kaipgi ne.

— Bet argi pasidaryti panašiam į kitą žmogų balsu arba išvaizda nereiškia pamėgdžioti tą, į kurį darisi panašus?

— Be abejo.

— Panašiais atvejais, matyt, ir Homeras, ir kiti poetai pasakoja pamėgdžiodami.

— Taip išėina.

— O jeigu poetas niekur nesislėptų, tai visoje jo kūryboje ir pasakojime nebūtų pamėgdžijimo. Kad nesakytum, jog ir vėl nesupranti, aš tau paaiškinsiu, kaip šitai atsitinka. Jei Homeras, pasakęs, jog atvyko Chrysis su išpirka už dukterį ir maldavo achajų, o ypač karalių, ir toliau kalbėtų kaip Homeras, o ne taip, tarsi jis būtų virtęs Chrysu, tai supranti, kad šitai būtų ne pamėgdžijimas, o paprastas pasakojimas. Jis atrodytų maždaug šitaip — pasakysiu proza, nes nesu poetas: „Atvykęs šventikas meldė dievus, kad padėtų

achajams užimti Troją, o patiems nepražūti, ir prašė, kad achajai, pasigėdiję dievo, gražintų jam dukterį už išpirką. Jam taip pasakius, kiti jį pagerbė ir sutiko, bet Agamemnonas užpyko ir liepė jam eiti šalin ir niekad daugiau nesugrįžti, nes tada jam nepadėsias nei skeptras, nei dievo vainikas. O apie jo dukterį pasakė, kad paleisias ją ne anksčiau, negu ji pasensianti, su juo Arge gyvendama. Jis liepė jam eiti sau ir nerzinti jo, jei norįs sveikas sugrįžti namo. Tai išgirdęs, senis išsigando ir tylėdamas pasišalino. Išėjęs iš stovyklos, labai maldavo Apoloną, kreipdamasis į jį višais jo epitetais ir primindamas jam apie savo dovanas — ir šventykloms statyti, ir šventoms aukoms, — kad, atsilygindamas už visa tai, strėlėmis atkeršytų achajams už jo ašaras“³⁹. Šitaip, mano mielas, yra pasakojama paprastai, nemėgdžiojant.

— Suprantu.

VII.— Dabar tau aišku, kad galima pasakoti ir priešingai: pakanka išmesti žodžius, kuriuos poetas įterpia nuo savęs, ir palikti tik dialogą.

— Aišku. Tai juk būdinga tragedijai.

— Teisingai supratai, — tariau. — Dabar, manau, tau jau aišku tai, ko anksčiau nesugebėjau išaiškinti: kad vieną poezijos ir mitų rūšį ištiesai sudaro pamėgdžijimas — tai, kaip tu sakai, tragedija ir komedija, o kitą — paties poeto pasakojimas: tai ypač būdinga diti-rambams; o epinėje poezijoje ir daugelyje kitų poezijos rūšių naudojama ir viena, ir kita. Ar supranti?

— Suprantu, ką tu anksčiau norėjai pasakyti.

— Prisimink, ką mes anksčiau sakėme: kad jau nurodėme, apie ką reikia kalbėti poezijoje, bet mums dar reikia išsiaiškinti, kaip šitai turi būti kalbama.

— Prisimenu.

— Kaip tik tai aš ir turėjau galvoje, sakydamas, kad mums reikia nuspręsti, ar poetams visur leisime naudoti pamėgdžijimą, ar vienur leisime, o kitur — ne, ir būtent kur, ar visai neleisime.

— Numanau, kad tu svarstai, ar išleisime tragediją ir komediją į mūsų valstybę, ar ne.

— Galbūt,— atsakiau.— O gal ir daugiau ką — kol kas dar nežinau: kur žodis neš mus tarsi vėjo dvelkimas, ten ir eisime.

— Gerai pasakei.

— Dabar, Adimantai, pagalvok: ar sargybiniai turi būti pamėgdžiotojai, ar ne? Beje, juk ir tai išplaukia iš to, ką jau anksčiau nutarėme — kad kiekvienas gali gerai dirbti tik viena, o ne daug darbų, ir jeigu pamėgintų imtis daug ko, jam nieko neišeitų ir jis niekur nepasizymėtų!

— Be abejo.

— Ar negalima to paties pasakyti ir apie pamėgdžiojimą? Tas pats žmogus negalėtų vykusiai pamėgdžioti daugelio dalykų.

— Teisybė.

— Vargu ar kas galėtų dirbti kokių nors svarbų darbą ir kartu vykusiai pamėgdžioti daugelį dalykų. Juk netgi tais atvejais, kai, atrodytų, dvi pamėgdžiojimo rūšys yra artimos viena kitai, tiems patiems asmenims šitai nepavyksta — pavyzdžiui, tiems, kurie kuria ir komedijas, ir tragedijas. Argi tu ką tik ir vienos, ir kitos nepavadinai pamėgdžiojimu?

— Pavadinau, ir tu teisybę sakai, kad tie patys asmenys negali daryti kartu ir viena, ir kita.

— Ir rapsodai negali būti kartu ir aktoriai.

— Negali.

— O tie patys aktoriai netinka ir tragedijai, ir komedijai, nors ir viena, ir kita — pamėgdžiojimas. Ar ne? — Pamėgdžiojimas.

— Be to, Adimantai, man atrodo, kad žmogaus prigimtis turi tiek broožų brooželių, kad daugeliu atžvilgių neįmanoma atkurti ar parodyti viso to, ką siekiama atkartoti pamėgdžiojimu.

— Tikra teisybė,— pritarė Adimantas.

VIII. — Taigi, jei laikysimės pirmojo dėsnio, kuri nustatėme,— kad sargybiniai bus atleisti nuo visų kitų darbų ir tik sergės valstybės laisvę, ir labai uoliai, niekuo kitu neužsiimdami, tik tuo, kas susiję su jų pareigomis,— tai jiems nereikės nieko kita daryti

395

c

106

nei ką nors pamėgdžioti. O jeigu jau jie mėgdžios, tai tik tai, kas pritinka — tai yra iš pat vaikystės mėgdžios narsius, santūrius, laisvus žmones ir panašiai. Žemų ir gėdingų dalykų jie neturi daryti, kad mėgdžiodami patys iš tikrųjų nepasidarytų tokie. Argi tu nedami pastebėjai, kad mėgdžiojimas, jeigu jis tęsiasi nuo mažens, virsta ipročiu ir žmogaus prigimties bruožu — jis paveikia ir išorę, ir balsą, ir dvasią.

— Ir dar kaip paveikia.

— Mes neeisime,— tariau,— kad tie, kuriais mes rūpinamės ir kurie turi tapti šauniais vyrais, vyrai būdami, pamėgdžiotų moterį — jauną ar seną, su vyru besivaidijančią ar su dievais besiginčijančią, besidžiuojančią savo laime ar nelaimėje aimanuojančią, liūdinčią ar verkiančią; dar labiau drausime pamėgdžioti sergančią, gimdančią ar mylinčią moterį.

— Be abejo.

— Neeisime mėgdžioti nei vergų, nei vergių — juk jie daro tik tai, kas vergams dera.

— Neeisime.

— Neeisime mėgdžioti ir blogų žmonių, bailių, kurie elgiasi priešingai, negu mes ką tik kalbėjome,— piktžodžiauja, vieni kitus išjuokia, nešvankiai kalba ir girti, ir blaivūs būdami, ir apskritai ko tik jie nepridaro ir vieni kitiems, ir kitiems žmonėms, ir žodžiais, ir darbais! Aš manau, kad negalima pratintis mėgdžioti ir bepročių kalbos bei elgesio: reikia išmokti skirti išprotėjusius ir nedorus žmones — vyrus ir moteris, ir nedera nei daryti ką nors panašaus, nei jų pamėgdžioti.

— Teisybę sakai.

— Na, o ar reikia pamėgdžioti kalvius arba koki kitą darbą dirbančius, irkluojančius trijeras arba duodančius irklininkams taktą, arba darančius ką nors panašaus?

— Jokiu būdu! — sušuko Adimantas.— Juk jiems uždrausta tokiais dalykais užsiimti.

— Gerai. O ar ims jie pamėgdžioti žvengiančius žirgus, baubiančius jaučius, šniokščiančias upes, ošiančią jūrą, griautinių ir panašius dalykus?

396

b

107

— Ne,— atsakė Adimantas.— Juk jiems uždrausta pasiduoti beprotybei ir pamėgdžioti bepročius.

— Jei aš teisingai suprantu tavo mintį,— tariau,— yra tam tikra kalbėjimo ir pasakojimo rūšis, kurią vartoja tikrai doras žmogus, kai jam reikia ką nors pasakyti, bet yra ir kita rūšis, visai nepanašī į pirmąją, kurios pasakodamas griebiasi priešingos prigimties ir priešingai išauklėtas žmogus.

— Kokios tos rūšys? — paklausė Adimantas.

— Aš manau,— tariau,— kad nuosaikus doras žmogus, kai jis pasakodamas priešis prie dorybingo žmogaus kokio nors posakio ar darbo, panorės šitai perteikti taip, tarsi jis pats būtų tas žmogus, ir nesigėdys tokio pamėgdžiojimo. Geriausiai išeina, kai pamėgdžiojamas doras žmogus, kurio poelgiai ryžtingi ir išmintingi. Žymiai prasčiau ir silpniau pamėgdžiojami pašlijusios sveikatos arba pakrikę dėl polinkio įsimylėti, girtavimo ar kokios kitos nelaimės žmonės. O kai pasakotojas susidurs su savęs nevertu žmogumi, jis visai nenorės tapti panašus į už save blogesnę žmogų, nebent tik trumpai akimirksniui, kai tas žmogus daro ką nors gera,— jis gėdysis, nes yra neįpratęs pamėgdžioti tokius žmones, ir kartu bodėsis prisiminti pavidalą žmogaus, kurį širdyje niekina,— nebent tik juokais galės šitai padaryti.

— Suprantama.

IX. — Taigi jis pasakos tokiu būdu, kurį mes aptarėme, kalbėdami apie Homero epą,— ir pamėgdžiodamas, ir paprastai pasakodamas, bet pamėgdžiojimo bus žymiai mažiau negu pasakojimo. Ar teisingai kalbu? — Toks pasakotojas tikrai naudos tokį pasakojimo būdą.

— Kuo toks pasakotojas bus blogesnis,— tariau,— tuo uoliau jis stengsis viską pamėgdžioti ir ne vieno dalyko nelaikys savęs nevertu. Todėl jis viską stengsis pamėgdžioti rimtai ir gausios publikos akyse — ir griaustinę, ir vėjo švilpimą, krušos barbenimą, ašių ir ratų girgždėjimą, trimitų, fleitų ir birbynių balsus, vi-
sokių įrankių sukeliamus garsus, šunų lojimą, avių blio-

vimą ir paukščių balsus. Visą jo pasakojimą sudarys pamėgdžiodamas balsu ir judesiais — paprasto pasakojimo bus visai nedaug.

— Teisybė,— pritarė Adimantas.

— Tai ir yra,— tariau,— tos dvi pasakojimo rūšys, kurias minėjau.

— Iš tikrųjų taip ir yra.

— Iš tų dviejų rūšių viena tik nežymiai kinta, ir suteikus tokiam pasakojimui tinkamą harmoniją ir ritmą, visi, gerai jį perpratę, pasakos maždaug tuo pačiu stiliumi — juk nukrypimai čia nedideli — ir tuo pačiu ritmu.

— Atrodo, kad iš tikrųjų taip yra,— sutiko Adimantas.

— Na, o antroji rūšis yra visai priešinga: norint tinkamai paveikti klausytoją, reikalingos įvairiausios harmonijos ir ritmai, nes čia galimi visokiausi pasikeitimai.

— Šiai rūšiai tikrai šitai būdinga.

— Visi poetai ir apskritai kalbėtojai pasakoja arba vienu, arba kitu būdu, arba derina juos abu.

— Be abejo.

— Tai ką mums daryti? Ar į savo valstybę įsileisime abi tas rūšis, ar tik vieną katrą iš jų, o gal mišrią?

— Jei mano nuomonė nusvertų, įsileistume tik tą nemišrią rūšį, kai poetas pamėgdžioja dorą žmogų.

— Bet, Adimantai, malonus ir mišrus pasakojimas, o vaikams, auklėtojams ir daugumai paprastų žmonių maloniausia yra pasakojimo rūšis, priešinga tai, kurią tu siūlai.

— Taip, jiems ji iš tikro malonesnė.

— Bet gal tu pasakysi,— tariau,— kad ji netinka mūsų valstybei, nes mes neturėsime nei dvilypio, nei daugialypio žmogaus. Kiekvienas darys tik ką nors viena.

— Pasakysiu.

— Todėl tik mūsų valstybėje batusiuys bus tik batusiuys, o ne batusiuys ir kartu vairininkas, žemdirbys —

tik žemdirbys, o ne kartu dar ir teisėjas, karys bus tik karys, o ne kartu dar ir prekiautojas ir t. t.

— Teisybę sakai.

— Taigi, jeigu į mūsų valstybę atvyktų žmogus, sugebąs pasiversti kuo tik nori ir viską pamėgdžioti, ir norėtų mums parodyti savo kūrinį, mes jį pagerbume kaip šventą, nuostabų, žavų žmogų, bet pasakytume, kad mūsų valstybėje tokių žmonių nėra ir neleidžiama jiems atsirasti, ir išsiųstume jį į kitą valstybę, ištepe galvą mira ir apvainikavę vilnoniais kaspinais, o patys tenkintumės griežtesniu poetu bei sakotoju, nors ir ne tokiu žaviu, bet tinkamu mūsų tikslui, kuris pamėgdžiotų dorovingo žmogaus kalbėjimo būdą ir kalbėtų taip, kaip mes nustatėme iš pradžių, kai aptarėme karių auklėjimą.

— Jei tai nuo mūsų priklausytu, mes šitaip elgtumėmės.

— Atrodo, mano mielas, kad mes jau baigėme aptarti tą dailiųjų menų dalį, kuriai priklauso pasakojimai ir mitai: išsiaiškinome, ką ir kaip reikia kalbėti.

— Ir man taip atrodo.

X. — Ar nereikėtų, — tariau, — dabar pakalbėti apie dainas ir lyrinę poeziją?

— Tikrai reikėtų.

— Kiekvienas galėtų pasakyti, ką apie tai turėtume kalbėti ir kokios jos turėtų būti, kad atitiktų mūsų anksčiau nustatytas taisykles.

Glaukonas nusišypsodamas tarė:

— Aš, Sokratai, matyt, esu ne iš tų žmonių, nes dabar negalėčiau pasakyti, ką apie tai turėtume tvirtinti. Beje, ši tą numanau.

— Vis dėlto, — tariau, — tu visų pirma gali drąsiai tvirtinti, kad lyriką sudaro trys dalys — žodžiai, harmonija ir ritmas.

— Taip, šitai galiu tvirtinti, — sutiko Glaukonas.

— Kadangi lyriką sudaro ir žodžiai, šiuo atžvilgiu ji niekuo nesiskiria nuo nedainuojamų žodžių, jai galioja tos taisyklės, apie kurias ką tik kalbėjome.

— Teisybę sakai.

398

b

— Harmonija ir ritmas turi prisiderinti prie žodžių.
— Be abejo.
— Bet mes pripažinome, kad raudų ir aimanų pozicijoje negali būti.
— O kokios būna raudų dermės? Pasakyk, juk tu nusimanai apie muziką.

— Mišri lydinė, griežta lydinė ir kitos panašios.

— Tad turėtume jų atsisakyti — tariau. — Jos netinka net moterims, kurios turi būti padorios, o ką jau kalbėti apie vyrus!

— Teisingai.

— Sargybiniams visiškai netinka girtumas, išgleblimas ir tingėjimas.

— Aišku.

— O kurios dermės glebina ir yra būdingos užstatėms dainoms?

— Joninė, — atsakė Glaukonas, — ir lydinė — jas vadina palaidomis.

— Ar šitokios, mano mielas, tinka kariams?

— Ne. Atrodo, kad lieka tik dorinė ir fryginė.

— Aš, — tariau, — nenusimanau apie dermes, bet tu mums palik tą, kuri tinkamai pamėgdžiotų narsaus vyro, atsidūrusio karinių veiksmų įkarštyje ir priversto įveikti visokiausius sunkumus, balsą ir tartį. Kai jam nesiseka, kai jis sužeistas ar eina į mirtį, arba jį ištin-ka kokia kita nelaimė, jis drąsiai ir išvermingai pakelia savo likimą. Palik mums ir kitą dermę, kuri pamėgdžiotų žmogų, taikiu metu užsiėmusį ne priverstine, o savanoriška veikla, kai jis arba stengiasi ką nors įtikinti, prašo, meldžia dievus arba pamoko ir pataria žmogui, arba, priešingai, kai pats išklauso kitų prašymų, pamokymų arba įtikinėjimų, žmogų, kuriam sekasi, bet kuris nesikeičia į puikybę, o visada elgiasi išmintingai ir santūriai, atsižvelgdamas į padarinius. Tad

palik mums šias dvi dermes — jos puikiausiai pamėgdžioja prievartą ir savanoriškumą, laimę ir nelaimę, nuosaikumą ir narsumą.

— Tai kaip tik tos dermės, apie kurias aš ką tik kalbėjau, — pasakė Glaukonas.

399

b

c

110

111

— Taigi dainose ir lyrinėje poezijoje mums nereikės nei daugiabalsiškumo, nei visų dermių sumaišymo.

— Atrodo, kad nereikės.

— Taigi mums nereikės trigonų, pektidų⁴⁰ ir kitokių daugiastygių instrumentų su daugybe dermių dirbėjų.

— Matyt, kad ne.

— O fleitų dirbėjus ir fleitininkus ar priimsi į mūsų valstybę? Juk fleita turi daugiausia balsų, ir visų dermių maišymas — tai tik fleitos pamėgdžiojimas.

— Teisingai.

— Taigi,— tariau,— valstybei lieka reikalingos tik lyra ir kitara, o piemenims laukuose — birbynė.

— Pagal šį samprotavimą taip išeina.

— Čia nėra nieko ypatinga, mano mielas, — pasakiau,— kad Apoloną ir jo instrumentą mes vertiname labiau negu Marsiją ir jo instrumentą⁴¹.

— Prisiekiu Dzeusu, nieko ypatinga.

— Po šimts! — tariau. — Nė nepastebėjome, kaip vėl apvalėme mūsų valstybę nuo prabangos, kuria ją sakėme esant užsikrėtusia!

— Mes pasielgėme protingai, — pasakė jis.

XI. — Na, — tariau, — tai apvalykime ją ir nuo viso kito. Po harmonijų iš eilės reikia kalbėti apie ritmus. Mums reikia ieškoti ne įvairių, iš visokiausių pėdų sudarytų ritmų, bet tokių, kurie atspindėtų dorą ir narsaus žmogaus gyvenimą, o juos suradus, reikia ritmą ir melodiją priderinti prie atitinkamų žodžių, bet ne žodžius derinti prie ritmo ir melodijos. Kokie yra tie ritmai, turėsi tu nurodyti, panašiai kaip nurodei dermes.

— Prisiekiu Dzeusu, aš nežinau, ką sakyti. Iš patirimo žinau, kad yra trys pėdų rūšys, iš kurių sudaromi metrai, panašiai kaip yra keturi sąskambiai, iš kurių sudaromos visos dermės. Bet negalėčiau pasakyti, kokį gyvenimą kurie iš jų pamėgdžioja⁴².

— Tuo klausimu, — pasakiau aš, — pasitarsime su Damonu⁴³ — koks metras tinka žemam elgesiui, koks išūlumui, beprotybei ir kitokioms ydoms reikšti ir

112

3 Platonas

koks — priešingiems dalykams pamėgdžioti. Man rodos, aš esu girdejęs, kaip jis kalbėjo apie kažkokį sudėtinį metrą, kurį vadino enoplįju, kartu daktilinį ir herojinį metrą, tik nežinau, kaip jį sudarinėjo ir kaip tolygiai išdėstydavo pakilimus ir nuleidimus eilutėje, sudarytoje iš ilgų ir trumpų skiemenų. Be to, jis, kiek pamenu, minėjo jambą ir kažkokį kitą metrą, rodos, trocheją, kurį sudaro ilgų ir trumpų skiemenų derinys. Kai kuriais atvejais jis ne mažiau peikė arba gyrė tempą negu patį ritmą, o kartais ir vieną, ir kitą drauge, bet aš nesugebu to atpasakoti. Tuos dalykus, kaip sakiau, palikime Damonui, nes juos aptarti ilgai užtruktų. O gal tu kitaip manai?

— Prisiekiu Dzeusu, ne, — atsakė Glaukonas.

— Bet tu galėtum bent jau pasakyti, kad graškštumas ir graškštumo stoka priklauso nuo ritmo tobulumo ir netobulumo.

— Be abejo.

— Panašiai ritmiškumas atitinka gerą kalbėjimo stilių, o neritmiškumas — jo priešingybę. Taip pat ir gera bei prasta harmonija, jeigu, kaip ką tik sakėme, ritmas ir harmonija derinasi prie žodžių, o ne žodžiai prie jų.

— Jie tikrai turi taikytis prie žodžių.

— O argi išraiškos būdas ir pati kalba neatspindi žmogaus sielos?

— Kaipgi nei!

— O visa kita — kalbos ypatybės?

— Taip.

— Vadinasi, kalbos gražumas, harmoningumas, graškštumas ir ritmingumas išplaukia iš sielos paprastumo — ne to minties skurdumo, kurį tik pagražindami vadiname paprastumu, o tikrojo būdo paprastumo, kuriame jungiasi gėris ir grožis.

— Visai teisingai.

— Ar mūsų jaunuoliai neturi visai šito siekti, jei nori atlikti savo pareigas?

— Turi.

113

— Juk šito apstu dailėje ir visose vaizduojamojo meno šakose — audimo, siuvinėjimo mene, statyboje, visokių reikmenų gamyboje, kūrų ir augalų prigimtyje: viskas yra arba gražu, arba bjauru. Bjaurumas, neritmingumas ir neharmoningumas yra giminingi kalbos ir būdo piktumui, o priešingos savybės yra artimos išmintingumui ir dorovingumui.

— Visai teisingai, — pritarė Glaukonas.

b XII. — Negi mums reikės prižiūrėti tik poetus ir versti juos arba įkūnyti savo kūriniuose gerus papročius, arba visai atsisakyti kūrybos? Ar nereikės kontroliuoti ir kitų menininkų ir neleisti jiems gyvų būtybių paveiksluose, pastatuose ir kitokiuose kūriniuose įkūnyti ydų, nesivaldymo, žemumo ir bjaurumo? O tiems, kurie negalės paklusti šitiems reikalavimams, iš viso neleisime kurti; kitaip mūsų sargybiniai, augdami tarp tų blogio atvaizdų, tarsi gandydamiesi užferštoje ganykloje ir kasdien po truputį skabydami apnuodytą žolę, pamažu, nejučiomis sukauptų savo sieloje didelį blogį. Todėl mums reikia ieškoti tokių menininkų, kurie dėl savo gimtųjų gabumų galėtų eiti grožio ir grakštumo prigimties pėdomis, kad mūsų jaunuoliams, tarsi sveiko krašto gyventojams, viskas eitų į naudą, kad iš kurios tik pusės jų akis ir ausis pasiektų gražūs kūriniai, jie tarsi švelnus vėjelis iš gerų kraštų nėsų jiems sveikatą ir nejučiomis jau iš pat mažens suartintų juos su gražiu žodžiu ir skatintų draugauti ir sutarti su juo.

— Iš tikrųjų jie būtų gerai auklėjami!

c — Glaukonai, — tariau, — ar ne dėl to dailieji menai auklėja, kad ritmas ir harmonija giliausiai įsikverbia į sielos gelmes ir stipriausiai ją paveikia? Jie patys yra grožis ir žmogų padaro gražų, jei tik jis teisingai auklėjamas; o jeigu ne — priešingai. Šitaip išauklėtas žmogus labai gyvai pajunta apsilėidimą ir bjaurumą meno ir gamtos kūriniuose ir piktinasi jais; jis guria gražius kūrinius ir su džiaugsmu priima juos į savo širdį, jis maitinasi jais ir pats tampa tobulas; jis teisingai peikia bjaurius dalykus ir neapkenčia jų

402

114

nuo pat vaikystės, kai dar nesuvokia protingos kalbos, o vėliau, kai ateis tokios kalbos laikas, jis pamils ją kaip savą, suvokdamas, kad ji būdinga jam pagal išsiauklėjimą.

— Man atrodo, — pasakė Glaukonas, — kad kaip tik dėl to dailieji menai tokie svarbūs auklėjimui.

— Kai mokėmės skaityti, — tariau, — tik tada pasijutome susigauda, kai suvokėme, kad skirtingų raidžių visuose junginiuose, kuriuose tik jų pasitaiko, yra visai nedaug, ir įpratome skirti kiekvieną raidę, nei dideliuose, nei mažuose junginiuose neniekindami jų, tarsi būtų neverta kreipti į jas dėmesį, bet visur stengiamiesi atpažinti jas. Tik tada išmokome skaityti, kai su tuo susidorojome.

— Teisingai.

— Vadinasi, ir raidžių atvaizdus kur nors vandyje arba veidrodyje mes atpažinsime tik tada, kai pažinsime pačias raides — o čia reikalingas tas pats menas ir pratybos.

— Be abejo.

— Prisiekiu dievais, mes nebūsime perpratę nė dailiųjų menų — nei mes patys, nei sargybiniai, kuriuos mums reikia auklėti, — tol, kol nežinosime visų nuosaukumo, narsumo, kilnumo ir didžiadvasiškumo rūšių ir visko, kas šioms dorybėms yra gimininga, ir tų dailiųjų, kurie yra joms priešingi, kol neaptiksime jų visur, kur tik jie pasitaiko — jų pačių ir jų atvaizdų, — ir dideliuose, ir mažuose dalykuose, nes ir čia reikalinga tas pat — menas ir pratybos.

— Teisingai kalbi.

— Vadinasi, jei koks nors žmogus turėtų puikių dvasinių ypatybių ir jo išorinė išvaizda derintųsi su vidinėmis savybėmis, nes jos turėtų bendrų bruožų, tai būtų gražiausias reginys tam, kuris sugeba matyti.

— Iš tikrųjų.

— Argi gražiausias dalykas nėra maloniausias?

— Be abejo.

— Tokius žmones ir mylėtų labiausiai tas, kuris atsidavęs dailiesiems menams, o tu, kuriems toks harmoningumas nebūdingas, — nemylėtu.

— Jei tai būtų dvasinis trūkumas — nemylėtu, o jeigu fizinis — padarytų nuolaidą ir norėtų mylėti.

— Suprantu, — tariau. — Tu turi ar turėjai tokį nuolytį. Sutinku ir nekaltinu tavęs dėl to. Bet pasakyk štai ką: ar nesąikingi malonumai dera su nuosai-
kumu?

— Kaipgi derės, — atsakė Glaukonas, — jei jie įaudrina sielą ne mažiau kaip skausmas!

— O ar dera jie su kokia kita dorybe?

— Jokiu būdu ne.

— O su įžūlumu ir nesivaldymu?

— Visų mažiausiai.

— Ar galėtum pasakyti koki didesni ir stipresni malonumą už meilės smagumus?

— Negalėčiau, — tarė. — Nėra už juos audringesnio.

— Protingos meilės ypatybė yra mylėti tai, kas kuklu ir gražu, be to, mylėti santūriai ir harmoningai.
— Iš tikrųjų.

— Vadinasi, protingai meilei nedera tai, kas yra beprotiška ir gimininga nesivaldymui.

— Nedera, — atsakė Glaukonas.

— Nedera jai ir meilės malonumai: protingai besimylintieji — nei išimylėjęs, nei mylimasis — neturi turėti su jais nieko bendra.

— Tikrai, Sokratai, prisiekiu Dzeusu, šitai jai nedera.

— Vadinasi, mūsų kuriamoje valstybėje tu taip sutvarkysi, kad išimylėjęs būtų draugas savo mylimajam, kartu leistų laiką ir elgtųsi su juo kaip su sumumi vardan kilnaus tikslo, jei šis sutinka. O šiaip jis tegul taip su juo bendrauja, kad niekada negalėtų kilti net įtarimas, jog tarp jų yra kas nors daugiau. Priešingu atveju jis užsitrauks priekaištą, kad yra grubus ir nesupranta grožio.

— Teisingai.

116

— Ar tau neatrodo, — tariau, — kad baigėme aptarti dailiuosius menus? Tikslą tikrai pasiekėme, nes visa, kas susiję su dailiaisiais menais, turi baigtis meile grožiui.

— Sutinku, — pasakė Glaukonas.

XIII. — Po dailių menų jaunuolius reikia mokyti gimnastikos.

— Be abejo.

— Ir šiuo atžvilgiu reikia auklėti nuodugnai, pradedant nuo mažens ir toliau visą gyvenimą. Mano nuomone, štai kaip yra — beje, spręsk ir tu: aš nematau, kad jeigu žmogaus kūnas yra sveikas, tai dėl jo gerų savybių ir siela tampa gera; pagal mane, yra priešingai — gera siela savo geromis savybėmis sąlygoja kūno gerovę. Ar ne taip?

— Ir man taip atrodo.

— Taigi, jeigu mes pakankamai pasirūpinsime mūsų sargybinių siela ir paskui jiems patiems pavesime rūpestingai mankštinti savo kūną, o patys, kad neriekėtų daugžodžiauti, pasitenkinsime, nurodydami tik keletą pavyzdžių, mes pasielgsime teisingai.
— Teisingai.

— Jau sakėme, kad sargybiniai turi vengti girtavimo. Niekam nepritinka taip nusigerti, jog nebežinotum, kur esi, o sargybiniams ypač.

— Būtų juokinga, jei sargybinių turėtų saugoti sargybinis.

— O kaip su maistu? Juk šie žmonės yra svaibiausių varžybų dalyviai, ar ne?

— Taip.

— Tai ar jiems netiktų atletų maistas⁴⁴?

— Galbūt.

— Bet toks maistas kenkia sveikatai, nuo jo žmogus pasidaro apsnūdes. Ar nematai, kad atletai visą gyvenimą miega ir, jei tik bent kiek pažeidžia savo režimą, iškart sunkiai suserga?

— Matau.

— Taigi, — tariau, — kariai turi būti geriau parengti. Jie turi būti budrūs kaip šunys, gerai matyti ir gir-

117

404

d

c

— Kai valstybėje paplis istvirkavimas ir ligos, argi tada neprireiks teismų ir ligoinių⁴⁹? Argi nebus gerbiama teisė ir gydymo menas, kai net ir daugelis laisvų garbingų žmonių jais uoliai užsiims?

— Tikriausiai.

XIV. — Tad ar galėtum rasti dar svaresnį įrodymą, jog piliečiai auklėjami blogai ir gėdingai, negu tai, kad gydytojai ir prityrę teisėjai pasidarė reikalingi ne tik prastiems žmonėms ir amatininkams, bet net ir tiems, kurie giriasi esą išauklėti garbingai? Argi ne gėda, argi tai prikišamai nerodo auklėjimo stokos, kai žmonės, neturėdami savo teisingumo supratimo, yra priversti naudotis pašalinių žmonių sprendimais ir padaryti juos savo viešpačiais ir teisėjais?

— Didžiausia gėda.

— Ar tau neatrodo, kad dar didesnė gėda, kai kas nors ne tik didesnę dalį savo gyvenimo praleidžia teisumo bylinėdamasis — tai kitus kaltindamas, tai pats kaltinamas, — bet dėl savo neišsiauklejimo net didžiuojasi, kad sugeba daryti nusikaltimus ir, būdamas vikrus kaip vijurkas, moka visokiausiais būdais išsivengti baismės — ir tai vis dėl menkniekių, nieko nevertų dalykų, nes jis nežino, jog kur kas geriau ir naudingiau savo gyvenimą tvarkyti taip, kad nereikėtų ieškoti snaudžiančio teisėjo pagalbos?

— Iš tikrųjų tai dar didesnė gėda.

— O ar ne gėda kreiptis į gydytojus ne dėl žaizdų ir kokių nors kasmet pasikartojančių ligų, bet dėl to, kad nuo tinginavimo ir tokio gyvenimo būdo, apie kurį kalbėjome, žmonės tarsi tvenkiniai prisipildo skysčių ir garų ir priverčia šaunuosius Asklepį⁵⁰ sūnus sugalvoti toms ligoms išpūtimų ir katarų pavadinimus?

— Tai iš tikrųjų nauji ir keisti ligų pavadinimai.

— Asklepį laikais, — tariau, — tokių ligų dar nebuvo. Aš sprendžiu iš to, kad Asklepį sūnus nepriekaištavo moteriai, kuri sužeistam ties Troja Euripilui davė gerti Pramno vyno, įbėrusi į jį miežinių miltų ir

b

dėti ir būti tokie sveiki, kad žygiuose, dažnai keičiantis maistui ir gėrimui, priversti kęsti tai kaitrą, tai daroganą, nesusingtų.

— Ir man taip atrodo.

— Tad ar tik nebus gimnastika mūsų ką tik aptartų dailiųjų menų sesuo?

— Ką tu turi galvoje?

— Toks auklėjimas paprastas ir patogus, ypač karo dalykuose.

— Koks tas auklėjimas?

— Šitai galima sužinoti kad ir iš Homero. Juk žinai, kad šis poetas žygiuose savo herojų nemaitina žuvimi, nors jie būtų Helesponto⁴⁵ pajūryje, nei virta mėsa, o tik kepta; kariams taip yra patogiau, nes ugnis visur po ranka, ir puodų nereikia vežiotis su savimi.

— Teisybė.

— Man atrodo, Homeras niekur nemini ir prieskonių. Ir kiti atletai žino, kad, norint išlaikyti stiprų kūną, reikia nuo jų susilaikyti.

— Jie tai žino ir susilaiko, — pritarė Glaukonas.

— Atrodo, mano mielas, kad tu nepritari ir Sirakūzuose įprastam maistui⁴⁶, ir siciliečių valgių gausybei — jei mūsų išvados tau atrodo teisingos.

— Nepritariu.

— Taip pat nepritari, kad vyrai, kurie nori išaugoti stiprų kūną, pasiimtų meilužę iš Korinto⁴⁷.

— Nepritariu.

— Ir kad gardžiuotusi pagarsėjusiais Atėnų kepiniais⁴⁸?

— Žinoma.

— Šitoki maitinimasi ir gyvenimo būdą galėtume palyginti su lyrine poezija ar daina, sudėta iš visokių dermių ir ritmų.

— Galėtume.

— Ten įvairovė gimdo nesivaldymą, ščia — ligą; tuo tarpu dailiųjų menų paprastumas sukuria dvasios pusiausvyrą, o gimnastikos — kūno sveikatą.

— Tikra teisybė.

įtrūpinusi sūrio ⁵¹ — o tai, kaip atrodo, turėjo sukelti uždegimą; nepeikė jie ir Patroklo gydymo būdo.

— Iš tikrųjų keistas gėrimas tokiam ligoniui!

— Ne toks jau keistas, jei turėsi galvoje, kad iki Herodiko ⁵² Asklepijo mokiniai dar netaikė dabartinio gydymo būdo ir nemokėjo pakreipti ligos eigos. Herodikas buvo gimnastikos mokytojas. Apsirgęs jis gydėsi gimnastika; iš pradžių taip kankino patį save, o paskui ir daugelį kitų žmonių.

— Kaip? — paklausė Glaukonas.

— Jis atitolino savo mirtį. Sirgdamas mirtina liga ir neįstengdamas išsigydyti, jis metė viską į šalį ir gyveno vien tik gydydamasis ir žiūrėdamas, kad nė kiek nenukryptų nuo įprasto gyvenimo būdo, ir savo išminties dėka sulaukė senatvės. Bet tai buvo mirtininko gyvenimas.

— Puikiai jam atsilygino jo menas!

— Pagal nuopelnus, — tariau, — nes žmogus nežinojo, jog Asklepijas neparodė savo palikuonims šio kio gydymo būdo ne dėl to, kad būtų jo nežinojęs arba neturėjęs patyrimo, o dėl to, kad žinojo, jog visose gerai tvarkomose valstybėse kiekvienam žmogui yra skirtas koks nors darbas ir jis turi jį atlikti, o ne visą gyvenimą gydyti savo ligas. Įdomu, kad šitai savo elgesiu patvirtina amatininkai, o tarp turtingųjų ir laikomų pasiturinčiaisiais šito nepamatysi.

— Ką tu nori tuo pasakyti?

XV. — Dailidė susirgęs prašo gydytojo, kad duotų jam vimdomųjų arba vidurius paleidžiančių vaistų, kurie padėtų atsikratyti ligos, arba kad pridegintų ar išpjautų ligą. O jeigu jam paskirs ilgą gydymą, lieps apsiiršti galvą vilnoniais skudurais ir taip toliau, jis iškart pasakys, kad neturi laiko sirgti, be to, kas iš tokio gyvenimo, jei visą laiką galvosi tik apie ligą ir nedirbsi savo darbo. Jis numoja ranka į tokį gydytoją ir, grįžęs prie įprasto gyvenimo, arba pasveiksta ir toliau dirba savo darbą, arba, jeigu jo kūnas yra per silpnas iverkti ligą, miršta ir išsivaduoja iš bėdų.

— Sitokiam žmogui, — tarė Glaukonas, — kaip tik taip reikia naudotis gydymu.

— Ar ne todėl, — paklausiau, — kad jis turi darbą, kurio nedirbant jam neverta nė gyventi?

— Tikriausiai todėl.

— O turtuolis, kaip sakėme, neturi tokio darbo, kurio priverstas atsakyti, nebegalėtų gyventi.

— Bet šito paprastai neprisipažįstama.

— Ar esi girdėjęs, — paklausiau, — Fokilido ⁵³ pasakį, kad kūno tvirtumu reikia rūpintis tik tada, kai turi iš ko gyventi.

— Manau, kad šituo reikia rūpintis jau ir anksčiau.

— Dėl šito dalyko nesiginčykim su Fokilidu, o vėliau patys išsiaiškinkime, ar turtuoliui reikia mąkstinti savo kūną ir ar be šito jam gyvenimas — ne gyvenimas? O gal tik dailidėms ir kitiems amatininkams rūpinimasis ligomis trukdo dirbti savo darbą, bet apskritai Fokilido patarimas niekam nekliudo?

— Pristiekiu Dzeusu, — atsakė Glaukonas, — labiau siai trukdo per didelis rūpinimasis kūnu, kai nesitenkinama paprasta gimnastika: šitai erzina ir namų reikaluose, ir karo žyguose, ir nemalonu, kai tuo užsiima mieste sėdintys valdžios atstovai. Bet blogiausia, kad toks perdėtas rūpinimasis kūnu kliudo įgyti žinių, mąstyti ir užsiimti saviaukla; mat žmonės mano, jog nuo to per daug įtempiamas protas, ima svaigti galva, ir kaltina dėl to filosofiją, kuri padeda ugdyti ir patikrinti dorybes, tarytum ji būtų kliūtis viskam ir tarytum kaip tik ji vestų žmogų be paliovos galvoti tik apie ligas ir visą laiką kankintis dėl savo sveikatos.

— Taip jau yra, — sutiko Glaukonas.

— Todėl, matyt, galima teigti, kad ir Asklepijas šitai žinojo: tiems, kurie iš prigimties turi sveiką kūną ir tvarkingai gyvena, bet gauna kokią neįprastą ligą, — tokie žmonės ir tokiais atvejais jis nurodė, kaip reikia gydytis: ligą reikia išvaryti vaistais arba išpjauti, tačiau reikia laikytis įprasto gyvenimo būdo, kad nenukentėtų visuomeniniai reikalai. Bet liguistiams ir

silpniems žmonėms, visą gyvenimą sergantiems vidaus ligomis, jis nemėgino palengvinti, keisdamas jų gyvenimo būdą ir šitaip tik užvilkindamas ligą, ir pratęsti vargingą tokių žmonių gyvenimą, suteikti jiems galimybę turėti palikuonių, suprantama, tokių pat silpnų, kaip ir jie patys. Žmogų, kuris neįstengia išgyventi prigimties jam skirto amžiaus, Asklepijas laikė nevertu gydyti, nes toks žmogus nenaudingas nei sau pačiam, nei visuomenei.

— Tavo nuomone, Asklepijas rupinosi visuomene?
— Aišku, rūpinosi, — tariau. — O ir jo sūnūs įrodė, kad jis buvo kaip tik toks. Argi nematai, kaip jie pasižymėjo mūsųose ties Troja, gydydami kaip tik taip, kaip aš sakau? Ar neatsimeni, kad Menelajui, kurį sužeidė Pandaro strėlė, jie iš žaizdos

Kraują išspaudė (...), o paskui jau švelniosiom žotelėm
Barstė ją.⁵⁴

ir, kaip ir Euripilui, nenurodė, ką po to reikia gerti ir valgyti. Mat žmonėms, kurie prieš sužeidimą buvo sveiki ir tvarkingai gyveno, užtenka vaistų, nors tuo metu jiems ir prisieitų išgerti vyno, medaus, miežinių miltų ir sutrinto sūrio mišinį. O iš prigimties liguisto, be to, dar ir nesuvaldančio žmogaus gyvenimą jie laikė esant nenaudingą nei jam pačiam, nei kitiems, todėl manė, kad neverta jo gydyti, net jei jis būtų turtingesnis už Midą.⁵⁵

— Pagal tavo išsena, — tarė Glaukonas, — kad Asklepijo sūnūs buvo labai protingi.

XVI. — Jiems ir dera tokiems būti, — pasakiau, — nors tragedijų rašytojai ir Pindaras yra kitokios nuomonės ir tikina, kad Asklepijas, nors ir buvęs Apolono sūnus, papirktas auksu, išgydęs mirštantį turtuolių ir už tai buvęs perkūno nutrenktas. Bet mes, laikydamiesi to, ką anksčiau pasakėme, netikėsime nei vienu, nei kitu: jei jis būtų buvęs dievo sūnus, tai nebūtų norėjęs nedorai pasipelnyti; o jeigu jis mėgo nedorai pelnytis, tai nebuvo dievo sūnus.

122

— Tikra teisybė. Bet ką tu, Sokratai, manai apie šitokią dalyką: argi mūsų valstybei nereikia gerų gydytojų? O geriausi gydytojai turbūt bus tie, per kurių rankas perėjo kuo daugiau žmonių — sveikų ir liguonių, — panašiai kaip geriausi teisėjai bus tie, kurie turėjo reikalų su įvairiausios prigimties žmonėmis.

— Taip, mums iš tikrųjų reikia gerų gydytojų ir teisėjų. O ar žinai, kokius aš laikau geriausiais?

— Jei pasakysi — žinostu.

— Pamėginsiu, — atsakiau. — Bet savo klausimu tu sujungei du visai skirtingus dalykus.

— Kaipgi?

— Geriausi gydytojai bus tie, kurie iš pat mažens ne tik mokysis savo meno, bet ir susidurs su kuo daugiau sunkiai sergančių žmonių, o ir patys bus iš prigimties silpnos sveikatos ir kamuojami visokių ligų. Juk jie kūną gydo ne kūnu, nes tokiu atveju gydytojai negalėtų būti ligoti, — jie gydo kūną siela, o ja negalima gerai gydyti, jei ji yra bloga ar pasidarė tokia.

— Teisybę sakai, — sutiko Glaukonas.

— O teisėjas, mano mielas, savo siela vadovauja kitai sielai. Todėl neleistina, kad jo siela iš jaunumės bendrautų su nedoromis sielomis ir pati išmėgintų visas nedorybes — ir visa tai tik dėl to, kad pagal savo pačios patyrimą galėtų spręsti apie kitų poelgius, panašiai kaip gydytojas taikliai sprendžia apie kitų ligas pagal savąsias. Priešingai, kad galėtų sveikai spręsti, kas yra teisinga, siela iš jaunumės turi būti nekalta ir nepatyrusi nedorybių. Todėl dori jaunuoliai atrodo nai-vūs ir lengvai leidžiasi nedorėlių apgaunami — juk jie neturi jokių nedoriems žmonėms giminingų bruožų.

— Jie tikrai yra tokie.

— Todėl, — tariau, — geras teisėjas bus ne jaunas, o senas žmogus, kuris tik subrendęs patyrė, kas yra nedorybė, — žinoma, patyrė ją ne savo sieloje glūdinčia ir ne kaip savo paties savybę, o priešingai — glūdinčia kitų žmonių sielose, kaip kažką jam svetima.

123

c Daug laiko prirėkė, kol jis išmoko pažinti šį blogį —
juk jam tai žinojimo, o ne patyrimo dalykas.

— Šitoks teisėjas būtų tikrai idealus.

— Tai ir bus, — tariau, — tas geras teisėjas, kurio
tu ieškai, nes geras tas, kuris turi gerą sielą. O mitrus
ir įtarus žmogus, pats pridaręs visokių nedorybių ir
manantis esąs apsukrus ir protingas, bendraudamas su
į save panašiais žmonėmis, atrodo nepaprastai išval-
gus, nes visko baiminasi, pats savyje matydamas ne-
dorybių pavyzdžius. Bet kai tenka bendrauti su gerais
žmonėmis ir vyresniais už save, tada jis atrodo kvai-
las, nes yra nepatiklus, kai nėra pagrindo nepasitikėti,
ir nesupranta sąžiningumo — juk jis savo sieloje nieko
panašaus neturi. O kadangi su blogais žmonėmis jis
susiduria dažniau negu su gerais, tai ir sau pačiam, ir
kitiems atrodo veikiau išmintingas, o ne neišmanėlis.

— Tikra teisybė, — sutiko Glaukonas.

XVII. — Vadinasi, — tariau, — ne tokio teisėjo
mums reikia ieškoti, jei norime, kad jis būtų geras ir
išmintingas, o tokio, kokį prieš tai nurodėme. Mat ne-
dorybė niekuomet nepažins nei dorybės, nei savęs pa-
čios, o dorybė, jeigu ji ugdoma, pažins ir nedorybę, ir
pačią save. Man atrodo, kad toks žmogus tampa išmin-
tingas, o ne nedorėlis.

— Ir man taip atrodo.

— Taigi kartu su tokia teisėtvarka tu įvesi mūsų
valstybėje ir tokį gydymo meną, kokį čia aptarėme.
Abu šie menai rūpinsis tais piliečiais, kurie ir kūnu,
ir siela bus pilnaverčiai; tiems, kurie ne tokie, kurie
silpno kūno, leis numirti, o tuos, kurių nedora siela
ir kurie, be to, yra nepagydomi, nužudys.

— Šitaip bus geriau ir tiems nelaimingiesiems, ir
valstybei.

— Aišku, — tariau, — jog jauni žmonės saugosis,
kad tik nereikėtų pasinaudoti teisėjo paslaugomis, jei-
gu jie bus išaukšti tu paprastų dailiųjų menų, kurie,
kaip sakėme, įskiepija nuosaikumą, dvasia.

— Be abejo.

124

b — Tuo pačiu keliu eidamas, nusimanantis apie dai-
liusius menus žmogus panorėjęs pasitelks gimnastiką,
kad galėtų apsieiti be gydytojo pagalbos — išskyrus
tik būtinus atvejus.

— Ir man taip atrodo.

— Jis gimnastikuos ir įveiks sunkumus, kad paža-
dintų igimtą sielos narsumą ir smarkumą, o ne tam,
kad igytų jėgos, kaip kiti atletai, kurie ir maitinasi, ir
laikosi ypatingo režimo tik norėdami išvystyti kūno
jėgą.

— Tu visiškai teisus.

c — Ar tu, Glaukonai, manai, jog tie, kurie nutarė,
kad auklėti reikia dailiaisiais menais ir gimnastika, ši-
taip padarė dėl to, jog, kaip mano daugelis, vienu iš
jų lavintų kūną, o kitu — sielą?

— O kaipgi kitaip?

— Man atrodo, — tariau, — kad ir viena, ir kita
yra skirta sielai.

— Na jau!

— Ar nesipastebėjęs, kokio būdo būna tie, kurie
visą gyvenimą skiria gimnastikai ir visai nesidomi
dailiaisiais menais arba priešingai?

— Ką tu turi galvoje?

d — Vienų žiaurumą ir grubumą, — atsakiau, — o ki-
tų švelnumą ir romumą.

— Taip, tie, kurie užsiima tik gimnastika, tampa
grubesni negu dera, o tie, kurie domisi tik dailiaisiais
menais, pasidaro perdaug švelnūs — tai jų nepuošia, —
patvirtino Glaukonas.

e — O juk grubumas galėtų skatinti igimtą sielos
aršumą ir, teisingai ugdomas, virstų narsumu; bet, ži-
noma, per didelis grubumas pasidaro nepakenčiamas.
— Ir man taip atrodo.

— Na, o romumas būdingas į filosofiją linkusiai
prigimčiai; tiesa, perdėtas romumas skatina pernelyg
didelį būdo minkštumą, bet jeigu gerai auklėjama, jis
lieka romumu ir kuklumu.

— Taip ir yra.

125

— Mes teigiame, kad sargybiniai turi turėti abisias įgimtas ypatybes.

— Turi.

— Bet jos turi būti suderintos viena su kita.

— Be abejo.

— Jeigu jos suderintos, siela yra nuosaiki ir narsi.

— Iš tikrųjų.

— O jeigu nesuderintos — grubi ir baili.

— Teisybė.

XVIII. — Jeigu žmogus leis žavimas fleitos garsų ir per ausis tarsi per piltuvą leis lieti į savo sielą saldžias, švelnias ir graudžias harmonijas, apie kurias neseniai kalbėjome, jeigu jis visą gyvenimą čia gailiai vaitos, čia džiūgaus, veikiamas tų dainų, tai, jeigu jis turi aršią sielą, iš pradžių jos aršumas suminkštės, pa-našiai kaip suminkštėja kaitinama geležis, ir anksčiau buvęs nenaudingas kietas jo būdas dabar gali išeiti jam į naudą; bet jeigu jis be paliovos atsiduos tiems kerams, tai jo dvasios stiprybė pradės tirpti, kol jis visai ją susilpnins, tarsi išpjaus iš sielos visas saugysles, ir pasidarys jis tada „menkas kovotojas“⁵⁶.

— Būtinai šitaip atsitiks, — pritarė Glaukonas.

— Jei žmogus bus iš prigimties švelnus, muzika jį greitai padarys ištižusį, o jei aršus, tai ir nuslopinęs savo karštumą, jis liks ūmus, dėl menkniekių greitai užsidegantis ir greitai vėl nurimstantis. Toks žmogus iš aršaus pasidarys irzlus, piktas ir viskuo nepatenkintas.

— Tikra tiesa.

— Na, o jei žmogus uoliai mankštins savo kūną, gerai ir gausiai valgys, bet nė kiek nesidomės nei dailiaisiais menais, nei filosofija, tai ar, jausdamas savo kūno jėgą ir drąsą, nepasikels jis į puikybę ir nepranoks narsumu pats savęs?

— Visai galimas daktas.

— Jeigu jis niekuo kitu neužsiims ir visai nebend-
d raus su Mūzomis, jo žinių troškimas, jei jis ir glūdi jo sieloje, neparagaudamas nei pažinimo, nei ieškoji-
mo, atribotas nuo žodinės kūrybos ir kitų dailiųjų me-
126

412
nų, silps, pasidarys kurčias ir aklas, nes jis neskatina šio žmogaus, nemaitina jo ir neapvalo jo pojūčių.

— Tai tiesa.

— Toks žmogus, mano nuomone, pradeda nekęsti žodžio, lieka nemokša, jis niekada neištikinėja žodžiu, bet tarsi žvėris siekia savo tikslų smurtu ir grubumu; jis gyvena, paskendęs tamsybėje ir kvailybėje, be harmonijos ir grožio supratimo.

— Iš tikro taip būna, — pritarė Glaukonas.

— Matyt, kaip tik dėl šių dviejų žmogaus prigimties pusių koks nors, aš sakčiau, dievas dovanojo žmonėms du menus — dailiuosius menus ir gimnastiką; bet dovanojo juos ne dėl kūno ir sielos (šitai nebent tik tarp kitko), o dėl žmoguje glūdincių narsumo ir filosofinio pradų, kad tai ištempdami, tai atsileisdami jiedu sudarytų deramą harmoniją.

— Atrodo, kad taip, — tarė Glaukonas.

— Taigi tą, kuris geriausiai suderina gimnastiką su dailiaisiais menais ir geriausiai pateikia juos sielai, visai pagrįstai galėtume laikyti tobulai įvaldžiusiu dailiuosius menus ir puikiu harmonijos kūrėju — daug geresniu už tą, kuris moka derinti stygas.

— Teisingai kalbi, Sokratai.

— Vadinasi, Glaukonai, ir mūsų valstybėje, kad būtų išsaugota valstybinė santvarka, nuolat bus reikalingas toks rūpintojas.

— Būtinai.

XIX. — Tai tokie yra mūsų mokymo ir auklėjimo būdai. Ar reikia leistis į smulkmenas, kokie bus mūsų piliečių šokiai, žvėrių medžioklė, medžioklė su šunimis, gimnastikos varžybos ir arklių lenktynės? Juk maždaug aišku, kad visi šitie dalykai turi būti suderinti su pagrindiniais būdais, todėl bus nesunku nustatyti, ko reikia.

— Be abejo, nesunku, — patvirtino Glaukonas.

— Sutarta, — pasakiau. — Kas mums dar lieka ap-svarstyti? Ar ne tai, kurie piliečiai valdys, o kurie paklus?

— Žinoma.

— Aišku, kad turi valdyti senesnieji, o jaunesnieji paklusti.

— Aišku.

— Ir valdyti turi geriausieji iš jų.

— Ir tai aišku.

— Argi geriausieji žemdirbiai nėra labiausiai tinkami žemei dirbti?

— Be abejo.

— Kadangi valdantieji turi būti geriausi iš sargybinių, tai argi jie nebus tie, kurie labiausiai tinka valstybei ginti?

— Suprantama.

— Jie turi būti protingi, sumanūs ir rūpintis valstybe.

— Taip.

— Labiausiai rūpinamasi tuo, kas mylima.

— Iš tikrųjų.

— O labiausiai žmogus myli tada, kai reikalo naudą laiko ir savo asmenine nauda ir kai mano, kad reikalo sėkmė sutampa su jo paties sėkme, o jeigu ne — priešingai.

— Taip yra, — tarė Glaukonas.

— Taigi iš sargybinių mes atrinksime tokius žmones, kurių gyvenimo tikslas, pagal mūsų stebėjimus, — uoliai tarnauti valstybės labui ir kurie jokia būdu nesutiktų veikti prieš ją.

— Tokie žmonės kaip tik bus tinkami valdyti.

— Man rodos, tarp visokio amžiaus žmonių reikia ieškoti tokių, kurie laikosi šitokio požiūrio, kurių nei vilionėmis, nei prievarta nepriversi užmiršti ar atsisakyti nuomonės, kad reikia daryti tai, kas valstybei yra naudingiausia.

— O ką tu vadini atsisakymu?

— Aš tau tuoj pasakysiu, — tariau. — Man atrodo, kad nuomonės iškrenta iš žmogaus sąmonės arba jo valia, arba nejučiom: jo valia, kai žmogus apsigalvojęs atmeta klaidingą nuomonę, o nejučiom — kai atmeta kurią nors teisingą nuomonę.

413

128

— Kaip šitai atsitinka mūsų valia, aš suprantu, bet kaip šitai įvyksta nejučiom, man dar neaišku.

— Kodėl? — paklausiau. — Juk turbūt ir tu manai, kaip ir aš, kad nuo gerų dalykų žmonės atsisako prieš savo valią, o nuo blogų — savo noru? Argi nėra bloga apsigauti tiesos atžvilgiu, o gera — laikytis tiesos? Ar tau neatrodo, kad turėti teisingą nuomonę apie tikrovę ir yra laikytis tiesos?

— Teisingai sakai, — tarė Glaukonas. — Ir man atrodo, kad žmonės nenotomis atsisako nuo teisingos nuomonės.

— Išėity, kad tai atsitinka, kai žmones apvagia, suvilioja arba jėga priverčia.

— Aš ir vel nesuprantu.

— Matyt, — tariau, — aš kalbu kaip tragedijoje. Apvogtais aš vadinu tuos, kurie leidžiasi perkalbami arba yra užmaršūs: vienus nejučiom apvagia laikas, o kitus — žodiniai įrodymai. Ar dabar suprantai?

— Suprantu, — atsakė Glaukonas.

— Jėga priverstais aš vadinu tuos, kuriuos kancios ar sielvartas priverčia pakeisti savo nuomonę.

— Ir šitai suprantu. Teisingai kalbi.

— O suviliotais, manau, ir tu pats pavadinai tuos, kurie pakeičia nuomonę arba malonumų pakerėti, arba iš baimės.

— Vilioja visa, kas apgaulinga.

XX. — Taigi, kaip jau sakiau, reikia ieškoti žmonių, kurie tvirčiausiai gina savo pažiūras ir mano, jog reikia daryti tai, kas, jų nuomone, valstybei yra naudingiausia. Jau vaikystėje, siūlant jiems užsiėmimus, reikia stebėti, kur kuris iš jų būna itin užmaršus ir leidžiasi apgaunamas. Turinčius gerą atmintį ir nepasiduoančius apgaucei reikia atrinkti, o tuos, kurie ne

tokie, atmesti. Ar ne taip?

— Taip.

— Be to, jiems reikia užkrauti darbų, sunkumų ir varžybų ir taip pat juos stebėti.

— Teisingai.

II PLATONAS

— Reikia jiems surengti ir trečios rūšies išmėginimą — stebint patikrinti juos vilionėmis. Panašiai kaip kumeliukus vaiko, triukšmaudami ir rėkaudami, ir žiūrė, ar jie baikštūs, taip ir jaunuolius reikia iš pradžių priversti patirti ką nors baisaus, o paskui suteikti jiems malonumų ir išbandyti juos stipriau negu auksą ugnimi; tada paaiškės, ar jie yra atsparūs vilionėms, ar visada dori, ar jie gerai sergi ir patys save, ir dailiuosius menus, kurių mokėsi, ar visokiomis aplinkybėmis yra nuosaikūs ir harmoningi, žodžiu, ar jie sugeba būti naudingiausi ir patys sau, ir valstybei. Tą, kuris išlaikys šitą išmėginimą ir visais amžiaus tarpsniais — vaikystėje, jaunystėje ir brandos laikotarpiu — pasirodys kaip vientisas žmogus, ir reikia padaryti valstybės valdovu ir sargybinium, reikšti jam pagarbą gyvam ir mirusiam, garbingai palaidoti ir įamžinti jo atminimą. O tuos, kurie ne tokie, reikia atmesti. Štai kaip, Glaukone, reikia atrinkti valdovus ir sargybinius — tiesa, šitai nusakyta kol kas tik bendrais bruožais, nesileidžiant į smulkmenas.

— Ir man atrodo, kad atrinkti reikia šitaip.

— Tokius sargybinius visai pagrįstai galima pavadinti pačiais tikriausiais valstybės sargybiniais, nes jie saugos valstybę nuo išorės priešų, o jos viduje saugos jos draugiškus piliečius, kad šiems nekiltų noras, o anie negalėtų daryti bloga. O jaunuoliai, kuriuos vadina sargybiniais, būtų jų padėjėjai ir jų valios vykdytojai.

— Sutinku.

XXI. — Neseniai sakėme, kad kartais melas būtinus. Kokiu būdu mes galėtume priversti valdovus — o jei tai neįmanoma, tai bent kitus piliečius, — patikėti kuriuo nors iš tokių prasimanymų?

— Kokiu? — paklausė Glaukonas.

— Ne kokiu nors nauju, o finikiečių sugalvotu⁵⁷. Anksciau šitaip dažnai būdavo, kaip sako poetai, ir žmonės jais tiki, bet mūsų laikais šito nebuvo ir vargu ar galėtų būti, todėl sunku būtų tuo įtikinti.

— Tu, matyt, nesiryžti papasakoti.

130

— Kai papasakosiu, suprasi, jog ne veltui delsiaiu.
— Pasakok, nebijok!

— Gerai, — tariau, — papasakosiu, tik nežinau, kaip čia išdrįsti ir kokiais žodžiais pasakoti. Pirmiausia pamėginsiu įtikinti pačius valdovus ir karius, o paskui ir kitus piliečius, kad jie tik sapnavo, jog patyrė ir išgyveno visa tai, ką mes jiems įdiegėme, auklėdami ir lavindami juos, o iš tikrųjų tuo metu jie buvo po žeme, auginami ir formuojami jos gelmėse — ir jie patys, ir jų ginklai, ir visa jų apranga. Kai jie buvo baigti, žemė, jų motina, išleido juos į pasaulį. Todėl ir dabar šalimi, kurioje gyvena, jie privalo rūpintis kaip motina ir žindyve ir ginti ją, jei kas užpuols, o kitus piliečius laikyti broliais, nes ir jie gimė iš žemės.

— Ne veltui tu ilgai gėdijaisi pasakoti tokį prasi-manymą.

— Tai visai suprantama, — tariau. — Bet vis dėlto paklausyk ir mito pabaigos. Nors jūs, valstybės piliečiai, visi esate broliai — sakysiu jiems, tęsdamas mitą, — bet dievas, lipdydamas tuos iš jūsų, kurie bus tinkami valdyti, įmaišė aukso, todėl jie yra vertingiausi; lipdydamas jų padėjėjus, jis įmaišė sidabro, o žemdirbius ir įvairius amatininkus — geležies ir vario. Jūs visi esate giminingi, bet vaikus dažniausiai gimdote panašius į save, nors gali atsitikti, kad iš aukso gims sidabro vaikas, o iš sidabro — auksinis; panašiai ir kitais atvejais. Iš valdovų dievas visų pirma ir, svarbiausia, reikalauja, kad kaip tik čia jie būtų šaunūs sargybiniai ir nieko taip uoliai nesaugotų, kaip savo palikuonis, ir žiūrėtų, kokio metalo priemaišų yra jų vaikų sieloje; kad, jeigu vaikas gims su geležies ar vario priemaišomis, jokių būdu jo negailėtų, o atsižvelgtų į jo prigimtį ir padarytų iš jo amatininką arba žemdirbį; o jeigu gims vaikas su aukso arba sidabro priemaiša, tai reikia pagarbiai pervesti jį į sargybinius arba padėjėjus. Juk buvo išpranašauta, kad valstybė pražus, kai ją saugos geležinis arba varinis sargybinis. Sakyk, kaip priversti patikėti šiuo mitu?

131

415

b

c

— Dabartinių žmonių tuo neįtikinsi, — atsakė Glaukonas, — bet šitai galima įteigti jų sunums ir vėlesnėms kartoms.

XXII. — Vis dėlto, — tariau, — ir tai paskatintų piliečius labiau rūpintis ir valstybe, ir vienus kitais; aš taip suprantu tavo žodžius. Sėkmė čia priklausys nuo to, kaip plačiai pasklis toks gandas. O mes apginkluokime tuos iš žemės gimistus žmones ir veskime juos į priekį, valdovams vadovaujant. Tegul jie atėję pasirenka mieste geriausią vietą stovyklai, iš kur jiems būtų patogusia laikyti gyventojus paklunsius, jei kas nenorėtų paklusti įstatymams, ir atremti išorės priešą, jei šis pultų lyg vilkas kaimenę. Įkūrę stovyklą ir paaukoję dievams, tegul jie įsirengia būstus. Ar ne taip?

— Taip, — pritarė Glaukonas.

— Tokius būstus, kurie žiemą saugotų nuo šalčio, o vasarą — nuo karščio.

— Be abejo. Man rodos, tu kalbi apie namus.

— Taip, — tariau, — bet apie karių namus, o ne pirklių.

416 — O kuo jie vieni nuo kitų skiriasi?

— Pamėginasiu tau paaiškinti. Baisiausias ir šlykščiausias dalykas — tai jeigu piemenys taip augina šunis kaimenems saugoti, kad šie dėl nepaklunsumo arba iš bado, arba dėl blogo įpročio daro avims bloga ir yra panašūs ne į šunis, o į vilkus.

— Tai tikrai baisu, — pritarė Glaukonas.

— Todėl visokiais būdais reikia saugotis, kad valdovų padėjėjai, kadangi jie yra pranašesni už piliečius, nepradėtų su jais panašiai elgtis ir, užuot buvę draugiškais sargybiniais, nepasidarytų panašūs į žiaurius viešpačius.

— Taip, šito reikia saugotis.

— Geriausiai nuo šitokių dalykų apsisaugosime, jei juos deramai išauklėsime.

— Bet juk taip ir yra.

— Dėl šito, mielas Glaukonai, neverta ginčytis, — atsakiau. — Geriau tvirtinkime, kaip ką tik sakiau, kad juos reikia teisingai išauklėti, nesvarbu kaip, jei nori-

me, kad jie būtų švelnūs ir vieni kitiems, ir tiems, kuriuos saugo.

— Teisingai.

— Sveikas protas sako, jog, be auklėjimo, juos dar reikia aprūpinti būstais ir kitokiais reikmenimis taip, kad tai netrukdytų jiems visą laiką būti geriausiai sargybiniais ir neskatintų jų daryti bloga kitiems piliečiams.

— Iš tikro sveikas protas taip sako.

— Na, o jei norime, — tęsiau aš, — kad jie būtų tokie, ar nereikia jų gyvenimo ir būstų sutvarkyti maždaug šitai: pirmiausia, nė vienas iš jų neturi turėti jokios asmeninės nuosavybės, išskyrus būtiniausius dalykus. Paskui niekas negali turėti tokių namų ar sandėlio, į kuriuos negalėtų laisvai įeiti kiekvienas, kuris tik panorės. Maistą, reikalingą narsiems ir nuosaikiems kariams, jie turi gauti iš kitų piliečių kaip atlyginimą už savo tarnybą. Jo turi gauti tiek, kiek reikia vieneriems metams, nei daugiau, nei mažiau. Jie valgyt bendrai ir gyvens bendrai kaip karo stovykloje. Dėl aukso ir sidabro jiems reikia pasakyti, kad jie savo sieloje visą laiką nešiojasi dievų jiems suteiktą dievišką aukšą ir sidabrą, todėl jiems nėra jokio reikalo turėti dar ir žmonių aukso, ir kad būtų nedora suteršti dieviškąją aukšą mirtingojo aukso priemaisomis; jų auksas turi būti švarus, ne toks, kaip auksinių monetų, kurios dažnai nedorai padirbinėjamos. Iš visų piliečių tik jiems vieniems nebus leidžiama naudoti, net paliesti aukso ir sidabro nei būti su jais po vienu stogu, nei puoštis auksiniais ir sidabriniais papuošalais, nei gerti iš auksinių ir sidabrinų taurių. Tik šitai jie gali išsaugoti ir save, ir valstybę. Kai tik jie įsigis žemės, nuosavus namus ir pinigų, tuoj pat iš sargybinų pasidarys namų šeimininkais ir žemdirbiais, iš kitų piliečių sąjungininkų — jų viešpačiais ir priešais.

Patys neapkęsdami ir nekenciami, kitiems spąstus spęsdami ir patys jų baimindamiesi, jie visą laiką gyvens, daug labiau bijodami vidinių priešų negu išorinių, ir

tada ir jie patys, ir valstybė atsidurs prie pražūties slenkščio. Dėl visų šių priežasčių, kaip sakiau, ir reikia kaip tik taip tvarkyti sargybinių būstus ir visa kita ir įtvirtinti šitai įstatymu. Ar sutinki?

— Sutinku,— atsakė Glaukonas.

I. Čia į pokalbį įsikišo Adimantas:

— O kaip pasiteisinsi, Sokratai, jei kas nors pasakys, kad tu šituos žmones nori padaryti ne itin laimingus — ir, be to, jie patys bus dėl to kalti? Juk iš tikrųjų valstybė yra jų rankose, bet jie nepasinaudos nė viena iš valstybės teikiamų gėrybių; tuo tarpu kiti išigis ariamos žemės, pasistatys didelius ir gražius namus, gerai juos iširengs, aukos dievams ypatingas aukas, vaisins svečius, turės tai, apie ką tu čia kalbėjai, — aukso ir sidabro, ir apskritai visa tai, kas paprastai gyvenimą padaro laimingą. Žodžiu, galima sakyti, kad jie bus lyg ir pagalbiniai samdiniai, nieko kita neveiks, o tik eis sargybą.

— Taip,— atsakiau,— jie dirbs tik už pavalgymą — be maisto, negaus jokie kito atlyginimo ir negalės savo noru išvykti į kitus kraštus, pirkti dovanų betems ir šiaip išlaidauti savo nuožūrą, kaip daro tie, kurie garsėja kaip laimingi žmonės. Taigi tu, kaltindamas mane, išleidai iš akių šiuos ir daug kitų dalykų.

— Tai pridėk ir šiuos kaltinimus.

— Vadinasi, tu klausai, kaip pasiteisinsi?

— Taip, aš klausiu šito.

— Aš manau, kad, eidami tuo pačiu keliu, surasime, ką atsakyti. Pasakysime, kad nebus nieko nuostabaus, jei mūsų sargybiniai, šitaip gyvendami, bus labai laimingi. Beje, mes kuriame šią valstybę ne siekdami padaryti itin laimingą kurį nors vieną gyventojų stuoksnį, bet norime, kad visa valstybė ištaisai būtų